

RESEPTIO ²/₀₇

KIRKON ULKOASIAIN OSASTON TEOLOGISTEN ASIAIN TIEDOTUSLEHTI

Ikkuna juutalaisuuteen

Ikkuna juutalaisuuteen

Pääkirjoitus

Jatkuvuuksia
Matti Repo

3

1. Kirkko ja juutalaisuus

Miten kaikki alkoi. Puheenvuoro Ikkuna juutalaisuuteen -kurssilla
Turussa 6.10.2007

Jukka Thurén

5

Suomen evankelis-luterilainen kirkko LÉKKJ:n jäsenenä 30 vuotta

Timo Vasko

7

Varhaiset kristityt ja juutalaiset kohtaavat

Anni Maria Laato

20

Juutalaiset ja kristityt saman Raamatun äärellä

Antti Laato

25

Syvemmälle sapatin salaisuuksiin

Pekka Lindqvist

39

The Christian-Jewish Encounter. Liturgical Considerations

Pekka Lindqvist

52

2. Katsauksia kirkkojen ekumeenisiin suhteisiin

Kirkollinen jatkuvuus Mikael Agricolan elämäntyössä

Jyrki Knuutila

61

Mikael Agricola ja katolinen perinne

Marjatta Jaanu-Schröder

68

Luterilais-katolinen asiakirja kirkon apostolisuudesta

Pirjo Työrinaja

72

"Kristuksesta osalliset" – Luterilais-metodististen neuvottelujen
päättösasiakirja

Matti Repo

76

3. Matkaraportteja

Luterilaisen maailmanliiton 60-vuotisjuhla, neuvoston kokous ja
kirkonjohtajien konsultaatio Lundissa 20.-27.3.2007

Ilmari Karimies

79

Euroopan kirkkojen konferenssin dialogikomisio Kreikassa
Volos 18.-23.5.2007
Matti Repo
Kirkkojen maailmanneuvoston ja helluntaiherätyksen välisen
komission kokous - "Joint Consultative Group between the WCC
and Pentecostals" Focolare Center, Baar, Sveitsi 3.-10.10.2007
Tuija Mannström
ANBTC Upsala 2007
Kaisa Huhtala, Pekka Kärkkäinen ja Mika KT Pajunen

85

91

95

4. Stipendit

Haettavana olevat stipendit

102

ISSN 1235-8878

RESEPTIO/kirkkohallituksen ulkoasiain osasto, teologiset asiat
osoite: PL 185, 00161 Helsinki, p. 09-1802 287, fax 09-1802 230
toimitus: TT Matti Repo, TM Tapani Saarinen (toimitussihteeri)
Kansi: Turun synagoga (kuva Anu Heikkinen); taitto Seija Nieminen.
Logon suunnittelu: Juha Silvo.

Jatkuvuuksia

Matti Repo

Kristinuskon peruspilarit laskeutuvat syvälle juutalaisuuteen. Sellaisia ovat käsitykset Jumalasta ja ihmisestä, synnistä ja armosta sekä liitosta ja lupauksista. Kirkko on perinyt synagogalta Jumalan lain, profeettojen julistuksen ja psalmien virret, joita se joka pyhäpäivä kertaa jumalanpalveluksessaan. Juutalaisuudelta kristinuskon on myös omaksumut vakaumuksensa, jonka mukaan Jumala on lupauksissaan uskollinen. Jumalan pelastussuunnitelman ja sitä koskevan ilmoituksen nähdään olevan johdonmukainen. Tämä vakaumus kuitenkin saa toisen muodon kristinuskossa. Evankeliumi Jeesuksesta Kristuksesta ei kirkon opetuksen mukaan merkitse poikkeamaa Jumalan pelastustekojen sarjassa vaan kaiken edellä koetun, nähdyn ja kuullun lopullista täyttymistä. Apostoli Paavalin mukaan Jumala on "profeettojensa suulla edeltäpäin luvannut pyhisää kirjoituksissa" sen evankeliumin, jota hän julistaa (Room. 1:2) ja jonka Jumala on jo ennen maailman luomista valmistanut (Ef 1:4).

Kristinuskon suhde juutalaisuuteen on kuitenkin ollut jännityksen leimaama. Kirkko on historiansa varrella osallistunut viioliskuvien ruokkimiseen ja jopa juutalaisvainojen tukemiseen. On järkyttävää, että samalla kun kirkko on sitoutunut juutalaisiin juuriinsa, se on myös julmasti käynyt tämän uskon edustajia vastaan. Eurooppalaisten juutalaisvainojen huipentuminen viime vuosisadan holokaustiin on pakottanut etenkin Saksan kirkot opettelemaan kokonaan uuden ajattelutavan. Muutos heijastuu esimerkiksi evankelisissa kirkkovuodessa. Perinteisesti 11. helluntain jälkeisenä sunnuntaina on luettu Jerusalemin hävitykseen liittyvä evankeliumi (Luuk 19:41-48) ja saarnoissa varoitettu Jumalan kutsun hylkäämisestä. Kyseinen sunnuntai osuukin lähelle juutalaista Avkuun 9. päivää eli Jerusalemin hävityksen muistopäivää. Meidänkin käsikirjassamme pyhä on otsikoitu nimellä "Etikkooikoja", ja moni muistaa vanhoista katekismuksista jännittävänä lukemistona Josefukseen perustuvan kuvauksen Jerusalemin tuhosta. Saksassa on kuitenkin alettu toisen maailmansodan jälkeen

viettä tätä päivää Israel-sunnuntain teemalla, ja saarnoissa pohdiskellaan uudella tavalla, kenen etsikosta onkaan kysymys, juutalaisten vai kristittyjen.

Vuonna 1976 perustettiin Euroopan luterilaisten kirkkojen kirkko ja juutalaisuus-komissio (LEKKJ), jonka kansalliseksi yhteistyöelimeksi asetettiin Suomessa Kirkko ja juutalaisuus -työryhmä v. 1977. Työryhmän tehtävänä ovat olleet vuoropuhelun edistäminen, tutkimuksen tukeminen ja asiallisen tiedon lisääminen sekä niiden avulla tapahtuva antisemitismin vastustaminen. Työryhmä ei käy varsinaista uskontodialogia eikä anna poliittisia julkilausumia. Se on julkaissut kirjan "Ikkuna juutalaisuuteen" (2. painos 2003) ja järjestänyt viime vuosina samannimisiä lyhyitä kursseja, joilla kirkon työntekijät, uskonnon ja historian opettajat ja muut asiasta kiinnostuneet ovat voineet syventää käsitystään kristinuskon ja juutalaisuuden suhteista.

Kristillinen kirkko katsoo olevansa jatkumossa Vanhan testamentin uskoon nähden. Usko Jeesukseen Jumalan Poikana kuitenkin väistämättä erottaa kristinuskon juutalaisuudesta. Tästä seuraa kipeä ongelma: onko kirkko "uutena Israelina" korvannut juutalaiset Jumalan omaisuuskansana? Kirkko ei voi väittää perineensä Jumalan lupauksia niin, että ne olisi riistetty juutalaisilta, sillä myös Israel sisältyy Jumalan pelastussuunnitelmaan. Paavalin mukaan "Jumala ei ole hylännyt kansaansa, jonka hän edeltä käsin on valinnut" (Room 11:2).

Jotain samaa mutta toisaalta täysin erilaista on siinä jatkumossa, jolla luterilaisuus katsoo edustavansa jatkuvuutta apostolien aikaan nähden. Vuonna 2007 on vietetty Mikael Agricolan kuoleman 450-vuotismuistoa. Suomessa 1500-lu-

vulla toteutettu reformaatio oli maltillinen, ja koko Agricolan toiminta osoittaa kirkollisen jatkuvuuden intentiota. Tämä tulee ilmi sekä sakramentaalisen jumalanpalveluksen että piispallisen viran jatkuvuudessa. Vaikka suhteet Roomaan katkesivat, Suomen luterilaisuus ei katso korvanneensa katolisuutta uutena kirkkona, vaan olevansa sama kirkko kuin keskiajalla ja sitoutuvansa edelleen samaan apostoliseen evankeliumiin.

Rukouskirjansa (1544) psalmien esipuheessa Agricola vertaa oman aikansa kirkon hajaannusta Vanhan testamentin pyhien kokemaan vainoon. Kirkko on "niinkuin Israel". Vaikka rukouksen sanamuodot vaikuttavat arkaaisilta, välittävät ne tuoreen sanoman myös ekuumeenisille etsikkoajolle:

Ninquin Israel kersi wanhast.
Palio waijua / monest pacanast.
Herran Lain / ia Menon tedhen.
iotca mäs tunsit Herran kädhen.

--
Nijn mäs quin Jalopeura.
Perkele waijwa Christinseura.
Sen hen raatele ja pure.
Josta sille on swri mwrhe.

--
Valuo sijs / Rucole aijna.
Se piru ialghas alapaijna.

1. Kirkko ja juutalaisuus

Miten kaikki alkoi

Puheenvuoro Ikkuna juutalaisuuteen -kurssilla Turussa 6.10.2007

Jukka Thurén

Tämän opintopäivän on järjestänyt SELK:n työryhmä Kirkko ja juutalaisuus, joka tänä vuonna täyttää 30 vuotta. Arkkipiispan silloinen sihteeri Jouko Martikainen muistaa, että Martti Simojoki totesi kerran työryhmän tarpeelliseksi ja ehdotti sille puheenjohtajaa. Sitten byrokratia toimi, ja työryhmä muodostettiin. Oma nimeni oli mainittu, koska juuri sinä vuonna olin kirjoittanut arkkipiispan synodaalikirjoituksen *Israelin usko*. Perimmäinen syy arkkipiispan lausumaan oli, että 1976 oli perustettu LEKKJ ja kirkolle oli tarjottu jäsenyyttä ja mahdollisuutta lähettää yksi edustaja vuosikokouksiin. Mitään muita tehtäviä tai ohjeita me työryhmään kutsutut emme sitten saaneetkaan.

LEKKJ:n kokouksissa kävi ilmi, että monessa kirkossa oli samanlaisia ryhmiä, mutta tehtävänsä ne olivat ymmärtäneet eri tavoin.

LEKKJ:n kieli oli saksa ja keskeisessä asemassa olivatkin saksalaiset. Heitä painoi kollektiivinen syyllisyys. Päätehtäväkseen he olivat nähneet tutustuttaa kirkon jäsenet todelliseen juutalai-

suuteen ja estää uuden valheisiin perustuvan antisemitismin synty. Keskeinen työtapa oli kirkkoissa ilmaiseksi jaettavien lehtisten laatiminen ja levittäminen. Lehtiset (saks. Faltblätter) koottiin siten kirjaksi *Was jeder vom Judentum wissen muss*. Minun aikani jälkeen kirja toimitettiin suomeksi meidän oloihimme sovellettuna ja se sai vähemmän vaativan nimen: *Ikkuna juutalaisuuteen*. Kirjaa eivät valitettavasti lue yhtä monet kuin Saksassa ilmaiseksi jaettavia lehtisiä.

Erityisen aktiivisia olivat myös norjalaiset. He pyrkivät ennen muuta esittämään kristinuskon sanomaa juutalaisille ymmärrettävässä muodossa. Sitä varten perustettiin aikanaan Jerusalemiin Caspari-instituutti, joka aluksi toimi Suomen lähetysseuran omistamassa talossa Shalhevet-Jah kadulla, jonka nimi on Shivet-Jisrael. Siitäkin huomaa, että norjalaisten lähin yhteistyökumppani oli meidän Lähetysseuramme, jolla myös on ollut edustaja LEKKJ:ssa.

Kirkon työryhmä oli aluksi peräti itsekeskeinen. Ongelmamme oli sama kuin erään Oslossa jo aikaisemmin järjeste-

tyn konferenssin: Mitä yhteistä on kirkolla ja juutalaisuudella ja mikä meitä erottaa toisistamme? Taustalla oli kirkon ja Venäjän ortodoksisen kirkon välisten oppi keskustelujen silloinen vaihe. Kiovan neuvotteluissa pääasiainen 1977 oli näet todettu, että ortodoksien "jumalallistuminen" tosin alkuun kuulosti aivan eri asialta kuin luterilainen "vanhurskauttaminen", mutta niillä on sittenkin yhtymäkohta. Niihin neuvotteluihin valmistauduttaessa ja joskus aamuyöllä kokoon kyhättyjen teesien sanomaa jälkikäteen kritisoidessa huomasimme, että monet oman uskomme syvyydet ymmärrettiin entistä selvemmin, kun niistä jouduttiin tekemään selkoa toisin ajatteleville. Samaa toivoimme tutustumisesta juutalaisuuteen.

LEKKJ:n vuosikokoukset avasivat tietysti niihin vuorolleen osallistuvien näköalaa ja omassa tutkimustyössä koetimme syventyä juutalaisuuteen. Helsingiläiset tekivät omaa arvokasta työtä. Turussa professori Gösta Lindeskogin Åbo Akademiin perustama Institutum Judaicum keräsi kirjallisuutta ja sen yhteydessä toimivat työryhmän jäsenet antoivat oppilailleen juutalaisuutta koskevia tutkimusaiheita. Muutamat suomalaiset pääsivät Lindeskogin ansiosta Jerusalemiin Svenska teologian instituutin oppilaitse tai luennoitsijoiksi.

Ulospäin suuntautuvista puuhistamme mainitsen esimerkkejä. Kerran järjestimme viikon kestävä kurssin Järvenpäässä kaikkien hiippakuntien edustajille. Turkuun järjestimme LEKKJ:n saksankielisen "kesäkoulun", jonka luennot julkaistiin nimellä *Der Herr ist Einer. Unser gemeinsames Erbe*. Osanottajia oli monesta maasta; osan aikaa oli mukana myös Helsingin iäkäs ylipääntä. Vierailimme Turun synagogassa, missä oppaana toimi jo silloin Ruth Hasan. Kun Irakissa valtaan noussut Saddam Hus-

sein lähetti kilpailevan kenraalin suur-lähettilääksi Suomeen, tämä vaati firmoilta luetteloa hallitustensa juutalaisista jäsenistä. Meistä möinen oli hävytöntä, ja pyysimme arkkipiispa Juvaa kieltämään kirkkomme jäseniä suostumasta moiseen. Hän sanoi vain: "Se on teidän asianne." Meillä ei ollut valtaa muuhun kuin kirjoittaa asiasta Helsingin Sanomiin ja Huvudstadsbladetiin. Perästä kysyin YIT:n toimitusjohtajalta, uskoivatko he meitä. He olivat kaksineet lakimiehensä kirjoittamaan kohteliaan kirjeen sellaisella juristikielellä, mistä kukaan ei saisi mitään selkoa. Mitään juutalaisten luetteloa he eivät lähettäneet.

Huonommin me onnistuimme oppi keskustelun järjestämisessä. Kun Helsinkiin tuli Jerusalemiin uusi rabbi Uri Schwarz, puheenjohtaja ja sihteeri saivat audienssin ja he ehdottivat, että hän ja joku meistä selittäisi samoja VT:n tekstejä. Hän sanoi siinä määrin keskittyneensä yhteen Mishnan lukuun, että ainoat kysymykseen tulevat tekstit koskisivat *kosher* käsitteen rajoja. Suomessa hän oli löytänyt mateesta suomen ja julistanut mateenmädin syömäkelpoiseksi. Meistä ei ollut keskustelemaan noin hienoista kysymyksistä.

Muistoni hiipuvat siihen, että työt raamatunkäännöskomiteassa ja Tunnustus-kirjojen käännösrühmässä veivät kaiken joutoaikani ja jouduin jättäytymään pois työryhmästä Kirkko ja juutalaisuus. Onneksi toiset ovat jaksaneet kauemmin ja uudet sukupolvet ovat astuneet remmiin. Tänäpäni iloitsen siitä, että te olette paljon intensiivisemmin ja tuloksekkaammin jatkaneet edellisen sukupolven harpoiden aloittamaa työtä.

Jukka Thurén, Professori

Suomen evankelis-luterilainen kirkko LEKKJ:n jäsenenä 30 vuotta

Timo Vasko

Euroopan luterilaisen kirkko ja juutalaisuus -komission (LEKKJ) perustaminen 1976 ja liittyminen jäseneksi vuonna 1977

Euroopan luterilaisten kirkkojen ja juutalaisuuden välisiin moniin teemoihin, haasteisiin ja ongelmiin paneutunut komissio Lutherische Europäische Kommission für Kirche und Judentum (LEKKJ) perustettiin 29.-30.3. 1976 Christiansfeldissa, Tanskassa viiden luterilaisen lähetysjärjestön ja Alankomaiden ev.lut. kirkon sekä saksalaisten VELKD:n ja DNLW:n toimesta. Lähetysjärjestöt olivat Norjan Israel-lähetys, Ruotsin kirkkolähetys - Riksorganisationen Kyrkan och Judendomen (RKJ), Saksan Israel-lähetysten keskuselin Zentralverein für Mission unter Israel, Tanskan Israel-lähetys sekä Suomen Lähetysseura (SLS). Kokoukseen osallis-

tuivat vierailijoina tri Arne Sovik Luterilaisesta maailmanliitosta (LML), tri von Hammerstein Kirkkojen maailmanneuvostosta (KMN) ja tri Paul Opsahl Amerikan luterilaisesta kirkosta. Kokouksessa nostettiin esiin kahdeksan teemaattista tehtäväaluetta, joiden työstämiseen komission toivottiin antavan panoksensa: 1) Lähetystyö (suppeassa ja laajassa merkityksessä). 2) Kysymys liitosta ja sen jatkumisesta Uudessa testamentissa. 3) Antisemitismi (erityisesti nykyajan nuorison ilmentämänä). 4) "Kokonainen Raamattu" (Vanhan ja Uuden testamentin yhteenkuuluvuus). 5) Teema: Mitä voimme oppia juutalaisilta? 6) Luther ja Vanha testamentti. 7) Juutalainen ja kristillinen käsitys luomisesta (liittyminen KMN:n teemaan). 8) Oppaan toimittaminen juutalaisten ja kristittyjen välisiä yhteydenottoja varten, samalla huomioiden Vatikaanin II kon-siilin ja muut suositukset.¹

¹ Luterilaisen maailmanliiton (LML) uskontoteologisesta työskentelystä lähemmin kts. Timo Vasko: Missiologia ja uskonnot - Johdatus missiologiaan ja uskontoteologiaan. Helsinki: Yliopistopaino & Helsinki University Press 2003, 95-102.

Suomen ev.lut. kirkon ulkomaanasiain toimikunta (KUT) päätti 31.1.1977 arkipäivä Martti Simojoen johdolla, että kirkko liittyy jäseneksi LEKKJ:iin vuoden 1978 alusta lukien edellyttäen, että kirkolliskokous myöntää jäsenmaksuun tarvittavat varat 1000 DM. KUT nimesi em. kokouksessa tähän ensimmäiseen Kirkko ja juutalaisuus -asiantuntijaryhmään dosentti Matti Peltolan, TT Aarne Toivasen, prof. Jukka Thurénin, vt. prof. Karl-Johan Ilmanin sekä pastori Timo Vaskon.² KUT:n alainen "Työryhmä Kirkko ja juutalaisuus" järjestäytyi kokouksessa 3.6.1977. Ensimmäiseksi puheenjohtajaksi valittiin Jukka Thurén ja sihteeriksi Timo Vasko. Järjestäytymiskokouksessaan työryhmä näki itsellään olevan kirkko ja juutalaisuus -näkökulmasta katsottuna arviointi-, tarkkailu- ja seurantatehtävän. Esiintyviin teemoihin työryhmän asenteen haluttiin olevan tutkiva, seuloja ja arvioiva. "Työryhmän tehtävänä on suunnitella toimintaa, tehdä ehdotuksia, levittää tasapuolista tietoa ja mahdollisuuksien mukaan järjestää areena kannanottoa varten juutalaisten ja kirkkomme kesken." Toimintaohjelmaan otettiin myös oppikirjojen seuranta: selvitetään, kuinka niissä toinen osapuoli kuvaa toisen (juutalainen kristitty, kristitty juutalaisen), sekä seurataan suomalaista teologista ja tiedotusvälineissä yleensä käytävää keskustelua kirkko ja juutalaisuus -työryhmän intressialueista.³

LEKKJ:n jäsenyhteisöjen lukumäärä on vaihdellut vuosien kuluessa niin, että esim. vuonna 1990 niitä oli yhteensä 17. Tuolloin vuonna 1990 SLS erosi LEKKJ:stä, koska katsoi Suomen ev.lut. kirkon riittävästi edustavan Suomea. Esim. vuonna 2005 LEKKJ:n jäsenyhteisöihin kuului edustajia seuraavien valtioiden luterilaisista kirkkoista ja lähetysjärjestöistä: Alankomaat, Britannia, Italia, Itävalta, Norja, Ranska, Romania, Saksa, Slovakia, Suomi, Tanska ja Unkari. Saksasta ovat edustettuina DNL-LWF, VELKD ja Zentralverein für Begegnung von Christen und Juden. Tanskasta ja Norjasta edustajat ovat lähetysjärjestöistä. Usein kokouksiin on osallistunut vierailijoita LML:stä, USA:sta ja Virossa. LML:n nykyinen edustaja LEKKJ:ssä (2007-) on Dr. Hans-Peter Grosshans (Evangelisch-theologische Fakultät der Universität Tübingen).

LEKKJ:n tuottamaa dokumenttiaineistoa

LEKKJ:n työskentelyn tuloksena on kuluneiden 30 vuoden aikana syntynyt merkittävää dokumenttiaineistoa.⁴ Alkuvuosina LEKKJ ja siinä Suomen työryhmä keskittyi tutkimusprojektiin: "Kristityt kohtaavat juutalaisia – juutalaiset kohtaavat kristittyjä". Siinä selvitettiin maakohtaisesti seitsemän Euroopan luterilaisen kirkon raamattukäsityksiä,

historiallista taustaa, nykytilannetta ja kansallisia teemoja. Tutkimus laajeni muihin luterilaisiin kirkkoihin Euroopassa otsikolla: "Luterilaisten kirkkojen suhde juutalaisuuteen". Selvitysten tuloksena syntyi vuonna 1984 Euroopan luterilaisten kirkkojen ja juutalaisuuden suhteita maittäin valaiseva kokonaisuus. Se sisältää seuraavia merkittäviä näkökulmia, kuten teemasta luterilainen reformaatio ja juutalaiset, katsauksia historiallisiin vaiheisiin kirkkojen ja juutalaisuuden suhteissa ja juutalaislähetystyöstä reformaatiosta nykypäivään. Julkaisu sisältää myös yksityiskohtia seitsemän valtion historiasta sekä kirkkojen ekumeenisesta yhteistyöstä. Lisäksi huomiota saa osakseen joukko erityisteemoja, kuten raamattukäsitys, Israel – valtio, kansa ja maa, kristittyjen ja juutalaisten suhteet ja Kristus-todistus juutalaisten keskuudessa. Tärkeä siinä on myös LEKKJ:hin kuuluvien organisaatioiden esittely sekä luettelo maittäin tärkeimmistä alan julkaisuista.⁵

Tässä yhteydessä mainitsen ainoastaan vuonna 1990 valmistuneen "Driebergenin julkilausuman". Monivuotinen työskentely julkaistiin Driebergenissä, Alankomaissa, 8.5.1990 pidetyssä LEKKJ:n kokouksessa. Julkilausuman sisältöä oli työskentely LEKKJ:n kokouksissa Birminghamissa 1986, Budapestissa 1987, Wienissä 1988, Ustronissa 1989 ja Driebergenissä 1990. Yksityiskohtissa on formuloitu, "mitä luterilaiset kristityt

Euroopan eri maissa tähän mennessä kertyneiden kokemusten ja tietämyksen perusteella yhteisesti asenteestaan juutalaisia ja juutalaisuutta kohtaan voivat ilmaista."⁶

Driebergenin julkilausuma sai osakseen myös laajaa kritiikkiä, jonka mukaan esimerkiksi siinä ei yleistäen olisi pitänyt antaa ymmärtää, että kaikki Euroopan luterilaiset kristityt olisivat tämän dokumentin sisällöstä yksimielisiä. Dokumentti olisi tullut ymmärrettävämmäksi, jos olisi todettu se pitkin matkaa työskentelyssä esiintynyt tilanne, että kristillisen juutalaislähetystyön oikeutusta pyrittiin eräiden osallistujien toimesta selvästi kyseenalaistamaan. Dokumentti lopulta sisältää tästä ongelmasta jonkinlaisen kompromissin. Näistä tosiasiallisista jännityksistä ei itse dokumentissa kuitenkaan eksplisiittisesti mainita mitään. Eräänä dokumentin valmisteluprosessin tuottamana havaintona todetaan, että "tällöin kävi yhä selvemmäksi, kuinka shoan jälkeen kristittyjen täytyy vielä paljon muuttaa julistustaan, opetustaan ja koko käytännön elämäänsä. Kirkoilla yhteisesti, niiden organisaatioilla, niiden seurakunnilla ja kaikilla työntekijöillä on edessään paljon opitavaa julistukseen ja opetukseen nähden". Kuitenkaan dokumentista ei tässä eikä muuallakaan selviä, mihin suuntaan kristittyjen näin totaalisesti tulisi muuttaa tänään julistustaan ja opetustaan. Maininta tästä olisi ollut välttämätön

² Kirkon ulkomaanasiain toimikunnan ptk 31.1.1977 § 10. Tämän kirjoittaja on työskennellyt työryhmässä vuodesta 1977 alkaen sekä vuosina 2004–2008 myös LEKKJ:n johtoryhmän (Vorstand) jäsenenä.

³ KUT Työryhmä Kirkko ja juutalaisuus ptk. 4.6.1977.

⁴ Suomen ev.lut. kirkon kirkko ja juutalaisuus -työryhmän ja LEKKJ:n työskentelyä koskeva dokumenttiaineisto on tutkijoiden käytettävissä ja sijaitsee Kirkkohallituksen toimitalossa Helsingissä.

⁵ Arnulf H. Baumann & Käte Mahr & Magne Sæbø (Hrsg.): *Luthers Erben und die Juden. Das Verhältnis lutherischer Kirchen Europas zu den Juden*. Hannover: Lutherisches Verlagshaus 1984.

⁶ Erklärung zur Begegnung zwischen Lutherischen Christen und Juden verabschiedet auf der Jahrestagung der Lutherischen Europäischen Kommission Kirche und Judentum (LEKKJ). Driebergen, Niederlande, am 8. Mai 1990. <http://www.jcrelations.net/?item=1080>

selvitys, sillä kristityille shoah ei ole mikään uusi Jumalan ilmoitus eikä julistuksen tai opetuksen keskeinen ydin. Tässä yhteydessä ei ole myöskään minikäänlaista vastavuoroista ehdotusta siitä, että kristityt voisivat toivoa nykyäänä myös juutalaisten tarkistavan asenteitaan esim. suhteessa messiaanisiin juutalaisiin eli juutalaisen taustan omaaviin henkilöihin, jotka uskovat Jeesukseen messiaana (juutalaiskristityt). Tämä olisi ollut ajankohtaista ja tärkeää nostaa esiin, sillä olihan muutamaa kuukautta ennen dokumentin ilmestymistä Israelin ylin oikeusistuimien päättänyt, että maahanmuuttolaki Israeliin ei päde messiaanisiin eli Jeesukseen uskoviin juutalaisiin.⁷

Driebergenin julkilausuman lisäksi teemoina LEKKJ:ssä ja Suomessa ovat olleet antisemitismin vastustaminen eri muodoissaan, Luther ja juutalaisuus, juutalainen ja kristillinen raamatuntulkinta, juutalaisuuden esittäminen koulujen oppikirjoissa, proselytismi, dialogi kirkon ja juutalaisuuden välillä, lähetystyö juutalaisten keskuudessa, messiaaninen juutalaisuus, juutalaisten poikien ympärileikkaus liiton merkinä jne. Jokaisen LEKKJ:n vuosikokouksen ohjelman merkittävänä osana ovat esitelmät ja maakohtaiset tilannekatsaukset (die

Länderberichte). Suomen työryhmän toiminnasta on erikseen mainittava teos Ikkuna juutalaisuuteen. Siitä on otettu tähän mennessä kaksi painosta (1995, 2003); se on ollut koulutusaineistona eri yhteyksissä.⁸ Suomen työryhmä kutsui 1990-luvulla juutalaisen seurakunnasta kaksi edustajaa pysyviksi vieraisiksi työryhmän kokouksiin, mikä samalla antaa käsityksen kirkon ja juutalaisuuden välisen vuoropuhelun nykyisestä tilasta Suomessa. Työryhmän kaikki jäsenet ovat asiantuntijoina toimineet lukuisissa yhteyksissä luennoitsijoina, kouluttajina ja olleet median käytettävänä.

LEKKJ:n viimeaikaisten kokousten arviointia: Antisemitismi – Cluj-Napoca 2004

LEKKJ:n viimeaikaisissa kokouksissa ovat korostuneet mm. seuraavat painopistealueet: On selvítettävä juutalaisuuden merkitystä kristilliselle itseymmärrykselle. Kristillisen todistuksen päämäärät, sisällöt ja muodot keskustelussa juutalaisten kanssa. Kirkko ja juutalaisuus –teeman esilläpito luterilaisissa kirkkoissa ja seurakunnissa. Kriittisyys teologissa ja yhteiskunnallista juutalaisvastaisuutta kohtaan ja niiden vastusta-

minen. Luterilaisten kirkkojen suhde Israelin kansaan, maahan ja Israelin valtion. Israelin merkitys luterilaiselle jumalanpalvelukselle, liturgialle ja saarnalle. Seuraavassa tarkastelen eräiden viimeaikaisten LEKKJ:n kokousten joitakin keskeisiä sisältöjä.

Cluj-Napocassa, Romaniassa LEKKJ:n kokouksen teemana 6.–12.5. 2004 oli antisemitismi. Maakohtaiset raportit sekä kokoukseen osallistuneet juutalaiset kutsuvieraat, Varile Gronia (Romania) ja Tamar Lichtmann (Unkari) valaisivat juutalaisuuden ja kirkkojen välistä suhdetta Euroopassa. Kokouksen päätösoosan muodosti 10.–11.5. matka lähelle Ukrainan rajaa reittiä Cluj-Napoca – Baia Mare – Sighetu – Satu Mare – Cluj. Matkan aikana perehdyttiin Romanian juutalaisuuden historiallisiin vaiheisiin ja vierailtiin synagogissa.⁹

Tässä kokouksessa LEKKJ valmisti julkilausuman ”Statement on Antisemitism”. Siinä LEKKJ ilmaisi vakavan huolensa eri Euroopan maissa esiintyvistä kasvavasta juutalaisvastaisuudesta.¹⁰ Sitä ilmenee monilla tavoilla: synagogien ja hautakivien törhämisenä, sanallisina hyökkäyksinä, puhelinhäirintänä ja uhkauksina aina fyysiseen ahdisteluun asti. Kirkkojen johtajien ja seurakuntien jäsenten on sen tähden otettava selvästi kantaa juutalaisvihamielisyyttä vastaan. Antisemitismi on synty-

sestä Jumalaa että ihmisiä kohtaan. Komissio yhtyi Euroopan kirkkojen laatimaan Charta Oecumenicaan (2001): ”Sitoudumme vastustamaan kaikkia antisemitismien ja juutalaisvastaisuuden muotoja kirkossa ja yhteiskunnassa. Sitoudumme etsimään ja tiivistämään dialogia juutalaisten sisartemme ja veljemme kanssa kaikilla tasoilla.” Kristilliseen ja erityisesti luterilaiseen perinteesseen sitoutuneina luterilaisten on tietoisesti vastustettava juutalaisvastaisuutta. LEKKJ on useissa yhteyksissä tuonut esiin kasvavan juutalaisvastaisuuden leviämisen ongelman Euroopassa. Nyt se toteaa, että aktiivisista ponnisteluista huolimatta luterilaiset kirkot eri tasoilla eivät ole ottaneet tarpeeksi vakavasti huomioon näitä tietoja. Kysymyksessä on kuitenkin jatkuvasti merkittävä haaste kirkkoille.

LEKKJ tähdentää tässä yhteydessä, että antisemitismia esiintyy antisemitismiin verhoutuneena. Kristityillä on kuitenkin pysyvä side juutalaiseen kansaan, Israeliin. Lähi-idän konfliktia käsiteltäessä tiedotusvälineissä on monesti näkyvissä puolueellisuutta palestiinalaisten hyväksi. Keskustelussa esiintyy yhä uudelleen juutalaisvastaisia kliseitä, kuten ”kostohimo” ja ”silma silmästä, hammas hampaasta”. LEKKJ pitää selvänä, että kritiikki Israelin valtion harjoittamaa politiikkaa kohtaan ei itsessään ole antisemitismia. Antisemitismia se on sil-

⁷ Dokumenttia koskevasta kritiikistä kts. esim. Timo Vasko: Luterilaisen LEKKJ:n dokumentin ”Erklärung zur Begegnung zwischen lutherischen Christen und Juden” (1990) kriittinen arvio. – Israel – Messiaan maa. Suomen teologisen instituutin vuosikirja 1992. Toim. Eero Junkkaala. Perussanoma: Helsinki 1992, 113–126. Messiaanisten juutalaisten asemasta tuolloin Israelissa kts. esim. Evangelische Zeitung (BRD) 7.1.1990, 2; Friede über Israel Zeitschrift für Kirche und Judentum (BRD) 1/1990, 28; Sana 25/20.6.1990, 4; Kai Kjaer-Hansen & Ole Chr. Kvarne: Messianische Juden. Judenchristen in Israel. Erlangen 1983; Kai Kjaer-Hansen & Bodil F. Skjøtt: Facts & Myths about the Messianic Congregations in Israel 1998–1999. Jerusalem: Caspari Center 1999.

⁸ Ikkuna juutalaisuuteen – historia, usko, kulttuuri. Toim. Jouni Turtiainen. Yliopistopaino & Helsinki University Press: Helsinki 1995. 2. painos 2003.

⁹ Romanian synagogista kts. esim. <http://www.jen.ro>

¹⁰ ”European Lutheran Commission on the Church and the Jewish People (LEKKJ) STATEMENT ON ANTISEMITISM”. This statement was adopted by the European Lutheran Commission on the Church and the Jewish People (LEKKJ), in which 25 Lutheran church bodies in Europe are represented, at its annual meeting in Cluj/Klausenburg, Romania, on May 9, 2004. <http://www.jcrelations.net/en/?item=2301>

loin, kun Israelin valtion olemassaolo asetetaan kyseenalaiseksi. LEKKJ painottaa, että Israelin valtiolla on oikeus suojella itseään ja kansalaisiaan terrorismia vastaan.¹¹

"Israel: valtio, maa, kansa" – Amsterdam 2005

Amsterdammassa 19.–23.5. 2005 pidetyn LEKKJ:n vuosikokouksen ja seminaarin näkökulmana oli Israelin maan teologinen merkitys, jolloin tarkasteluun tuli "Israel: valtio, maa, kansa". Yhteistä julkilausumaa tai yhteenvedoa ei laadittu, sen sijaan kokouksen toivottiin tuovan aineksia teemasta eri puolilla Eurooppaa kirkkoissa käytävään keskusteluun. Kokouksessa kuultiin Alankomaiden kirkollista elämää ja juutalaisuutta koskevat katsaukset, kolme luentoa ja maakohtaiset raportit, vierailtiin synagogajumalanpalveluksessa ja juutalaisen historian museossa sekä osallistuttiin Hollannin protestanttisen kirkon jumalanpalvelukseen. Kokoukseen osallistui Euroopan luterilaisten kirkkojen edustajia sekä vieraat USA:sta ja LML:stä, yht. 20. Suomen kirkon edustajina kokoukseen osallistuivat lähetysteologi, dosentti Timo Vasko ja TT Anni Maria Laato.

Kristillisyyden yleistilannetta Alankomaissa valotti Dr M. Pfirrmann, joka toimii Amsterdamin evankelis-luterilaisessa seurakunnassa. Luterilaisten määrä on n. 15.000. Alankomaissa on paljon ei-uskonnollista väkeä ja kirkon tehtävänä on sanan ja sakramenttien palve-

lijana tuoda esiin kirkon sanoman merkityksellisyys nykyajan ihmiselle; kirkko toteuttaa yhä selvemmin monipuolista missioarista ja evankelioivaa näkyä. Ajankohtaisia haasteita kirkolle ovat ihmisten tavoittaminen seurakuntalaisten vähetessä, sekä islamin kasvu. Jitshak J. Moëdin mukaan Alankomaissa on n. 30.000–40.000 juutalaista. Hän esitteli mm. maassa esiintyviä juutalaisuuden eri suuntauksia ja juutalaista etiikkaa. Noin yksi kolmasosa juutalaisista ei osallistu seurakuntien elämään, vaan on assimiloituneita. Myös messiaanisilla juutalaisilla on omat yhteisönsä. Dialogeja on käynnissä sekä kristittyjen että muslimien kanssa. Luennoitsijoina toimivat: Tzvi Marx (Hilversumissa toimivan The Folkerstman Institute for Talmud instituutin johtaja): "Israel: Staat, Land, Volk." Marieke den Hartog (Protestantisches Kirchenamt für Kirche und Israel): „Der Israel-Palästina Konflikt.“ Judith Frishman (Utrecht): „Land und Staat historisch gesehen: Änderungen des Staatsgedankens, Zionismus.“

Luennoissa ja keskusteluissa käsiteltiin pääasiassa nykyisen Israelin valtion syntyä ja sen merkitystä juutalaisten identiteetille. Tzvi Marx korosti sitä, että juutalaisuus ei ole uskonto siinä mielessä kuin kristinusko. Se on kansa. Maa ja kansa kuuluvat yhteen, ja Tooran monia käskyjä voi noudattaa vain Israelissa. Hänen mukaansa myös Israelin ulkopuolella asuvien juutalaisten identiteetti on välttämättä yhteydessä Israeliin. Nykyihmisellä on "multiple identities" ja lo-

jaalius eri suuntiin. Judith Frishmanin mukaan historiallisesti nähtynä sionismin alku liittyy 1700–1800-luvun modernin ihmisen emansipaatioon ja nationalismin syntyyn: ollakseen niin kuin muut modernit kansat juutalaiset tarvitsevat maan. Antisemitismi ja erityisesti holokausti (shoah) johtivat siihen, että tarvittiin maa, jossa saa elää normaalina kansalaisena. Nyt sionismi on tavallaan saavuttanut tavoitteensa ja se etsii uutta muotoa. Marieke den Hartog kertoi matkastaan Libanoniin, Israeliin ja Palestinaan sekä kristittyjen arabien tilanteesta.

Kirkkojen edustajien esittämistä maakohtaisista raporteista näkyi, että eri puolilla Eurooppaa kirkon ja juutalaisuuden suhteista vastaavat ryhmät ja teologit kohtaavat hyvin erilaisia tilanteita ja ovat joissakin asioissa eri linjoilla. Norjan kirkossa on vuonna 2004 julkaistu julkilausuma "The Jewish People, the Gospel and the Promises", jossa todetaan selvästi, että evankeliumi kuuluu myös juutalaisille, ja käsitys kahdesta liitosta ja pelastustiestä torjutaan. Eräät kokousedustajat (Saksasta ja Yhdysvalloista) olivat täysin päinvastaista mieltä. Yhdysvalloissa ajankohtaista on ollut keskustelu siitä, onko kirkkojen toimesta oikein boikotoida rauhan edistämiseksi israelilaisia tai palestiinalaisia yhtiöitä - Consultative Panel of Lutheran-Jewish Relations, ELCA, toteaa lausunnossaan (huhtikuu 2005), ettei nyt

ole aika ryhtyä radikaalisti muuttamaan sijoitustoimintaa, sillä se lähinnä vaikeuttaisi asioita. Ranskassa on edelleen antisemitistisiä väkivaltaisuuksia. Saksassa ja Itävallassa jatketaan koulutus- ja dialogipäivien järjestämistä. Itäisen Euroopan kirkkoissa juutalaisten ja kristittyjen suhdetta ei tällä hetkellä paljokaan käsitellä – joko siihen ei ole resursseja tai siihen ei ole herätty. Keskieurooppalaiset päivittelivät pohjoismaista keskustelua ympärileikkauksen sallimisesta tai kieltämisestä – pohjoismaiden ulkopuolella ei tulisi mieleenkään kieltää vähemmistöuskontojen noudattamia tapoja, jotka eivät vahingoita ketään. Yhteistä kaikkialla on antisionismin ja antisemitismin liittyminen yhteen: Israelin valtion arvostelussa näkyy usein normaalin poliittisen arvostelun rajojen yli meneviä piirteitä. Toinen yhteinen asia on, että toisen maailmansodan päättymisen juhlinnan yhteydessä on laajalti otettu esille myös holokausti.

Kokouksen ohjelmaan kuului synagoga-vierailu. Osallistuimme sapattijumalanpalvelukseen ja keskusteluihin Amsterdamin liberaalissa juutalaisessa synagogassa (Jacob Soetendorp Straat 8). Jumalanpalveluksen kieli oli heprea. Naiset osallistuivat Tooran lukemiseen ja joillakin oli rukousviitta. Teologisesti keskeinen henkilö tässä liikkeessä on Schalom Ben-Chorin (1913–1999), jonka kirjoittama teksti on mm. EKD:n virsikirjassa virsi 237 (EGB 1995).¹² Juu-

¹¹ Timo Vasko: Euroopan luterilaisten kirkkojen kirkko ja juutalaisuus -komission (LEKKJ) vuosikokous 6.–12.5.2004 Cluj-Napoca, Romania. Matkaraportti. – KLK, KUN.

¹² Kts. Timo Vasko: Luomisesta Jumalan valtakuntaan. Schalom Ben-Chorinin ilmoitus-käsityksen muodostuminen. STKSJ 216. Helsinki 1999, 18. Kts myös Timo Vasko: From the Creation to the Kingdom of God: The Concept of God's Revelation by the Reform Jew Schalom Ben-Chorin in Dialogues with Christianity and Islam. Peter Lang: Frankfurt am Main & Berlin & Bern & Bruxelles & New York & Oxford & Wien 2003; Timo Vasko: Die dritte Position. Der jüdisch-christliche Dialog bei Schalom Ben-Chorin bis 1945. Diss. MESJ 48. Helsinki 1985.

talaisen historian museo oli moderni ja pedagogisesti hyvin rakennettu: sen tavoitteena on näyttää mistä elementeistä tämän päivän hollantilaisen juutalaisen identiteetti muodostuu.

LEKKJ:n juhluvuoden 2006 – 30 vuotta LEKKJ:n perustamisesta – teeman käsittelyn kestäessä tulevaisuuteen yleisemmäksi oli ehdolla "Religiöse Identitäten in Europa: Mehrheit und Minderheit". Tällöin Anni-Maria Laato ehdotti näkökulmaksi varhaista kirkkoa, sillä se oli tärkeä aika sekä kristittyjen että juutalaisten identiteetin kehitykselle ja vaikutti koko suhteen historiaan. Kristityt ja juutalaiset olivat molemmat vähemmistöasemassa suhteessa Rooman imperiumiin. Suhteessa toisiinsa ensin juutalaiset olivat enemmistö, sitten kristityt, ja tähän aikaan tehtiin suuria identiteettiin liittyviä virheitä, joista voisi ottaa opiksi. Esiin nostettiin monia näkökulmia: Miten säilyttää ja edelleen kehittää omaa identiteettiä, niin ettei eristäydy yhteiskunnasta? Miten enemmistö ja vähemmistö voivat käydä dialogia tasavertaisina? Miten enemmistössä / vähemmistössä olemisen leimaa dialogia käyvän asennetta ja teologiaa? Mitä etua / haittaa enemmistössä / vähemmistössä olemisesta on keskustelussa? Kristityillä ja juutalaisilla on yhteisiä intressejä vs. sekulaari yhteiskunta. Mikäli rahotusta eri tahoilta järjestyy, vuosijuhlakokoukseen päätettiin kutsua jäsenmaista myös juutalaisia keskustelukumppaneita. Muutamissa yhteyksissä keskusteltiin myös näköalasta, että LEKKJ:n puitteissa ajateltaisiin dialogin ottamista mukaan toimintaan: kristityt-juutalaiset-

muslimit yhteiseen vuoropuheluun. Tässä vaiheessa pohdinta ei kuitenkaan edistynyt pitemmälle. Euroopassa kasvavan islamin haaste kuitenkin tuli eri yhteyksissä esiin. Todettiin, että monissa jäsenmaissa jatkuu kirkko ja juutalaisuus-temaa käsittelevä koulutus- ja dialogitoiminta.¹³

Uskonnollinen identiteetti Euroopassa – 30-vuotisjuhlakokous Hannover 2006

LEKKJ:n kokouksen teemana 8.–12.6. Hannoverissa oli "Uskonnollinen identiteetti Euroopassa: enemmistö ja vähemmistö". Kokous oli samalla LEKKJ:n 30-vuotisen työskentelyn juhlaistunto. Keskeiseksi nousi kysymys siitä, miten keskustelu eri uskontojen kannattajien välillä voisi onnistua Euroopassa, missä vuoropuhelun prosessi on eri kirkkoissa hyvin erilaisissa vaiheissa.

Kokouksen tuloksena todettiin, että uskontojen välisessä vuoropuhelussa toisen osapuolen identiteetti on otettava vakavasti ja ensisijaisesti on pyrittävä näkemään se mikä osapuolia yhdistää, sulkeutumatta kuitenkaan samalla silmiä siltä, mikä erottaa. Väärinymmärryksiä voidaan välttää, kun keskustelussa esiintyvät näennäisesti samat käsitteet ja symbolit valaistaan kulloisenkin tradition omassa yhteydessä ja niiden erilaiset sisällöt tunnustetaan tosiasioina. Kristityt voivat vuoropuhelussa pitäytyä tiedon täyteyteen Kristuksessa hyväksyen samalla, että kaikki inhimillinen tieto eri

teemoista on kuitenkin rajallista. Vuoropuhelussa tämä asenne sisältää periaatteellisen avoimuuden, kun tarkastellaan esim. Jumalan ilmoitusta. Saksan yhdistyneen evankelis-luterilaisen kirkon (VELKD) presidentti Friedrich Hauschild, Hannoverista, kehotti vahvistamaan työskentelyä antisemitismia vastaan ja lisäämään eri tavoin tietämystä juutalaisuudesta. Hän antoi tunnustusta LEKKJ:n tähänastiselle työlle. Se on merkittävästi pystynyt parantamaan Euroopan luterilaisten kirkkojen suhdetta juutalaisiin. Se on myös antanut jäsenkirkkoille tärkeitä teologisia impulsseja.

LEKKJ:n työskentelyssä 30 vuoden aikana on ollut keskeistä yhteinen selvitys jäsenkirkkojen tilanteesta nimellä "Lutherin perintö ja juutalaiset", julkilausumat ja konkreettiset suositukset jäsenkirkkoille suhteesta juutalaisuuteen. LEKKJ:n työskentely sisältää ajankohtaiset katsaukset kirkon ja juutalaisuuden suhteisiin Euroopan eri luterilaisissa kirkkoissa, kysymykset juutalaisuuden esittämisestä oikeassa valossa kirkkojen opetuksessa, saarnoissa ja liturgiassa samoin kuin toimenpiteet antisemitismia vastaan. Kokouksen jäsenet osallistuivat synagogassa perjantai-iltana liberaalin juutalaisen seurakunnan kanssa sapatin alkamisen jumalanpalvelukseen (Freundallee 27, Hannover). Saksassa on Itä-Euroopasta suuntautuneen voimakkaan muuttoliikkeen johdosta n. 180.000 juutalaista. Muslimeja on n. 3,2 milj., ka-

tolisia n. 26,6 milj. ja evankelisia n. 26,3 milj.

Suomesta kokoukseen osallistui Suomen ev.lut kirkon kirkko- ja juutalaisuus-työryhmän ja LEKKJ:n johtoryhmän jäsen lähetysteologi, dosentti Timo Vasko, kirkon työryhmän jäsen toimittaja Anu Heikkinen ja kutsuvieraana Helsingin juutalaisen seurakunnan puheenjohtaja Gideon Bolotowsky.¹⁴

Messiaaninen juutalaisuus – Oslo 2007

LEKKJ:n kokouksessa 10.–14.5. Oslossa oli kaksi varsinaista teemaa, joista pääteemana Messiaaninen juutalaisuus (Messianische Juden), sen itseymmärrys, itse-esittely ja arviointi kristillisestä ja juutalaisesta näkökulmasta. Toisena teemana oli jo Amsterdamissa LEKKJ:n kokouksessa 2005 pohdintaan otettu "Israelin maan teologinen merkitys". Muun ohjelman muodostivat informatiiviset maakohtaiset tilanneraportit kirkko – juutalaisuus – valtio –suhteista, kokoukseen osallistuneet kutsuvieraiden alustusesitelmät, vuosikokousasiat vaaleineen sekä vierailukäynnit.

Päsihteeri past. Rolf Heitmann¹⁵ antoi katsauksen uskonnonvapauskehityksestä ja juutalaisuuden vaiheista Norjassa vuodesta 1814 nykypäivään. Uutta kehitystä ilmentää vuonna 1990 käynnisi-

¹³ Anni Maria Laato & Timo Vasko: "Israel: valtio, maa, kansa" – LEKKJ:n vuosikokous ja seminaari Amsterdamissa 19.–23.5. 2005. Matkaraportti. – KLK, KUN.

¹⁴ Timo Vasko: Uskonnollinen identiteetti Euroopassa – Euroopan luterilaisten kirkkojen Kirkko ja juutalaisuus –komission (LEKKJ) 30-vuotisjuhlakokous Hannoverissa 8.–12.6.2006. Länderberichte: Finnland. Matkaraportti. – KLK, KUN.

¹⁵ Norwegian Church Ministry to Israel; www.israelmissionen.no

tynyt yhteistyö lähetysjärjestön ja juutalaisyhteisön välillä Israeliin paluun edistämiseksi. Dr Daniel Juster, (Israel, USA) toi messiaanisen juutalaisen näkökulman.¹⁶ Hänen pääteesinsä ovat hänen julkaisussaan The Messianic Jewish Movement.¹⁷ Juutalaisen sukuyhteytensä Israelin kansaan säilyttäen messiaaniset juutalaiset uskovat kolmiyhteiseen Jumalaan ja tällöin Jeesukseen Messiaan. Jumalanpalveluselämässä säilytetään paljon synagogajumalanpalveluksen ulkonaista muodoista, vaikka sisältö on kristillinen. Kirkon näkökulmasta katsoen he ovat kristillinen erityisryhmä. Esim. uskontunnustuksen he ilmaisevat muin sanoin kuin kirkko 300 -luvulta eteenpäin, vältellen Nikaian uskontunnustuksen kreikkalaisia termejä, vaikka sisältönä on sama usko kolmiyhteiseen Jumalaan (the Triune nature of God). Maantieteellisinä paikkoina Israel ja Jerusalem ovat merkittävässä asemassa Israelin kansaan ja sen historiaan kuulumisen johdosta. Messiaanisista juutalaisia on maailmalla n. 150 000, erityisesti USA:ssa. Israelissa heidän määränsä on n. 6000. Liikkeeseen kuuluviin määrään on hitaassa kasvussa.

Helsingin juutalaisen seurakunnan puheenjohtaja Gideon Bolotowsky tarkasteli juutalaisesta näkökulmasta messiaanista juutalaisuutta. Hän valaisi juutalai-

suuden historiasta otetuin monin esimerkein käsityksiä messiaanisuudesta juutalaisuudessa, messiaan kriteereistä, juutalaisuuden jättämisestä ja palaamista takaisin juutalaisuuteen. Olennaisin ero kristinuskoon on siinä, että juutalaisuudessa messias ei ole vapahtaja (Saviour). Oma tekeminen on juutalaisuudessa äärimmäisen tärkeää: että toimii Jumalan tahdon mukaan ja että voi elää turvallisesti maassaan. Joka menee vapaaehtoisesti kasteelle, luopuu juutalaisuudesta. Juutalaisuuden näkökulmasta messiaaniset juutalaiset ovat kristittyjä eivät juutalaisia.

LEKKJ ei formuloinut luterilaiselta kannalta kannanottoa tai julkilausumaa messiaanista juutalaisuudesta. Kävi ilmi, että messiaaninen juutalaisuus ilmiönä on Kristuksen kirkon sisällä oleva erityisryhmä. Ilmiö on kuitenkin teologioiltaan hyvin heterogeeninen, ja täsmällinen kannanotto edellyttäisi laajaa kirjoitusta ja analysointia, johon LEKKJ ei aio ryhtyä. Toisena teeman oli jatkaa "Israelin maan teologinen merkitys" -problematiikan käsittelyä, joka oli Amsterdamissa LEKKJ:n kokouksessa esillä 2005 teemana "Maa – Israelin valtio" ja edelleen Hannoverissa 2006. Työskentelyssä käytettiin hyväksi aikaisempia dokumentteja.¹⁸ Kokous totesi, että problematiikan seuranta ja päivitys on jatku-

vasti ajankohtaista ja sitä on jatkettava kansallisissa työryhmissä. Silmälläpidettävänä vuonna 2008 vietettävää Israelin valtion 60-vuotispäivää LEKKJ valmisti asiasta Israelin valtion presidentille lähetettävään tervehdyksen (saksaksi ja englanniksi).¹⁹ Samoin LEKKJ valmisti tilaisuuden johdosta käytettäväksi rukouksen:

"Gott des Friedens!

Wir danken Dir, dass Du Dein Volk Israel im Land seiner Väter und Mütter wohnen lässt. Wir freuen uns mit ihm dass es diesen Staat seit 60 Jahren gibt. Wir klagen: Trotzdem lebt Dein Volk noch immer nicht in Frieden. Krieg und Terror bedrohen die Menschen in dieser Region. Uns bedrücken ihre Sorgen, ihr Leid und ihre Trauer. Schenke Gerechtigkeit und Frieden für Israel und alle Völker."

Rauhan Jumala!

Kiitämme sinua siitä, että kansasi Israel saa asua isiensä ja äitiensä maassa. Iloitemme kansasi kanssa Israelin valtion 60-vuotisesta itsenäisyydestä.

Samalla olemme suruissamme, koska kansasi ei vielä voi elää rauhassa. Sota ja terrori uhkaavat tuon seudun ihmisiä. Heidän huolensa, kärsimyksensä ja surunsa ahdistaa meitä.

Suo oikeudenmukaisuus ja rauha Israelille ja kaikille kansoille. (Suomen työryhmän suomenos)

Maakohtaiset kirkko ja juutalaisuus -tilanneraportit käsiteltiin tällä kertaa seuraavista maista (maa ja raportin esittäjä) Suomesta Timo Vasko, Norjasta Olav Myklebust, Slovakiasta Juraj Bándy, Saksasta Johannes Gruner, Alankomaista Willy Metzger, Itävaltasta Roland Werneck, Virosta Kalle Kasemaa ja Italiasta Almut Kramm. LML:n edustaja LEKKJ:n yhteydessä vaihtuu; nykyinen Rev. Dr. Reinhard Boettcher (Study Secretary for Theology and the Church, Department for Theology and Studies, LWF) oli siirtynyt kokouksen ajankohdaksi Baijerin maakirkon palvelukseen. LEKKJ:n vuosikokouksessa valittiin viisijäseniseen johtoryhmään seuraavaksi kolmivuotiskaudeksi 2007–2010: uudeksi puheenjohtajaksi pastori Wolfgang Raupach-Rudnik (Saksa), toiminnanjohtajaksi pastori Roland Werneck (Itävalta), johtoryhmän jäseneksi dosentti Timo Vasko (Suomi) ja taloudenhoitajaksi OKR Dr Norbert Dennerlein (VELKD, Saksa). Johtoryhmää täydennetään ensi vuonna yhdellä jäsenellä itäisestä Euroopasta. Seuraava LEKKJ:n vuosikokous ja konferenssin pidetään 29.5.–2.6.2008 Venetsiassa. Se avaa teemaa *perustava kristillinen kasvatus* (eine elementare christliche Bildung) ja kasvatustoimin-

¹⁶ djuster@msn.com; Tikkun Partnering for the full restoration of Israel and the Church; www.tikkunministries.org

¹⁷ Daniel Juster & Peter Hocken: The Messianic Jewish Movement – An Introduction. Toward Jerusalem Council II (2004).

¹⁸ "Arbeitsbericht über die Tagungen 1991–1995 zum Thema Erwägungen zur theologischen Bedeutung des Landes Israel vom 4. Januar 1996" (Berlin, 4. Januar 1996 Der Vorstand) ja „Die Evangelische Kirche der Pfalz veröffentlicht Thesenreihe zu Israel: Staat – Land – Volk“ (Arbeitskreise am 6. September 2006). Kirkko – juutalaisuus -dokumenttien laaja kokoelma on löydettävissä eri kielillä osoitteesta <http://www.jcrelations.com/>

¹⁹ "Zum 60. Jahrestag der Staatsgründung Israels ... Dear President Please accept our warm congratulations on the occasion of the 60th anniversary of the founding of the State of Israel. The European Lutheran Commission on the Church and the Jewish People includes delegates from 21 Lutheran churches across Europe. For more than 30 years we have worked [together and in our churches] to build greater understanding of the Jewish people and to foster Christian-Jewish dialogue. Furthermore, we combat every form of anti-Judaism and antisemitism in our churches and in society. We feel ourselves connected to the State of Israel and to all people for whom this state is home, haven and hope. May God bless the citizens of the State of Israel and grant you enduring peace."

nan kehittämistä niin, että kirkon ja juutalaisuuden dialogin näkökulma on siinä asianmukaisesti esillä. Painopiste on aikuiskasvatuksessa.

Konferenssin ohjelmaan kuului myös tutustumiskäynti Osloon synagogassa Det Mosaiske Trossamfund (Bergstien 13). Tiloja ja juutalaisuuden vaiheita Norjassa esittelivät uutena rabbina toimiva Joav Melchior ja paikan emäntä Anne Sender. Norjassa on n. 2000 juutalaista. Synagogassa käy heistä n. 1000, mm. Oslossa 700 ja Trondheimissa 170. Osloon piispa Ole Kvarme otti piispan virkatalossa LEKKJ:n kokousvieraat vastaan ja esitti katsauksen Norjan kirkon tilaan. Oslossa asuu n. 60 000 muslimia ja 50 000 kristittyä maahanmuuttajaa eri kirkkokunnista. Kvarme työskenteli ennen piispaksi tuloaan useita vuosia Israelissa lähetystyössä ja Norjan Pipliaseuran pääsihteerinä. Norjan piispat ovat viime vuosina lausunnoissaan pitäneet esillä tasapainoa Israelin ja palestiinalaiskysymyksen välillä. Kvarme painotti erityisesti kristityn identiteetin vahvistamista eri ikäryhmien keskuudessa. Konferenssin ohjelmaan kuului vierailu Oslossa vasta vuoden toimineessa *Holokausti-keskuksessa* (HL-Senteret, Senter for studier av Holocaust og livssynsminoriteter), joka informoi Norjan juutalaisuuden vaiheista erityisesti toisen maailmansodan aikana. Sunnuntaina kokousväki osallistuttiin messuun.²⁰

LEKKJ:n tulevaisuuden näkymiä

Kansainvälinen yhteistyö vuodesta 1976 Euroopan luterilaisten kirkkojen, Luterilaisen Maailmaniiton (LML) ja USA:n luterilaisten kirkkojen sekä ajoittain myös muiden Euroopan protestanttisten kirkkojen (esim. Europäische Regional-konferenz Kirche und Judentum, ERKKJ) kesken on antanut kulloinkin päivitetyä ja kokonaisvaltaisen käsityksen erityisesti Euroopan luterilaisten kirkkojen ja juutalaisuuden suhteista. Ns. kylmän sodan aikana muutamilla Itä-Euroopan luterilaisilla kirkkoilla, kuten DDR, Puola ja Unkari, oli niukasti mahdollisuuksia olla yhteydessä muun Euroopan luterilaisten kanssa, mutta esim. LEKKJ:n kautta yhteydet olivat mahdollisia. LEKKJ:n organisoimat muutamat kesäkurssit (Internationale Sommerschule) eri maissa paikallisen työryhmän isännöimänä ovat osaltaan vielä syventäneet tietämystä monista yhteisistä keskeisistä teemoista. Niissä on usein ollut mukana myös juutalaisia esitelmöitsijöitä.

LEKKJ:n johtoryhmä katsoi kokouksessaan 4.–6.10. 2007 eteenpäin, kun se valmisti seuraavaa LEKKJ:n vuosittaista kokousta, joka pidetään Venetsiassa 29.5.–2.6.2008. Silloin teema tarkennettuna on: "Einsichten aus dem christlich-jüdischen Dialog für die elementare Bildung in den ev.luth. Kirchen." Täl-

löin tarkastellaan erityisesti sitä, miten juutalaisuus esiintyy kristillisessä perustaa antavassa koulutuksessa ja aineistoissa, ja miten voidaan toimia niin, että kirkon ja juutalaisuuden dialogin näkökulma on niissä asianmukaisesti esillä. Painopiste on aikuiskasvatuksessa. Myös halutaan selvittää ja nimetä keskeisiä elementtejä ja kriteereitä, kun käsitellään teemoja, kuten esim. missä yhteyksissä olisi otettava huomioon kristinuskon juutalaiset juuret, ja juutalaisuuden ja kristinuskon vuorovaikutus sisällöissä, kun esillä ovat kristinuskon perusteet. Luterilaisista kirkkoista odotetaan saatavan kokouksen käyttöön aineistoja. Suomesta aineistoksi ovat tarjolla mm. dokumentit "Catechism" (1999) ja "To be a Christian in Finland: A Guidebook to Confirmation for Immigrants and Finnish Expatriates" (2006).

LEKKJ:n toiminta on varsin aktiivista ja tulevaisuuteen suuntautuvaa. Sen luterilaisilla jäsenkirkkoilla on LEKKJ:n tehtäväalueella merkittävästi työtä edessään. Kun vuonna 2008 Suomen valtio toimii Euroopan turvallisuus- ja yhteistyöjärjestö ETYJ:n puheenjohtajana, painottuvat myös suvaitsevaisuuskysymykset ja siinä yhteydessä mm. antisemitismin vastustaminen. Myös tällä osa-alueella LEKKJ:n toiminta luterilaisten kirkkojen äänenä on merkittävä. KUN:n asettaman Kirkko ja juutalaisuus -työryhmän nykyiset jäsenet (2005–2007) ovat dosentti Anni Maria Laato puheenjohtajana, professori Tapani Harviainen, FM Anu Heikkinen, dosentti Mikko Ketola, TT Pekka Lindqvist, kirkkoherra Jouni Turtiainen ja lähetysteologi, dosentti Timo Vasko sekä työryh-

män sihteerinä teologisten asiain sihteerinä, dosentti Matti Repo. DI Gideon Bolotowsky ja FM Daniel Weintraub ovat osallistuneet kutsuttuina asiantuntijoina työryhmän toimintaan.

Puheenjohtajina Kirkko ja juutalaisuus -työryhmässä ovat sen perustamisen jälkeen toimineet prof. Jukka Thurén, dosentti Aarne Toivanen, prof. Reijo Heinen, prof. Timo Veijola, prof. Tapani Harviainen ja dosentti Anni Maria Laato.

Timo Vasko, Lähetysteologi, dosentti, Kirkon lähetystyön keskus (KLK)

²⁰ Timo Vasko: Euroopan luterilaisten kirkkojen kirkko ja juutalaisuus -komission (LEKKJ) vuosikokous ja konferenssi Oslossa 10.–14.5.2007. Matkaraportti. – KLK, KUN.

Varhaiset kristityt ja juutalaiset kohtaavat

Anni Maria Laato

Juutalaisten ja kristittyjen välisissä kohtaamisissa ovat 2000-luvulla ajankohtaisia periaatteissa aivan samat kysymykset kuin 200-luvulla. Asennoituminen dialogiin ja sen teemoihin on sen sijaan muuttunut. Ajankohtaiseen keskusteluun tutustuu parhaiten erinomaisella sivustolla <http://www.jcrelations.net/> johon on koottu kirkkojen, kirkkoyhteisöjen, dialogien, juutalaisten ryhmien ym. julkilausumia, artikkeleja ja muuta materiaalia. Siellä on mm. Dabru emet, useiden juutalaisten rabbiin ja tutkijoiden kristinuskon koskeva julkilausuma.

Keskeisimmät kysymykset: Jeesuksen persoona ja VT:n tulkinta

Uudessa kirjassaan *Jesus von Nazareth* (Herder 2007) Joseph Ratzinger eli Benedictus XVI lainaa moneen kertaan rabbi, professori Jacob Neusnerin kirjaa *A Rabbi talks with Jesus* (Doubleday 1993). Ratzinger arvostaa Neusnerin ta-

paa tutkia kunnioittavasti ja tosissaan Uutta testamenttia. Eräässä kohdassa hän kertoo, miten Neusner fiktiivisen keskustelun avulla tiivistää sen, mikä erottaa kristillisen ja juutalaisen tavan lukea Raamattua. Samalla näkyy se, mistä kristittyjen ja juutalaisten dialogissa lopulta aina on kysymys: siitä kuka Jeesus on. Neusner lainaa ensin Talmudia:

Rabbi Simlai sanoi: "Moosekselle annettiin 613 säädöstä; 365 kieltoa vastaa aurinkovuoden päiviä ja 248 käskyä vastaa ihmisen jäsenten lukumäärää... Daavid tuli ja tiivisti säädökset yhteen-toista (Ps 15) ... Jesaja tuli ja tiivisti ne kuuteen (Jes 33:25-26) ... Jesaja tuli toisen kerran ja tiivisti ne kahteen (Jes 56:1) ja Miika kolmeen (Miika 6:8) ... Vielä enemmän, Habakuk tuli ja tiivisti ne yhteen, sillä sanotaan: "Vanhurskas on elävä uskonto" (Habakuk 2:4)

ja jatkaa sitten pohdiskelua dialogimuodossa:

Opettaja kysyy: "Entä oliko tämä se asia, mikä myös Jeesuksella, oppineella miehellä, oli sanottavanaan?" Johon minä: "Ei aivan, mutta sinne päin." Hän: "Mitä hän on jättänyt pois?" Minä: "Ei mitään." Hän: "Mitä hän sitten on lisännyt?" Minä: "Itsensä."

Varhaisilla kristityillä oli tarve selvittää oma identiteetti

Jeesus ja ensimmäiset kristityt olivat juutalaisia. He saivat juutalaisen kasvatuksen ja koulutuksen, osallistuivat jumalanpalveluksiin synagogissa ja tempeleissä ja viettivät sapattia ja muita juutalaisia juhlia. Heidän Raamattunsa oli se kokoelma, jota myöhemmin ruvettiin kutsumaan Vanhaksi testamentiksi. He tunsivat Israelin kansan historian, suullista tooraa ja silloin käytettyjä rukouksia. Näin syntyvään kirkkoon siirtyi luonnollisella tavalla valtava määrä teologiaa ja tapoja.

Koska yhdistäviä asioita oli eri tasoilla ja paljon, ei ole ihme, että joillakin ihmisillä kirkon ja juutalaisuuden rajat menivät sekaisin. Vielä 300-luvullakin saattoivat jotkut kristityt luontevasti mennä synagogaan viettämään juutalaisia juhlia. Suhtautumisessa Mooseksen lakiin oli eroja.

Kirkon piirissä syntyi näin tarve selvittää omaa identiteettiä. Monille oli selvää, mitkä asiat yhdistivät kristittyjä ja juutalaisia, ja siksi siihen ei tarvinnut keskittyä – sen sijaan pohdittiin, mitkä asiat erottavat. On tekstejä, joissa kristityt muotoilivat omaa identiteettiään sanomalla, miten ollaan erilaisia kuin juutalaiset. Nykyään tämä asia on kään-

tynt toisinpäin: omaa identiteettiä opitaan paremmin ymmärtämään tutkimalla yhteisiä juuria.

Pääsiäinen on hyvä esimerkki siitä, miten teologiaa ja käytännön tapoja siirtyi kirkkoon ja miten siitä saattoi syntyä kiistaa. Uudessa testamentissa VT:n pääsiäinen monine yksityiskohtineen ymmärrettään esikuvaksi Kristuksen työstä. Vapautus Egyptin orjuudesta on esikuva vapautukselle synnin vallasta. Ehtoollisen yhteys juutalaiseen pääsiäisateriaan näkyy teksteissä. Varhaisen kirkon ajalta on säilynyt monia pääsiäissaarnoja, joissa VT:n pääsiäiskertomusta tulkitaan kristillisesti. Toisaalta tiedämme, että pääsiäisen viettämisen ajankohdasta kiisteltiin vielä 300-luvulla – toiset tahtoivat viettää sitä samaan aikaan juutalaisten kanssa, toisille tärkeintä oli se, että ylösnousemisen päivä on aina sunnuntai.

Nykyään on pääsiäisestäkin uudelleen löydetty yhteisiä asioita ja sitä kautta opittu ymmärtämään paremmin omaa uskoa. BEM-dokumentissa (1982) kirkot kuvaavat sitä, miten ne ymmärtävät pääsiäisen muistoateriana. Dokumentissa viitataan Pääsiäishaggadan tapaan ajankohtaistaa mennyt tapahtuma omalle kohdalle (anamneesi): Me olimme vankina Egyptissä, Herra vapautti meidät voimakkaalla kädellään!

Juutalauskristityt enemmistöstä ongelmaksi – turhaan?

Juutalauskristityiksi kutsutaan henkilöitä, jotka ovat juutalaista syntyperää ja jotka kristittyinä haluavat säilyttää juutalaisen elämäntavan ja noudattaa Mooseksen lakia. Aluksi suurin osa kristityistä oli syntyjään juutalaisia ja vielä pitkään joillakin alueilla oli juutalauskris-

tillinen enemmistö. Jo antiikissa juutalaiskristilliset ryhmät olivat teologialtaan keskenään erilaisia (ebionit, nasarealaiset). Kirkon valtauoman suhtautuminen kaikkiin juutalaiskristittyihin jyrkkene ensimmäisten vuosisatojen aikana.

Justinos Marttyyri (150 jKr) hyväksyy ilman muuta sellaiset juutalaiskristilliset ryhmät, jotka eivät vaadi muita noudattamaan Mooseksen lakia (hän tiesi, että oli toisenlaisiakin ryhmiä). Dialogissa juutalaisen Tryfonin kanssa on seuraava keskustelu:

– Entä jos joku tietää asian olevan kuten sanot ja tunnustettuaan Jeesuksen olevan Kristus uskoo häneen ja seuraa häntä, mutta tahtoo myös noudattaa Mooseksen lakia? Pelastuuko hän?

– Minun mielestäni, Tryfon, hän kyllä pelastuu, jos ei pyri kaikin tavoin taituttamaan muita ihmisiä noudattamaan samoja säädöksiä, joita hän itse noudattaa, eikä tee niiden noudattamisesta pelastuksen ehtoa. Näillä muilla tarkoitan niitä pakanakansojen jäseniä, jotka Kristuksen kautta on ympärileikattu pois eksytyksestä. Juuri niin sinäkin teit keskustelumme alussa kun väitit, etten voi pelastua, jos en noudata Mooseksen lakia.

– Miksi sanoit: ”minun mielestäni hän pelastuu”. Onko siis toisia, jotka sanovat, että lakia noudattavat eivät pelastu?

– Kyllä sellaisia on, Tryfon, minä vastasin. He kieltäytyvät seurustelemasta lakia noudattavien kanssa ja osoittamasta vieraanvaraisuutta heitä kohtaan. Itse olen heidän kanssaan eri mieltä. (Dial 47)

300–400-lukujen taitteessa elänyt Hieronymus vastustaa jyrkästi ebioneja. Erityisesti lainauksen viimeistä lausetta on sittemmin toisteltu:

Mitä sanoisin ebioneista, jotka ovat olevinaan kristittyjä? Tähän päivään asti on idän kaikissa synagogoissa juutalaisten parissa laho, jota kutsutaan minealaisiksi (minim) ja jonka fariseukset vielä tänäkin päivänä kiroavat. He nimittävät tavallisesti nasarealaisiksi niitä, jotka uskovat Kristuksen olevan Jumalan Poika, joka on syntynyt neitsyt Mariasta, ja jonka sanovat hänen olevan se, joka kärsi Pontius Pilatuksen aikana, nousi ylös kuolleista, ja johon mekin uskomme. Mutta koska he tahtovat olla sekä juutalaisia että kristittyjä, he eivät ole kristittyjä eivätkä juutalaisia. (Ep 112.13–14)

Meidän aikamme kysymys messiaanisista juutalaisista on siitä erikoinen asia, että monien mielestä heidän olemassaolonsa ja teologiansa on hieno silta kristittyjen ja juutalaisten välillä ja auttaa muitakin kristittyjä löytämään omia juuriaan kun taas toisten mielestä heitä ei oikeastaan saisi olla olemassakaan.

Varhaisen kirkon merkittävimmät teologiset kysymykset kristittyjen ja juutalaisten välillä

VT tulkinta: Yllä lainatussa tekstissä Jacob Neusner tiivistää sen, mikä erottaa kristillistä ja juutalaista raamatuntulkintaa. Jeesuksen keskeisyys tekstien avajana antaa uuden suunnan VT:n tulkinnalle. Varhaisen kirkon mukaan VT on kristillinen kirja ja se avautuu vasta Kristuksessa. Pseudo-Cyprianus kirjoittaa:

Kaikki asiat, jotka Vanhassa testamentissa on kirjoitettu vertauskuvallisesti, pitää Uuden testamentin avulla ymmärtää hengellisesti, koska ne ovat täyttyneet Kristuksessa – Kristus on antanut meille hengellisen ymmärryksen.

Messias: Tertullianuksen mukaan kristittyjen ja juutalaisten välillä ei ole mitään tärkeämpää kysymystä kuin se, onko Jeesus Messias. Hän kirjoittaa:

Juutalaisetkin tiesivät, että Kristus oli tulossa, heillehän profeetat puhuivat. Vieläkin he odottavat hänen saapumistaan, eikä meidän ja heidän välillämme olekaan jyrkempää vastakohtaisuutta kuin että he eivät usko hänen jo tulleen. Hänenhän on ennustettu tulevan kaksi kertaa. Ensimmäinen tuleminen on se, joka on jo tapahtunut ihmiselämään alaisuudessa. Toinen on se, joka tapahtuu maailman lopussa ja paljastuu Jumalan ylhäisyydessä. Koska he eivät ole ymmärtäneet ensimmäistä, he odottavat toista, joka on julistettu selvemmin, luullen sen olevan ainoa. Tertullianus: Apol. 21.15

Laki, liitto ja kansa: Mooseksen lain merkitys ja kysymys vanhasta ja uudesta liitosta ja liiton kansasta oli myös tärkeä kysymys. Mikä on niiden juutalaisten asema, jotka eivät usko Jeesukseen Messiaana? Ääritulkinnan mukaan VT:n Jumala ja koko VT on hylättävä (Markion) tai sanottiin että juutalaiset itse hylkäsivät lain ja liiton jo alkuunsa (Pseudo-Barnabas 4.6–8). Toisaalta näimme, että eräiden juutalaiskristillisten ryhmien mukaan Mooseksen lakia edelleen tulee noudattaa. Näiden tulkintojen välissä kirkon pääuoman mukaan vanha laki ja liitto olivat hyviä omana aikanaan, mutta nyt Kristuksessa on koittanut uusi aika. Seremonialaki tulee

ymmärtää hengellisesti. Kirkko on uusi Israel. Esimerkkinä tästä tulkinnasta on Sardeen piispa Meliton, Pääsiäisen salaisuus (36–41):

Niinpä myös Herran pelastustodellisuudessa oli esikuvansa omaisuuskansan vaiheissa ja evankeliumin opetuksia julisti etukäteen laki. Omaisuuskansa oli siis malli ja esikuva ja laki kirjoitettu vertaus, mutta evankeliumi on lain selitys ja täyttymys ja seurakunta toteutumispaikka. Esikuva oli siis arvokas ennen toteutumista ja vertaus ihmeteltävä ennen selitystä. Se merkitsee: Omaisuuskansa oli arvokas, kunnes seurakunta syntyi, laki ihmeteltävä, kunnes evankeliumi kirkastui.

Toisin kuin varhaisen kirkon aikana, nykyään korostetaan usein Paavalin ajatusta siitä, että Jumalan lupaukset Israelin kansalle ovat edelleen voimassa. Paavali julisti evankeliumia Kristuksesta juutalaisille, mutta ei missään sano, että Israelin kansan erityisasema olisi päätynyt.

Juutalaisten näkökulma varhaisen kirkon aikana

Meille on säilynyt varhaisen kirkon ajalta hyvin paljon vähemmän juutalaisia kristittyjä koskevia tekstejä kuin päinvastoin. Kirkkohän oli tuolloin paljon pienempi ja merkitykseltömämpi kuin juutalaisuus, eikä siksi varmaankaan juutalaisten näkökulmasta mikään suuri kysymys.

Jonkinlainen keskusteluyhteys lieene säilynyt ainakin toisen vuosisadan puoleenväliin. Justinoksen dialogi n. vuodelta 150 heijastelee todellista keskustelua. Bar Kokhba-sota (132–135) oli eräs rajapyykki, jonka jälkeen todellista kohtaamista ei ainakaan teologisella tasolla ollut – tavalliset ihmiset sen sijaan kyllä vaikuttavat kohdanneen.

Keskusteluyhteys lisää avoimuutta ja ymmärrystä

Kristityillä ja juutalaisilla on paljon yhteistä. Ero tiivistyy siihen, mitä ajatellaan Jeesuksesta ja hänen sanomastaan. Juutalaisille Jeesus on parhaimmillaan hieno juutalainen rabbi, kun taas kristityille hän on Messias, ihmiseksi syntynyt Jumalan Poika, uuden liiton ja lain antaja, VT:n ennustusten ja esikuvien täyttymys ja oikean tulkinnan avaaja.

Varhaisen kirkon aikana erilaiset tulkinnat johtivat konfliktiin ja eristäytymiseen. Nykyään pyritään toisenlaiseen kohtaamiseen. Dialogissa myönnetään erot kristittyjen ja juutalaisten välillä, mutta pyritään myös löytämään yhteisiä asioita. Keskusteluyhteys johtaa siihen, että opitaan paremmin tuntemaan toista ja opitaan toiselta. Dialogi saa myös kummankin osapuolen tuntemaan paremmin omaa uskoa.

Anni Maria Laato, dosentti, Åbo Akademi

Juutalaiset ja kristityt saman Raamatun äärellä

Antti Laato

1. Kristillinen itseymmärrys juutalaisessa kontekstissa

Ennauksen tiellä

Luukas kertoo kahden Jeesuksen opetuslapsen kävelleen Jeesuksen kuoleman jälkeen Emmauksen tiellä. He surivat Jeesuksen kohtaloa. Tällä matkalla heidän seuraansa liittyy tuntematon mies, joka alkaa opettaa heille, mistä kaikesta lopulta oli kysymys. Mies paljastuu olevansa itse ylösnoussut Herra Jeesus Kristus (Lk 24:25–27): "Silloin Jeesus sanoi heille: 'Voi teitä ymmärtämättömiä! Noinko hitaita te olette uskomaan kaikkea sitä, mitä profeetat ovat puhuneet? Juuri niinhän Messiaan piti kärsiä ja sitten mennä kirkkauteensa.' Ja hän selitti heille Mooseksesta ja kaikista profeetoista alkaen, mitä hänestä oli kaikissa kirjoituksissa sanottu." Vanhan testamentin profeettalliset kirjoitukset alkavat avautua opetuslapsille, ja he alkavat käsittää, mikä Jeesuksen tehtävä lopulta oli. Vielä myöhemmin Jeesus ilmestyy opetuslapsilleen ja opettaa heil-

le seikkaperäisemmin Vanhan testamentin kirjoituksia (Lk 24:44–49): "Jeesus sanoi heille: 'Tätä minä tarkoitin, kun ollessani vielä teidän kanssanne puhuin teille. Kaiken sen tuli käydä toteen, mitä Mooseksen laissa, profeettojen kirjoissa ja psalmeissa on minusta kirjoitettu.' Nyt hän avasi heidän mielensä ymmärtämään kirjoitukset. Hän sanoi heille: 'Näin on kirjoitettu. Kristuksen tuli kärsiä kuolema ja kolmantena päivänä nousta kuolleista, ja kaikille kansoille, Jerusalemlaisten alkaen, on hänen nimesään saarnattava parannusta ja syntien anteeksiantamista. Te olette tämän todistajat. Minä lähetän teille sen, minkä Isäni on luvannut. Pysykää tässä kaupungissa, kunnes saatte varustukseksenne voiman korkeudesta'."

Juutalainen evankeliumi siirtyy kreikkalaiseen kulttuuriin

Melko yleisen selitysmallin mukaan Jeesus oli juutalainen opettaja, jota alettiin pitää messiaana. Kun häntä alettiin julistaa kreikkalaisessa maailmassa, niin

hänet yhdistettiin pakanallisiin uskomuksiin. Hänestä tuli "Herra", "Jumalan poika" kuten kuninkaat ja sankarit olivat kreikkalaisissa myyteissä. Tämän selitysmallin mukaan uskontunnustuksemme olisi siis vain pakanallisten uskomusten heijastuksia. Sillä ei ole mitään sellaista sisältöä, joka voisi pitää yhtä Vanhan testamentin pyhien kirjoitusten varsinaisen sisällön kanssa. UT:n kristologia olisi siis vieras elementti siinä juutalaisessa uskossa, että on vain yksi Jumala, joka on luvannut pitää huolta omaisuuskansastaan Israelista ja lopulta koko maailmasta.

Kristillinen kirkko tarvitsee parempaa selitystä ja se on mahdollista antaa huolellisen tekstien tulkinnan valossa. Jeesuksen pitämä raamatuntutkinto Emmauksen tiellä paljastaa kristillisen uskon perusluonteen. Se on juutalaista Vanhan testamentin raamatuntulkintaa ja uskoa luvattuun Messiaaseen. Kristillisen uskon kannalta onkin oleellista tutkia tarkkaan, millä tavalla kristologia on syntynyt juutalaisessa monoteistisessä (yksijumalisessa) viitekehyksessä. Tässä tarkastelussa paljastuu varsin nopeasti se, ettei kristologian syvin olemus ja pakanallinen polyteistinen (monijumalainen) maailmankuva sovi lainkaan yhteen.

Toisen temppelin ajan juutalaisuus

Uuden testamentin tulkinnassa on huolellisesti tutkittava toisen temppelin ajan juutalaista raamatunselitystä. Rabbiininen kirjallisuus syntyy ja saa kirjallisen muotonsa vasta myöhemmin 200-luvulta jKr alkaen. Lisäksi tämä kirjallisuus – varsinkin alkuvaiheessa – ottaa pesäeroa siitä tavasta, jolla kristityt VT:n tekstien avulla kuvasivat Jeesusta Vapahtajaansa. UT:n kirjoittajat puhuvat Messiaasta niillä kuvilla, joita VT:ssa on

käytetty ja joita toisen temppelin ajan juutalaiset tekstit ottavat esille. Oleellisia juutalaisia tekstejä UT:n juutalaista taustaa selvittäessämme ovat siis VT:n apokryfit, juutalaiset pseudepigrafit ja apokalyptiset tekstit (jotka on kirjoitettu jonkun Raamatun henkilön nimissä, esim. Henok, Esra, jne), Qumranin tekstit, Aleksandriassa vaikuttaneen juutalaisen filosofin Filonin teokset sekä juutalaisen historioitsijan Josefuksen tekstit. Tämä laaja tekstimateriaali antaa aavistukseen siitä, millä tavalla juutalaiset tulkitivat VT:ia Jeesuksen aikana sekä millä tavalla ensimmäiset kristityt ymmärsivät näitä tekstejä suhteessa Jeesukseen. Seuraavassa otamme esille muutamia oleellisia näkökulmia kristologiaan.

Jeesus on Jumalan persoonallinen Viisauts, jonka kautta maailma on luotu

Sananlaskut 8:22-31 kuvaa Jumalan persoonallisen Viisauden, joka on avustanut Jumalaa luomistyössä: "Minut Herra loi ennen kaikkea muuta, luomisensa esikoisena, ennen taivasta ja maata. Iankaikkisuudesta minä sain alkuni, kaiken alussa, ennen kuin maata oli. Kun synnyin, ei syvyyksiä vielä ollut, ei lähteitä tuomaan niiden vettä. Ennen kuin vuoret pantiin sijalleen, ennen kuin oli kukkuloita, minä synnyin, ennen kuin hän teki maat ja mannut, ennen kuin oli hiekan jyväkään. Olin läsnä, kun hän pani taivaat paikoilleen ja asetti maanpiirin syvyyksien ylle, kun hän korkeuksissa teki taivaan pilvet ja sai syvyyden lähteet kumpuamaan, kun hän pani merelle rajat, loi rannat patoamaan sen vedet, ja kun hän lujitti maan perustukset. Jo silloin minä, esikoinen, olin hänen vierellään, hänen ilonaan päivät pitkät, kaiken aikaa leikkimässä hänen edes-

sään. Maan kiekko oli leikkikalunani, ilonani olivat ihmislapset." Keskeinen käännösongelma tässä tekstissä on heprean verbi *qana*. Sen perusmerkitys on "hankkia", "ostaa", mutta sitä voidaan myös käyttää merkityksessä "luoda". Sananlaskuissa tällä verbillä on kuitenkin erityismerkitys "hankkia viisautta tai ymmärtävää sydän". Näin ollen tämä vastaava merkitys tulee olettaa myös Sananl 8:ssa. Jumala hankkii siis työtoverikseen Viisauden. Ajatuksena ei voi olla se, että Jumala vailla viisautta olisi luonut oman persoonallisen Viisautensa. Pikemminkin kyseessä on Jumalan Viisauden syntyminen iankaikkisuudessa, kuten teksti monessa kohdassa asian ilmaisee. Tässä valossa Sananl 8:22 tulisi kääntää: "Minut Herra **hankki seurakseen** ennen kaikkea muuta, esikoisiksi ennen luomista, ennen taivasta ja maata."

Viisausteologiasta tuli yleinen tapa kuvata Jumalan luomistyötä. Jumalan avustajana luomisessa on toiminut hänen persoonallinen Viisautensa. Siirakin kirja 24:1-8 samastaa tämän Viisauden Jumalan Sanan, Tooran, kanssa: "Viisauts ylistää itseään, puhuu ylpeästi oman kansansa keskellä. Korkeimman kokouksessa se avaa suunsa ja puhuu arvonsa tuntien hänen joukoilleen: 'Minä olen lähtöisin Korkeimman suusta, usvan lailla minä verhosin maan. Korkeuksiin minä pystytin asuoni, valtaistuimeni oli pilvipatsaassa. Minä yksin kiersin ympäri taivaankaaren ja kuljin syvyyksien syvimmillä pohjilla. Meren aallot ja kaiken maan, kaikki kansat ja kansakunnat minä otin hallintaani. Niiden joukosta etsin pysyvää sijaa, kansaa, jonka maille asettuisin. Silloin sain kaiken luojalta käskyn, hän, joka minut loi, antoi minulle rauhaisan sijan.' Hän sanoi: 'Asetu Jaakobin heimon pariin, Israel olkoon sinun perintöosasi'."

Salomon Viisaudessa tai Viisauden kirjassa syvennetään tätä viisausteologiaa. Siitä käy ilmi, miten tämä Jumalan persoonallinen Viisauts on erityisesti ollut mukana luomassa ihmistä (Viis 9:1-2, 9; 10:1-2): "Isiemme Jumala, armelias Herra! Sinä olet sanallasi luonut kaiken ja viisaudellasi muovannut ihmisen, jotta hän hallitsisi luomakuntaasi ... Sinun vierelläsi on viisauts. Se tuntee työsi, se oli kanssasi, kun loit kaikkeuden ... Viisauts suojeli luomakunnan esikoista ja isää ... ja antoi hänelle voiman hallita kaikkea."

Kun siis Jumala luodessaan ihmistä puhuu monikossa (1 Moos 1:26) "tehdäkääme ihminen ...", niin Jumala neuvottelee oman persoonallisen Viisautensa kanssa. Tämän ihmeellisen Viisauden suhdetta Jumalaan selvennetään Viisauden kirjassa upeilla kuvilla (Viis 7:25-26): "Se on kaikkivaltiaan Jumalan hengitystä, hänen voimansa ja kunniansa kirkasta säteilyä. Siksi siihen ei pääse sekoittumaan mitään, mikä on epäpuhdasta. Se on ikuisen valon heijastuma, Jumalan toiminnan kirkas kuvastin, hänen hyvytensä kuva." Viisausteologian valossa on myös ilmeistä, että juutalaiset pystyivät näkemään 1 Moos 1:1:n lauseessa "Alussa Jumala loi taivaan ja maan" kahdenlaisen merkityksen. Hebreaksi "Alussa" on *bereshit*. Sananlaskujen 8. luvussa Viisautta sanotaan Aluksi, Ensimmäiseksi tai Esikoiseksi (*reshit*). Näin ilmaisu *bereshit*, missä prepositio *be-* merkitsee "-ssa" voitiin ymmärtää siten, että Jumala "Alun kanssa", "Ensimmäisen kanssa" tai "Esikoisien kanssa" luo taivaan ja maan.

Uuden testamentin kristologia ja Sananlaskut 8

Ilmeisesti Johanneksen evankeliumin alku on tutkielma 1 Moos 1:1:n lauseesta juutalaisen Viisausteologian valossa. Kun *reshit* on Jumalan persoonallinen Viisaus, jonka avulla Jumala on maailman luonut, niin saadaan Joh 1:1-3:n kaltainen tunnustus: "Alussa oli Sana. Sana oli Jumalan luona, ja Sana oli Jumala. Jo alussa Sana oli Jumalan luona. Kaikki syntyi Sanan voimalla. Mikään, mikä on syntynyt, ei ole syntynyt ilman häntä."

UT tuntee monia muitakin tekstejä, joissa Jeesus esitetään Jumalan Viisaudeksi, jonka avulla maailma on luotu. 1 Kor 8:6: "Meillä on vain yksi Jumala, Isä. Hänestä on kaikki lähtöisin, ja hänen luokseen olemme matkalla. Meillä on vain yksi Herra, Jeesus Kristus. Hänen välityksellään on kaikki luotu, niin myös meidät." Kol 1:15-20: "Hän on näkymättömän Jumalan kuva, esikoinen, ennen koko luomakuntaa syntynyt. Hänen välityksellään luotiin kaikki, kaikki mitä on taivaissa ja maan päällä, näkyvät ja näkymättömät, valtaistuimet, herruudet, kaikki vallat ja voimat. Kaikki on luotu hänen kauttaan ja häntä varten. Hän on ollut olemassa ennen kaikkea muuta, ja hän pitää kaiken koossa. Hän on myös ruumiin pää, ja ruumis on seurakunta. Hän on alku. Hän nousi esikoisena kuolleista, jotta hän olisi kaikessa ensimmäinen. Jumala näki hyväksi antaa kaiken täyteyden asua hänessä sekä hänen välityksellään tehdä sovinnon ja hänen ristinsä verellä vahvistaa rauhan kaiken kanssa, mitä on maan päällä ja taivaissa." Hepr 1:1-3: "Monet kerrat ja monin tavoin Jumala muinoin puhui isillemme profeettojen suulla, mutta näinä viimeisinä aikoina hän on puhunut meille Pojassaan, jonka hän on pannut

kaiken perilliseksi ja jonka välityksellä hän myös on luonut maailmat. Poika on Jumalan sädehtivä kirkkaus, hänen olemuksensa kuva, ja hän ylläpitää kaikkea olemassa olevaa sanansa voimalla. Toimitettuaan puhdistuksen synneistä hän on asettunut korkeuksissa istuimelle. Majesteetin oikealle puolelle." UT:n opetus siitä, että Jeesus Kristus on Herra, jonka kautta maailma on luotu, on siis syntynyt juutalaisessa monoteistisessä ympäristössä. Kysymys ei ole pakanallisesta lainasta, vaan juutalaisesta VT:n luomisuskosta.

Jeesus on Jumalan luota ilmestynyt Ihmisen Poika, jota kutsutaan Jumalan Pojaksi

Yksi tärkeimpiä lopunajan pelastajahahmoja VT:ssa on Ihmisen Poika. Dan 7:13-14 kuvaa häntä seuraavasti: "Yhä minä katselin yöllisiä näkyjä ja näin, miten taivaan pilvien keskellä tuli eräs, näöltään kuin ihminen (= Ihmisen Poika). Hän saapui ikiaikaisen luo. Hänet saatettiin ikiaikaisen eteen, ja hänelle annettiin valta, kunnia ja kuninkuus, kaikkien kansojen, kansakuntien ja kielten tuli palvella häntä. Hänen valtansa on ikuinen valta, joka ei katoa, eikä hänen kuninkuutensa koskaan häviä."

Varhainen juutalainen teksti n.k. Ensimmäinen Henokin kirja ja sen jakso 1 Henok 37-71 kuvaa Ihmisen Poikaa tarkemmin. 1 Moos 5:21-24:n mukaan Henok otettiin taivaaseen näkemättä kuolemaa. Hänen nimiinsä kirjoitettu Henokin kirja on pyhä kirja Etiopian kirkossa. 1 Henok 37-71 puhuu Ihmisen Pojasta, ja kutsuu häntä myös voidehukseksi (Messias) ja Jumalan valituksi. Ihmisen Poika saapuu maailmaan lopunajan tuomarina. Henokin kirjassa siis selvennetään Danielin kirjan näkyä.

Toinen Dan 7:n tulkintaa kuvaava varhainen juutalainen teksti on Qumranin nk. "Jumalan Poika"-teksti (4Q246). Se on arameankielinen teksti, jossa Dan 7:n Ihmisen Poikaa kutsutaan "Jumalan Pojaksi": "Jumalan Pojaksi häntä kutsutaan, ja he antavat hänelle nimeksi Korkeimman Poika. Kuten meteorit, jotka näit, niin on heidän kuningaskuntansa oleva ... kunnes Jumalan kansa nousee [tai: hän nostaa Jumalan kansan]. Ja kaikki saavat levätä miekan vallasta. Hänen kuningaskuntansa on iankaikkinen kuningaskunta [Dan 7:27; vrt. Dan 7:14,18] ja kaikki hänen tiensä ovat oikeita. Hän tuomitsee maan totuudella ja vakiinnuttaa rauhan. Miekka hävitetään maasta, ja kaikki valtakunnat osoittavat hänelle kunniaa. Suuri Jumala on hänen voimansa. Hän [= Jumala] sotii hänen puolestaan, antaa kansat hänen käsiinsä ja heittää heidät hänen eteensä. Hänen hallituksensa on iankaikkinen hallitus [Dan 7:14] ..."

Tämän Qumranin tekstin sisältö muistuttaa monessa kohdassa enkeli Gabrielin ilmoitusta neitsyt Marialle (Lk 1:30-35): "Mutta enkeli jatkoi: 'Älä pelkää, Maria, Jumala on suonut sinulle armonsa. Sinä tulet raskaaksi ja synnyttät pojan, ja sinä annat hänelle nimeksi Jeesus. Hän on oleva suuri, häntä kutsutaan Korkeimman Pojaksi, ja Herra Jumala antaa hänelle hänen isänsä Daavidin valtaistuimen. Hän hallitsee Jaakobin sukua ikuisesti, hänen kuninkuudellaan ei ole loppua.' Maria kysyi enkeliä: 'Miten se on mahdollista? Minähän olen koskematon.' Enkeli vastasi: 'Pyhä Henki tulee sinun yllesi, Korkeimman voima peittää sinut varjolaan. Siksi myös lapsi, joka syntyy, on pyhä, ja häntä kutsutaan Jumalan Pojaksi.'"

Jumalan Poika -kristologia UT:ssa on siis juutalaista uskoa. Jeesusta kutsuttiin Ihmisen Pojaksi eli hänen uskottiin olleen olemassa ennen maailmaan tuloaan (pre-eksistenssi). Juutalaisuudessa Ihmisen Poika ja VT:n kuninkaallinen titteli Jumalan Poika voitiin yhdistää. Näin Jeesuksen saama kunnia titteli Ihmisen Poika tai Jumalan Poika ilmaisi hänen alkuperänsä Jumalan luota ihan samalla tavalla kuin hänen saamansa kunnia titteli Jumalan Viisaus.

Melkisedekin pappeus

1 Moos 14 puhuu siitä, miten Melkisedek kohtaa Abrahamin. Melkisedek oli Salemin eli muinaisen Jerusalemin (Ps 76:3) pappiskuningas. Abraham maksoi hänelle kymmenykset. Melkisedek on mystinen hahmo VT:ssa. Juutalaiset Toisen temppelin ajan tekstit kuvaavat hänen ihmeellistä syntymäänsä (2 Henok) ja hänen saapumistaan maailmaan lopunajan tuomarina (Qumranista löytenyt 11QMelkisedek fragmentti). VT:n avaintekstejä ymmärtää Melkisedekin järjestyksen mukainen pappeus on Psalmi 110. Psalmi alkaa: "Herra sanoo minun herralleni: 'Istu oikealle puolelleni. Minä kukistan vihollisesi, panen heidät jalkojesi alle, korokkeeksi valtaistuimesi eteen'." Kuningas, joka saa istuutua Jumalan oikealle puolelle saa sitten jatkossa Melkisedekin järjestyksen mukaisen pappeuden (Ps 110:4): "Näin on Herra vannonut, eikä hän valaansa peruuta: 'Sinä olet pappi ikuisesti, sinun pappeutesi on Melkisedekin pappeutta'."

Tunnetusti tämä Psalmi on ollut tärkeä UT:ssa. Se esittää kaksi Herraa. Psalmin ensimmäinen jae heprean ja kreikan (Septuagintan) tekstin valossa on seuraava: "Herra (= Jahve; Septuaginta:

kyrios) sanoi minun Herralleni (= 'adōn; Septuaginta: kyrios). Istu minun oikealle puolelleni kunnes minä panen viholliset sinun jalkojesi astinlaudaksi." On väitetty virheellisesti, että kristittyjen tapa lukea Jeesukselle jumalallinen alkuperä perustuu kreikankielisen VT:n (Septuagintan) tapaan kääntää sekä Herran nimi Jahve että heprean "herra"-käsite sanalla kyrios. Näin Jeesuksesta tulisi ikään kuin Jumala epätarkan käännöksen takia. Psalmi 110 jakeessa 5 Jumalaan, so. Jahveen, viitataan kuitenkin myös termillä 'adōn. Näin ollen Psalmi 110 antaa Daavidin suvun kuninkaalle kunniatittelin "Herra" (hepr. 'adōn; kreikaksi kyrios), joka on myös Jumalan oma titteli. Näin Jeesus saattoi UT:ssa viitata tähän Psalmiin ja arvuuttaa oman aikansa juutalaisia siitä, kuka on Psalmissa kuvattu ihmeellinen Herra (Mk 12:35-37): "Daavid itse on Pyhän Hengen innoittamana sanonut: 'Herra sanoi minun herralleni: Istu oikealle puolelleni. Minä kukistan vihollisesi, panen heidät jalkojesi alle.' Daavid itse sanoo Messiaasta herraksi. Kuinka Messias silloin voi olla Daavidin poika?"

Nikean uskontunnustus kiteyttää UT:n kristologian

Olemme nähneet, miten UT:n kristologia nousee VT:n maaperästä ja toisen temppelin ajan juutalaisesta raamatunselityksestä. Vuonna 325 Nikean kirkolliskokouksessa kiteytettiin uskontunnustus, joka kaikissa kristillisissä kirkkoissa tunnustetaan. Tässä tunnustuksessa tulee esille yllä kuvaamamme juutalaisesta monoteistisestä uskonkäsityksestä nousevat kristologiset salaisuudet: "Me uskomme yhteen Herraan, Jeesukseen Kristukseen, Jumalan ainoaan Poikaan, joka ennen aikojen alkua on Isästä syntynyt, Jumala Jumalasta, Valkeus Val-

keudesta, tosi Jumala tosi Jumalasta, syntynyt, ei luotu, joka on samaa ole-musta kuin Isä ja jonka kautta kaikki on saanut syntynsä ..."

"... joka meidän ihmisten ja meidän pelastuksemme tähden astui alas taivaista ..."

"... astui ylös taivaisiin, istuu Isän oikealla puolella ja on kirkkaudessa tuleva takaisin ..."

2. Kristinuskon saa poliittisen ylivallan

Kristillisessä ja juutalaisessa teologiassa on pitkälti ollut kysymys siitä, millä oikeudella kristityt tekevät Jeesus Nasarettilaisesta VT:n lupaaman Messiaan (kristologia) ja mikä on tämän Messiaan suhde Jumalaan (kolminaisuusoppi). Samaan aikaan kun riita näistä asioista leimahti ja vuosisatojen ajan syveni, kokivat juutalaiset omalla tahollaan kaksi merkittävää poliittista murrosta: Jerusalemin temppelin hävittämisen vuonna 70 jKr ja Bar Kochban epäonnistuneen kapinan 132-135 jKr.

Jerusalemin temppelin hävityksen jälkeen vuonna 70 jKr Jerusalem ja sen temppeli eivät enää olleet juutalaisten uskonnollinen keskus. Kiinnostus kaupungin uudistamiseen virisi kuitenkin Rooman keisarin Hadrianuksen aikana. Vuonna 130 jKr hän kävi Jerusalemissa ja innostui suunnitelmasta tehdä Jerusalemin roomalaisten sotilaiden siirtokunta *Aelia Capitolina*, joka oli omistettu kolmelle Rooman jumalalle: Jupiterille, Junolle ja Minervalle. Tämä Hadrianuksen suunnitelma nostatti juutalaisten keskuudessa kapinan. Sen johtajaksi tuli Bar Kochba, jota kuuluisa rabbi Akiba piti Messiaana. Juutalauskristityt eivät tietenkään tulleet mukaan tällaisen "Messiaan" kapinaan. Olihan Jeesus jo

varoittanut omiaan, että hänen jälkeensä tulee uusia messiasikandidaatteja, joiden perään ei tule lähteä (Mt 24:23-28). Justinus Marttyyrin mukaan Bar Kochba vainosi juutalauskristittyjä, koska nämä eivät antaneet hänelle tukeaan. Juutalaiset tuottivat raskaita tappioita roomalaisille, mutta olivat lopulta pakotettuja antautumaan. Bar Kochban sodan jälkeen (132-135 jKr) juutalaisia kiellettiin asumasta Jerusalemissa.

Molemmat näistä sodista miellettiin kristillisessä teologiassa Jumalan lähettämiksi rangaistuksiksi epäuskoiselle kansalle. Niinpä esim. Barnabaan kirjeessä, joka on kirjoitettu Bar Kochban sodan aikoihin, ja Justinus Marttyyrin teksteissä Jerusalemin hävitys ja Bar Kochban sota nähdään Jumalan antamana puhuteluina juutalaisille. Tällainen teologia syvensi entisestään katkeruutta näiden kahden uskonnon välille, varsinkin kun juutalaisten kokemat ankarat tappiot olivat ponnahtauslautana kristilliselle läheyyssuhteelle. Nämä kaksi hävitystä juutalaissotaa esiintyivät sittemmin usein keskiaikaisissa kristillisissä teksteissä osoituksena menestyksen teologiasta: Jumala on menestynyt kristinuskon takana, kun taas juutalaisuus elää Jumalan rangaistuksen alla.

Kristillisen kirkon saavutettua poliittisen valta-aseman Konstantinus Suuren aikana asetelmat juutalaisuuden ja kristinuskon välillä muuttuivat ratkaisevasti. Nyt ei kysymys ollut enää kahden tasaväkisen uskonnon yrityksestä määritellä oma asemansa suhteessa toiseen, vaan kristillisellä kirkolla oli takanaan myös poliittinen valta. Juutalaisten kanalta kristillisen kirkon valta näkyi katkeralla tavalla erityisesti siinä, kun juutalaisten pyhä kaupunki Jerusalem muutui kristinuskon tyysijaksi. Bysantin aikana Jerusalemiin nousi monia merkit-

täviä muistomerkkejä. Hieronymuksen kirjoittamassa kirjeessä Marcellalle – kirje oli kirjoitettu hänen ystäviensä Paulan ja hänen tyttärensä, Eustochiumin puolesta – mainitaan useita merkittäviä kristillisiä paikkoja Jerusalemissa kuten esim. Öljymäki, Daavidin hauta ja Jeesuksen pyhä hauta (ilmeisesti juuri Pyhän Haudan kirkko). Kirje on hyvä osoitus siitä, miten Pyhä Maa oli kristittyjen pyhiinvaelluksen kohteena 300-luvun lopulla. Kuuluisa Madaba-kartan mosaikki kuvaa bysanttilaisen aikakauden Jerusalemiä 500-luvulla. Siinä on kuvattuna mm. Jerusalemin poikki kulkeva katu, Cardo, jonka varrella sijaitsi Pyhän Haudan kirkko ja Nea-kirkko.

3. Sokea juutalainen kansa Jumalan rangaistuksen alla

Augustinus vakiinnutti lännessä näemyksen, jonka mukaan juutalainen kansa on Jumalan antama merkki luopuneen kansan kohtalosta. Augustinus ei sallinut juutalaisten pakkokäännytystä, vaan näki tämän kääntymisen tapahtuvan Jumalan voimasta aikojen lopulla. Kääntymisen hetkeen asti juutalainen kansa elää hengellisen sokeuden vallassa.

Juutalainen usko muodosti kuitenkin haasteen kristilliselle teologialle siinä, että se tulkitse Vanhan testamentin pyhiä kirjoituksia omista lähtökohdistaan käsin. Kun juutalauskristilliset ryhmät hävisivät kirkon piiristä, menetettiin ote heprealaiseen juutalaisuuteen. Idän kirkon piirissä alettiin käyttää yleisesti kreikankielistä VT:a Septuagintaa ja läntisen kirkon piirissä latinankielistä VT:a, Vulgataa. Kirkon piirissä alettiin vieroksua kaikkia juutalaisia tapoja ja tämä heijastui teologiaan. Mooseksen lain säädökset olivat vain aikaansa sidottuja (juutalauskristityille ne olivat olleet ikui-

sia säädöksiä), jotka olivat nyt jääneet historiaan Messiaan tultua. Mooseksen lain tulkinnassa alettiin tämän johdosta yhä enenevässä määrin korostaa vertauskuvallista eli allegorista tulkintaa. Näin juutalaisille tärkeistä Mooseksen laista muodostui varsin merkittävä salaisuusien kirja. Tekstit eivät saaneet puhua omaa selkokieltään, vaan kristillinen kirkko vatkaasi eri kohdista esiin sille sopivia näkemyksiä. Kirkon piirissä ei enää vaikuttanut juutalaiskristillisiä teologeja, jotka olisivat opetuksellaan ja elämällään voineet tehdä paremmin eläväksi Mooseksen lain tulkinnan. Säädökset ovat ikuisia juutalaiselle kansalle, ei pakanaille. Messiaan tultua juutalaisille ja pakanaille avataan uuden liiton tie pelastukseen (Jer 31:31-34). Pelastuminen on kokonaan Jumalan armo-teko (Kristuksessa) eikä siihen tarvita Mooseksen lain noudattamista. Pakana-kristityn ei siksi tule pyrkiä sitoutumaan Mooseksen lakiin. Juutalaiskristitty voi näitä lakeja kunnioittaa ei pelastumisen toivossa, vaan siksi että ne on annettu ikuisiksi säädöksiksi juutalaiselle kansalle.

Juutalaisesta näkökulmasta katsottuna kristillinen Mooseksen lain tulkinta näytti monelta osin väkivaltaiselta. Tämä heijastui sitten laajemmin koko kristilliseen VT:n tulkintaan. Juutalaisen osapuolen oli helppo kerätä esimerkkejä, jotka osoittivat juutalaisessa kontekstissa elävälle, ettei kristillistä teologiaa voinut hyväksyä. Tilanne mutkistui entisestään, kun kristillistä teologiaa pyrittiin perustelemaan filosofian avulla. Monet keskiajan merkittävimmistä kristillisistä teologeista Tuomas Akvinolainen etunenässä korostivat teologioissaan, että kristinusko on ainoa loogisesti ajattelevan ihmisen, myös juutalaisen, valinta. Tämä haastoi puolestaan juutalaisen osapuolen esittämään kritiikkiin-

sä. Kritiikki koski erityisesti inkarnaatiota ja kolminaisuusoppia. Juutalaisten haluttomuus ottaa vastaan kristinuskon sanomaa tulkittiin yleisesti kristillisissä piireissä hengelliseksi sokeudeksi. Ei tullut mieleen, että omassa teologisessa traditiossa oli tehty aikoinaan virheratkaisuja, joista kohtalokkain oli juutalaiskristillisyyden hävittäminen. Syyttäessään juutalaisia kansaa sokeaksi, kirkon omia silmiä oli alkanut vaivata vaikea kaihi sen lukiessa VT:n profeetalista sanaa.

4. Juutalaisten kritiikki kristinuskosta vastaan

Juutalaisten vastaus kristilliseen VT:n tulkintaan esiintyy usein keskiaikaisissa raamatunselityksissä. Monet juutalaisille rakkaat Rashin selitykset sisältävät välillä ankaraakin kristillisen tulkinnan kritiikkiä. Osa syy tähän kritiikkiin oli varmaan teologinen paine kristillisen kirkon taholta, joka purkautui välillä poliittisiksi väkivallan teoiksi, kuten Rashin kokema ristiretkien verilöyly vuonna 1096. Ilmeisesti juuri ristiretkien aikaiset juutalaisten kärsimykset opastivat Rashin tulkitsemaan Jesaja 53:n palvelijan Israelin kansaksi. On kuitenkin syytä muistaa, että varhaisimmat antiikin aikaiset (ts. ennen Mishnaa syntyneet) juutalaiset tekstit tulkitsevat Jesaja 53:n palvelijan viittaukseksi kollektiiviseen Israeliin. VT:n apokryfinen Viisauden kirja (luvut 2-5) sisältää tulkinnan, jonka mukaan Jesaja 53:n palvelija on jokainen kärsivä vanhurskas juutalainen. Kirkkoisä Origenes puolestaan kertoo keskusteluistaan juutalaisen oppineen kanssa, joka tulkitsi Jesaja 53:n kuvaavan Israelia. Näin ollen Rashin tulkinnalla on pitkät juutalaiset perinteet. Toinen juutalaisessa traditiossa esiintyvä tulkinta Jesaja 53:lle on mes-

siaaninen. Esim. Targum tulkitsee Jesaja 53:n messiaaksi, mutta ei kuitenkaan kansan syntien puolesta kärsiväksi ja kuolevaksi messiaaksi. Muuallakin myöhäisantiikin aikaisissa juutalaisissa teksteissä s.o. rabbiinisessa kirjallisuudessa esiintyy messiaaninen Jesaja 53:n tulkinta mutta nämäkään tulkinnat eivät koskaan tue kristillistä tulkintaa, jonka mukaan Messiaan tulisi kärsiä ja kuolla kansan syntien puolesta.

Joitakin varta vasten kristinuskosta vastaan kirjoitettuja juutalaisia tekstejä on säilynyt aina 1100-luvulta alkaen. Yksi varhaisimmista on Jaakob ben Rubenin (n. 1136 - 1200) kirjoittama *Milhamot ha-Shem* (Herran sodat). Kirja käy yksityiskohtaisesti läpi traditionaalista kristillistä VT:n tulkintaa ja esittää tällaisiin kristologisiin tulkintoihin vasta-argumentit juutalaisesta uskonnäkemyksestä käsin. Uutena lisänä tässä keskiaikaisessa juutalaisessa polemiikissa on kristinuskon rationaalinen ja filosofinen kritiikki. Taustana tälle on epäilemättä keskiajan kristillisessä teologiassa vaikuttanut rationaalisuuden korostaminen, jonka mukaan kristinusko ei ole ainoastaan Jumalan ilmoituksen kanssa yhtäpitävä, vaan se on myös loogisesti tarkasteltuna ainoa oikea mahdollisuus uskoa Jumalaan. Jaakob ben Ruben esittää teoksessaan, miten kristilliset opinkappaleet inkarnaatiosta (Jumala syntyy ihmiseksi) ja kolminaisuusopista ovat älylliseltä kannalta varsin ongelmallisia. Tällainen filosofinen kritiikki suosi juutalaista osapuolta, sillä keskiajalla yleisesti hyväksyttiin ajatus Jumalan ei-ruumiillisesta olemuksesta, hänen muuttumattomuudestaan ja ykseydestään. Juutalaisen osapuolen oli verraten helppo problematisoida se, miten esim. inkarnaatio sotii näitä filosofisia perusperiaatteita vastaan.

Mielenkiintoiseksi Jaakob ben Rubenin teoksen tekee se, että hän luvussa 11 kääntää suuria osia Matteuksen evankeliumista hepreaksi ja kritisoi sen sisältöä. Ilmeisesti Matteus oli myös keskiajalla tärkeä evankeliumi juutalaisten kanssa puhuttaessa. Jaakob ben Ruben etsii ristiriitaisuuksia evankeliumista. Hänen mukaansa kristillinen elämä ei mukaile esim. Jeesuksen edellyttämää armahtavaa elämänsäannetta ("rakastakaa vihollisianne", Mt 5:44).

Jaakob ben Ruben keskustelelee myös kristittyjen tavasta tulkita monet VT:n lupaukset viittauksiksi kristilliseen kirkkoon. Hän problematisoi kristittyjen tavon irrottaa VT:n tekstit asiayhteydestään.

Toinen kristillisiä uskomuksia polemisoiiva varhainen juutalainen teos on kuuluisan raamatunselittäjän David Kimhin isän Joosefin (n. 1105-1170) kirjoittama *Sefer Berit*. Kirja on kirjoitettu dialogi-muodossa vanhurskaan ja kerettillisen (= kristityn) välillä. Siinä esitetty kristinuskon kritiikki on suurelta osin samanlaista kuin Jaakob ben Rubenilla. Joosef Kimhi selittää monia VT:n tekstejä ja siinä yhteydessä kritisoi kristittyjen tapaa tulkita VT:a. Monet Joosefin huomiot ovat sittemmin löytäneet tiensä hänen poikansa Daavidin raamatunselityksissä. Kimhin mukaan inkarnaatio-oppi on niin irrationaalinen, että sen ollessa oikea ei Jumala voisi syyttää juutalaisia epäuskosta! Kimhi käsittelee kristittyjen syytöksiä, joiden mukaan juutalaiset ottavat korkoa lainalle vastoin VT:n säädöksiä (Ps 15). Kimhi puolustaa juutalaisia 5 Moos 23:21:n avulla. Sen mukaan juutalaiselta veljeltä ei saa vaatia korkoa, mutta koron ottaminen on sallittua ei-juutalaiselle lainattaessa. Tämän tekstin valossa myös Psalmi 15 on Kimhin mukaan tulkitta-

va. Koron ottaminen on usein esillä keskiaikaisissa juutalais-kristillisissä poleemisissa teksteissä, mm. Meir Narbonne-laisen (n. 1210-1275) kirjoittamassa teoksessa *Milchemet Mitsva* (Mitsvan sota tai Pakollinen sota).

Mielenkiintoinen yksityiskohta Kimhin poleemisessa teoksessa on keskustelu 1 Moos 49:10:een liittyen, onko Messias jo saapunut vai ei. Tämä teema tulee sittemmin keskeisesti esille Barcelonan disputaatiassa 1263.

Historialliset dokumentit eivät kerro juutalaisten keskuudessa tehtävästä johdonmukaisesta kristillisestä lähetystyöstä ennen 1200-lukua. On arveltu, että kirkossa seurattiin keskiajan alkupuolella pitkälti Augustinuksen tulkintaa, jonka mukaan juutalainen kansa on esimerkiksi hengellisestä sokeudesta. Tietysti keskusteluja käytiin näiden uskontojen välillä, ja juutalaisia käännynnäisiä ilmaantui eri syistä. Mutta juutalaisten keskuudessa tehtävä lähetystyö alkoi, kun kristillinen kirkko tutustui Talmudiin.

5. Kristinuskon tutustuu Talmudiin

1100-luvulla meillä on esimerkkejä juutalaisista käännynnäisistä läntisessä kirkossa, jotka antoivat entistä selvempää tietoa Talmudista. Läntisessä kirkossa herättiin tajuamaan, ettei juutalainen usko perustunutkaan yksistään VT:n kirjoituksiin, vaan rinnalla käytettiin erityisesti Talmudia. Juutalainen käännynnäinen Petrus Alfonsi sekä Petrus Venerabilis toivat julkisuuteen Talmudin kirjoituksia 1100-luvulla. Tilanne muuttuu ratkaisevasti 1200-luvulla, kun kristillinen kirkko alkoi johdonmukaisesti tutkia Talmudin ja rabbiinisten kirjoitusten sisältöä. Tällä vuosisadalla syntyivät

merkittävimmät rabbiinisia kirjoituksia käsittelevät kristilliset teokset, jotka loivat leiman kristilliseen itseymmärrykseen ja vaikutukset ovat nähtävissä aina meidän päiviiimme asti. On mahdollista, että yksi syy kiinnostukseen Talmudia kohtaan oli juutalaisten tapa etsiä ristiriitaisuuksia UT:sta. Kristillinen osapuoli halusi antaa takaisin samalla mitalla, ja kiinnittää huomiota Talmudin sisältämiin jännitteisiin. Samalla tultiin tietoisiksi Talmudin sisältämästä kristinuskon kritiikistä.

Vuonna 1242 sytytettiin Pariisissa kirjariovio, jossa paloi tuhkaksi Talmudin tekstilaitoksia. Juutalainen valitusvirsi tästä tapauksesta sisältää kuuluisan ilmauksen: *Sha'ali serufa ba-eish!* ("Se mitä pyysin paloi liekkiä!"). Ajatuksena on, että pyydettiin saada tutkia Toora Talmudin avulla, mutta apuneuvo paloi tuhkaksi. Syynä Talmudin polttorovioon oli Pariisissa vuonna 1240 käyty julkinen väittely, jossa paikallinen rabbi Jehiel ben Josef joutui puolustamaan Talmudin antikristillisiä väittämiä. Koko jupakan käynnistäjänä oli juutalaisesta seurakunnasta erotettu ja kristinuskoon kääntynyt Nikolas Donin, joka vuonna 1238 esitti paavi Gregorius IX:lle listan Talmudin ongelmallisista kohdista. Pariisin disputaation jälkeen paavit kuitenkin yleisesti antoivat juutalaisille luvan julkaista Talmudin, mutta kirjoitukset joutuivat kirkollisen sensuurin kohteeksi. Talmudista poistettiin kirkollisten tahojen toimesta niitä kohtia, joiden katsottiin olevan kristinuskoa loukkaavia. Tätä käytäntöä seurattiin enemmän tai vähemmän johdonmukaisesti vuosisatojen ajan.

Kristillisen kirkon kiinnostus rabbiinisiin teksteihin oli herännyt ja pian huomattiin, että nämä tekstit sisälsivät yhtä ja toista mielenkiintoista, joita voitaisiin

käyttää keskusteluissa juutalaisten kanssa. Kun esim. tästä tekstimassasta löytyi viittauksia siihen, että Messias on syntynyt Jerusalemin temppelin hävityksen aikana; tai että 1 Moos 1:2:ssa mainittu Jumalan Henki on Messias; tai kun löytyi viittauksia siihen, että Jesaja 53:n palvelija on Messias, alkoi uusi mielenkiintoinen vaihe juutalais-kristillisissä suhteissa. Kristillinen osapuoli irrotti tällaiset tekstit rabbiinisten kirjoitusten kontekstista ja esitti väitteen, että itse asiassa rabbiininen kirjallisuus tukee kristinuskon perussanomaa Jumalan Pojasta, joka syntyi ihmiseksi Toisen Temppelin aikana ja kuoli kansan rikkomusten tähden sovittaen sen synnit. Näin Mooseksen lain aika oli päättynyt ja uuden liiton laki astunut tilalle.

Tästä kristillisestä missio-taktiikasta saadaan ensimmäisen selkeä kuva Barcelonan disputaatiassa vuonna 1263. Vastakkain olivat juutalaisuudesta kääntynyt kristitty Pablo (Paulus) Christiani ja keskiajan yksi kuuluisimpia rabbeja Geronan Moses ben Nahman eli Nahmanides tai RaMBaM. Tästä tapahtumasta on säilynyt kristittyjen lyhyt latinan-kielinen selostus ja Nahmanideen itsensä laatima pidempi hepreankielinen selostus *Vikuach* (julkaistu Chaim Chavel, *Kitvei Rabbenu Moshe ben Nahman*, Jerusalem 1971). Meidän on vaikea tietää tarkkaan, millainen tämä historiallinen keskustelu oli, ja mitä Nahmanides itse keskustelutilanteessa puhui. Mutta saamme hyvän kuvan juutalaisista vastargumenteista Nahmanideen jälkepäin kirjoittamasta selostuksesta *Vikuach*. Siinä Nahmanides asettaa Pablo Christianin väitteet naurunalaiseksi. Hän osoittaa kerta toisensa jälkeen, miten Pablo ei ole tutkinut huolellisesti esille ottamiensa rabbiinisen kirjallisuuden kohtien tekstiyhteyttä, vaan yhdistellyt löysästi irrallisia kohtia kristillisiin us-

konnäkemyksiin. Barcelonan disputaatiosta kertovista dokumenteista käy ilmi, että keskustelun aiheina olivat neljä keskeistä teemaa:

(1) Oliko Messias jo saapunut? Pablo viittasi rabbiinisesta kirjallisuudesta löytyvään näkemykseen, jonka mukaan Messias syntyi temppelin hävityksen yhteydessä. Mielenkiintoiseksi Nahmanideen vastauksen tekee se, ettei hänen mukaansa rabbiinisen kirjallisuuden monet kertomukset (*haggada*) ole varsinaisesti juutalaisuuden keskeisintä uskontulkintaa, vaan saarnoja, joiden tehtävänä on kirkastaa jotakin lain tulkinnan (*halakha*) osaa. Messiaan syntyminen temppelin hävityksen aikana on Nahmanideen mukaan yksi saarnan tapainen kertomus, joka ei kuitenkaan tue kristillistä tulkintaa, koska Jeesus syntyi kristillisen näkemyksen mukaan n. 70 vuotta ennen ja juutalaisen laskutavan mukaan lähes 200 vuotta (näin jo b.Sanh 107b) ennen temppelin hävitystä. Nahmanides viittaa moniin muihin rabbiinisiin kertomuksiin, joissa messiaan ilmestyminen on sidottu aikojen loppuun. [Sittemmin rabbiinisessa kirjallisuudessa esiintyy näkemys, että Messias on preksistentti Jumalan luona asuva pelastajahahmo, joka pyytää saada ilmestyä kärsimysten alla elävän kansansa avuksi.] Keskeisenä oli myös 1 Moos 49:10:n tulkinta. Pablon mukaan juutalaisilla ei ole ollut kuningasta tai Talmudin tulkinnan mukaan pakkosiirtolaisuudessa oikeutta jakavaa ruhtinasta moneen vuosisataan ja siksi Messiaan on täytynyt jo tulla. Nahmanides huomauttaa, että vaikka Juudalla ei ollutkaan kuningasta Babylonian pakkosiirtolaisuuden aikana, ei tekstin lupaus ole kariutunut siihen. Kun Messias saapuu, hän kuuluu Juudan sukuun.

(2) Oliko Messias profeettojen todistusten mukaan sekä Jumala että ihminen? Pablo viittaa mm. Gen 1:2:n tulkintaan Genesis Rabbassa, jonka mukaan Messias on Jumalan Henki, ja tekee johtopäätöksen, että juutalaisenkin näkemyksen mukaan Messiaan täytyy siis olla jumalallinen. Nahmanides surkuttelee Pablon surkeaa tapaa nostaa esille vain irrallinen rabbiinisen kirjallisuuden pätkä tutustumatta lainkaan tekstiyhteyteen: "Se joka ei tiedä, mitä on tekstissä edellä ja sen jälkeen, kääntää nurinpäin elävän Jumalan sanat." Nahmanides osoittaa, miten Gen 1:2:n tulkinta liittyy laajemmin rabbiiniseen midrašiin, jossa luomiskertomuksen alun termit tulkitaan Danielin kirjan neljän pahan ja Ihmisen Pojan hyvän valtakunnan valossa. Tätä taustaa vasten nähtynä Pablon kristologiset johtopäätökset ovat harhaanjohtavia. Nahmanides pahoitteleeekin selonteossaan, ettei kyennyt Pablolle selittämään midrashien sisältämää tyyliä: "Pablo ei tiennyt, miten lukea kirjoituksia, joita hän lainasi, koska hän erehtyi niiden tyylin ymmärtämisessä."

(3) Käräsiö ja kuoliki Messias pelastaakseen ihmiset? Keskeiseksi keskustelunaiheeksi nousi Jesaja 53:n tulkinta, joka rabbiinisessa kirjallisuudessa on tulkittu viittaukseksi myös Messiaan. Hänen mukaansa kyseiset rabbiiniset tekstit tukevat siten kristillistä uskontulkintaa syntien puolesta kärsivästä ja kuolevasta Messiaasta. Nahmanides vastaa tähän pinnalliseen eksegeesiin toteamalla, ettei yksikään rabbiininen teksti sisällä ajatusta, jonka mukaan Messias joutuisi kärsimään ja kuolemaan sovitakseen kansansa synnit: "Et tule koskaan löytämään yhdenkään Israelin kirjallisuuden kirjojen joukosta, et Talmudista tai haggadaa käsittelevistä kirjoituksista, että Messias, Daavidin poika, tapettaisiin, tai että hänet annettaisiin

vihollisten käsiin tai että hänet haudattaisiin jumalattomien joukkoon..." Pablo lainasi myös Pesiqtä Rabbatin tekstiä, jonka mukaan Messias on halukas ottamaan päällensä kärsimyksiä ja katsoo tekstin puhuvan kristillisestä Jeesuksen kärsimykseen liittyvästä uskontulkinnasta. Nahmanides kertoo vastanneensa Pablolle: "Voi häntä, jolla ei ole lainkaan hyvän tuntoa!" Sitten hän selittää tämän tekstin puhuvan siitä, miten Messias tuntee tuskaa siitä, että hänen ilmentymisensä viipyy ja kansa joutuu kärsimään vainojen keskellä. Messias ottaa siis osaa kansansa kärsimykseen, ei toimi kansan syntien sijaiskärsijänä. Pesiqtä Rabbati sisältää mielenkiintoisen näkemyksen Messiaan pre-eksistenssistä. Hän on olemassa jo ja viettää aikaansa Jumalan luona kyseisen, koska hänen aikansa koittaa, niin että hän saa ilmentyä maailmaan kärsimyksen alla elävän kansansa avuksi. Vastaava näkemys esiintyy keskiajalla syntyneessä juutalaisen mystiikan helmessä, Zoharissa.

Barcelonan disputaation jälkeen Nahmanides laati myös selityksen Jesaja 53:een. Tämän selityksen alussa hän liittyy varhaiseen juutalaiseen tulkintaan, jonka mukaan luku kuvaa kollektiivista Israelia. Hänen varsinaisena tarkoituksenaan on kuitenkin käsitellä sitä, miten tämä VT:n luku tulisi tulkita, jos se viittaisi Messiaan kuten joissakin rabbiinisissa lähteissä. Nahmanideen mukaan teksti ei tällöin anna mitään tukea kristilliselle messiaanille tulkinnalle. Nahmanides osoittaa yksityiskohtaisesti, miten teksti tulisi tulkita juutalaisesta uskon näkemyksestä käsin siten, että Messias joutuu ahdistuksiin ja hänellä on valmius jopa uhrata oma henkensä tehtäväänsä onnistumiseksi. Jumala kuitenkin pelastaa hänet ahdistuksista ja kuoleman vaarasta. Tästä kuoleman vaarasta pelastuminen esitetään rabbiinisessa kirjalli-

suudessa ja Targumissa usein viitaten Psalmin 21:5 sanoihin: "Hän anoi sinulta elämää, sen sinä hänelle annoit: iän pitkän, ainaisen, iankaikkisen." Nämä psalmin sanat myös Nahmanides esitti oman selostuksensa mukaan disputaatiosta.

(4) Ovatko lain säädökset kumoutuneet Messiaan tulon myötä? Ei kristillisessä versiossa eikä myöskään Nahmanideen omassa selonteossa ole yksityiskohtaista kuvausta siitä, miten tästä teemasta keskusteltiin. Ehkei siihen edes ehditty tarkemmin puuttumaan. Ilmeisesti kristillinen näkemys lähti liikkeelle siitä perinteisestä näkemyksestä, että Jeesuksen ilmentymisen myötä lain aika oli ohi. Koska rabbiinisessa kirjallisuudessa viitataan osittain myös siihen, miten Toran (tietyt) lait lakkaavat olemasta voimassa messiaanisenä aikakautena, on Pablo ilmeisesti varautunut viittaamaan joihinkin tällaisiin juutalaisiin teksteihin.

Nahmanideen kirjoittama dokumentti oli mitä ilmeisemmin suureksi avuksi juutalaisille. Se antoi vahvan tuen heille ja osoitti, ettei uudessa kristillisessä missio-taktikassa ole argumentointi kohdallaan. *Vikuach* aiheutti Nahmanideelle vaikeuksia ja hän joutui ilmeisestikin tästä syystä jättämään Espanjan. Hän vietti lopun elämästään Pyhässä Maassa.

6. Kristinuskon prässä juutalaisuutta vastaan jatkuu armottomana

Barcelonan disputaatiota pidettiin kristillisellä taholla menestyksenä, vaikka epäilemättä Nahmanideen vastaargumentit eivät jääneet huomiotta. Niihin paneuduttiin jatkossa huolellisesti. Seuraavaksi oli massiivisen käsikirjan *Pugio fidei adversus Mauros et Judaeos*

("Uskon tikari muslimia ja juutalaisia vastaan", 1278) syntyminen. Tämä latinkielinen teos oli kristityn Raimundus Martinin tekemä. Epäilemättä hänellä oli apunaan monista asiantuntijoista muodostunut työryhmä, joka kolasi huolellisesti läpi laajan rabbiinisen kirjallisuuden materiaalin. Martinin teos on tarkoitettu kristillisille saarnaajille, jotka kunniaan ja/tai paavin valtuuttamina kiertelivät synagogissa saarnaamassa paikalle pakolla komennetuille haluttomille juutalaisille. Teosta ei oltu tarkoitettu juutalaisten nähtäväksi eikä meillä sen vuoksi ole säilynyt mitään suoranaista juutalaista vastinetta tähän teokseen.

Martinin teos on perusteellinen yritys etsiä rabbiinisesta kirjallisuudesta sellaiset kohdat, jotka voisivat antaa tukea kristilliselle uskon näkemykselle. Tässä kunnianhimoisessa projektissa Pablo Christianin innovatiivinen missio idea on kehitelty huippuunsa. *Pugio fidei* toimi käsikirjana monissa myöhemmissä disputaatioissa. Esim. kuuluisat Tortosan väittelyt vuosina 1413-1414 käytiin pitkälti *Pugio fidein* argumenttien pohjalta. *Pugio fidein* argumentit esiintyvät myös eri muodoissaan myöhemmissä kristillisissä teoksissa ja aina meidän päiviimme asti vastaavanlaisia argumentteja on esitetty kristillisissä juutalaisia kohtaan suunnatuissa missioissa.

Vaikka juutalainen osapuoli ei ilmeisesti koskaan saanut nähdä *Pugio fidein* teosta, niin teoksen argumentit näkyivät julkisissa väittelyissä. Niinpä juutalainen osapuoli alkaa informoida kirjoituksissaan omia joukkojaan niistä argumenteista, joita kristityt pitivät esillä. Näin *Pugio fidein* moniin argumentteihin vastattiin epäsuorasti. Erityisesti on syytä mainita Salomo ben Adretin (1233-1310) teos *Perushei Aggadot* (Haggadan selityksiä), joka ilmiselvästi vastaa *Pu-*

gio fidein esittämiin väitteisiin. Toinen tärkeä kristillisten rabbiinista kirjallisuutta koskevien näkemysten polemisoi- ja oli Isak Abravanel (1437-1508), joka monissa teoksissaan käy yksityiskohtaisesti läpi kristittyjen esittämiä tulkintoja VT:sta sekä heidän "perversejä" argumenttejaan rabbiinisesta kirjallisuudesta (erityisesti *Yeshu'ot Meshiho* [Hänen Voideltunsa pelastus] 1497).

Pugio fidein tapa argumentoida tulee ongelmalliseksi, kun perehtyy huolellisesti rabbiinisiin lähteisiin ja erityisesti vuosisatojen aikana syntyneisiin juutalaisiin vastineisiin. Tämän päivän juutalaisuuden tutkimus on hyvin perillä näistä heikkouksista. Pelkkä ajatus siitä, että kristillisellä ajalla syntynyt ja kristilliseen kirkkoon poleemisessa suhteessa oleva rabbiininen kirjallisuus sisältäisi näkemyksiä, jotka tukisivat kristillistä uskon näkemystä, on innovatiiv-

vinen bluffi. Se voi hämätä joitakin, jotka eivät tunne riittävästi rabbiinisia lähteitä. Mutta kriittinen tutkimus paljastaa nopeasti, että *Pugio fidein* kaltainen aggressiivinen missio on tuomittu epäonnistumaan pidemmällä tahtaimella.

Keskiajan innovatiivinen ja aggressiivinen missioidea etsiä rabbiinisesta kirjallisuudesta tukea kristillisille uskonnäkemyksille jumiutti juutalais-kristillisen kohtaamisen pattitilanteeseen vuosisatojen ajaksi. Uusi lehti historiassa kääntyi vasta, kun messiaaniset juutalaiset itse kiinnostuivat luomaan omaa teologiaansa, joka pyrki ja pyrkii ankkuroitumaan alkukirkon juutalaiskristilliseen teologiaan.

Antti Laato, Vanhan testamentin eksegetiikan ja judaistiikan professori, Abo Akademi

Syvemmmälle sapatin salaisuuksiin

Pekka Lindqvist

Juutalaisesta sapatista puhuminen luis- kahtaa helposti moninaisten sapatin kieltojen kummasteluksi. Näiden aikaansaama vaikutelma raskaasta ikeestä ja rangaistuksen uhasta perustuu toki Raamatun tekstiin. 4 Moos 15:32- kertoo miehestä, joka erämaavaelluksen aikana löydettiin keräämältä puita sapatina. Jumalan käsky Moosekselle on, että miehen on kuoltava ja niin koko kansa kivittää hänet kuoliaaksi. Vaikutelma vahvistuu, kun tutustuu siihen, minkälainen määrä älyllistä energiaa sapatin määräyksille on omistettu juutalaisuuden historian aikana ja kuinka paljon asia on saanut "palsatillaa" juutalaisuuden klassisissa lähteissä. Seuraavassa mekin lähemme liikkeelle tästä. Tämän ehdottoman ankaruuden rinnalla kulkee kuitenkin toinen juonne, toisenlainen vire, jota emme saa unohtaa ja joka on löydettävissä jo Vanhasta testamentista. Sapatti osoittautuu myös erityiseksi lahjaksi Jumalalta. Se on ilon päivä ja tuo muassaan siunauksen. Esimerkiksi käy Jes 58:13-14

"Jos et polje tomuun sapattia etkä aja omia etujasi minun pyhänä päivänäni, jos nimität sapattia ilon päiväksi ja Herran pyhää päivää kun- nian päiväksi... silloin sinä saat iloi- ta Herrasta. Minä annan sinun kul- kea kaikkien vuorten yli, ja olet saava elantosi isäsi Jaakobin perin- tömaasta."

Myöhempi synagogan sapattiperinne, josta tuonnempana on tarjolla viljalti esi- merkkejä, johtaa meidät vieläkin kirk- kaammin näkemään tämän sapatin toi- sen - sanoisimmeko siunauksellisen - puolen, sen varsinaisen salaisuuden: sa- patti on palanen tulevan maailman iloa ja harmoniaa, se on *kuningatar* tai *mor- sian*.

1. Sapatin rajoituksista Raamatussa, Talmudissa ja myöhemmässä juutalaisuudessa

Sapatti on ainoa kymmenessä käskyssä mainittu juhla. Se käsketään pyhittää ja työnteke sinä päivänä kielletään. 2 Moos 20:11 perustelee sapatin luomiskerto-

muksen kautta. Deut 5:15 sensijaan määrittelee sapatin exoduksen muiston päiväksi. Mooseksen laki säättää kuolemanrangaistuksen sapatin julkisesti rikkovalle (Ex 35:1 ja Num 15:32-36). Toisen Temppelein aikana Nehemia (13:14-22) katsoo tarpeelliseksi antaa aiemman yleisen käskyn lisäksi tarkennettuja ohjeita ja kieltää kaiken kaupankäynnin sapatina. Intertestamentaalaisella ajalla oltiin käskyn seuraamisessa niin tarkkoja, että 1 Makkabealaiskirja kertoo juutalaisten taistelijoitten mieluummin kuolleen kuin tehneen vastarintaa sapatina. Siksi säädettiin laki, joka asetti ihmiselämän sapatikäskyn edelle (2:40-41).¹

Israelilla on siis yksiselitteinen sapatikäsky — käsky pyhittää sapatia. Mutta se, kuten muutkin käskyt, jättää monia aukkoja. Käsky "silloin älä mitään askareita toimita..." (2 Moos 20:10) herättää välittömästi kysymyksen: Mitkä ovat näitä "askareita"? Mikä on lasket-tava työksi? Ja seuraavassa hetkessä nouseekin jo koko joukko muita kriittisiä kysymyksiä: Entä hätätilanteessa? Entä nälänhädän aikana? Entä sodassa? Mikä mahdollisesti ajaa tämän säännön yli? Tai entä jos askare onkin helppo tai jopa miellyttävä? Ja eikö olekin niin, että jotkin askareet voivat olla itse asiassa suorastaan lepoa mielelle ja ruumiille?

Yleisen työkiellon lisäksi Toora kieltää eksplisiittisesti vain tulenteon (Ex 35:2-3) ja kotipaikkakunnalta poistumisen (Ex 16:29). Tällöin on käskyn tarkan noudattamisen kannalta liian epätarkkaa. Koska on tärkeää, ettei yhdenkään käskyn kohdalla ehdoin tahdoin lipsuta, on

sapatia turvaavan aidan aukot siis tukeva. Siksi Tooran "kiusallisen väljin" käskyjen päälle rakentuu kokonaisia röykkiöitä sapatihalakhaa.

Talmudin traktaatti Shabbat on kokonaan omistettu sallittujen ja kiellettyjen sapatiaskeiden määrittelylle ja sen lukeminen onkin valaisevaa kuvan saamiseksi halakhasta. Mishna Shabbat 7:2 luettelee 39 työnteon lajia, jotka ovat sapatina kiellettyjä.

Kiellettyjä työn lajeja on yhtä vaille neljäkymmentä: kylväminen, kyntäminen, elonkorjuu, lyhteiden sitominen, viljan puiminen, viljan puhdistaminen, hedelmien perkaaminen, jauhaminen, jauhojen siivilöinti, taikinan vaivaaminen, leipominen, villan leikkuu, pesu, loukuttaminen, värjääminen, kehrääminen ja siitä ompeleminen, kahden silmukan teko ja kahden silmukan avaaminen, kahden säikeen punominen sekä niiden erottaminen, solmun teko ja sen avaaminen, kahden pistoksen ompelu, auki repiminen kankaiden uudelleen kiinnittämiseksi kahdella pistoksella, villi-eläimen kiinnittäminen, sen teurastaminen, nylkeminen, suolaaminen, nahan valmistaminen, sen kyneminen ja sen leikkaaminen, kahden kirjaimen kirjoittaminen, rakentaminen, purkaminen, tulen sammuttaminen ja tulen sytyttäminen, vasaroiminen ja kantaminen alueelta toiselle. Katso, nämä ovat kiellettyjen töiden lajit, yhtä vaille neljäkymmentä.

Nämä voidaan asian hahmottamiseksi jakaa muutamii yleisempiin kategori-oihin: ruoan tai vaatteiden hankkiminen, asunnon tai suojan rakentaminen, valon tai lämmön tekeminen, kirjoittaminen ja kuljettaminen. Kussakin kategoriassa pyritään aina määrittelemään se minimi joka aiheuttaa sapatinrikkomuksen.

Sapatin kiellettyjä ja sallittuja tekoja pohditaan Talmudissa siitä näkökulmas-ta, onko teko turha vai tarpeellinen, saavutetaanko sillä jotain vai ei — ja päädytään erilaisiin päätelmiin. Toiset ovat sitä mieltä että jo yhden siemenen kylväminen on sapatin rikkomista. Toiset ovat sitä mieltä, että vasta kylvös, joka tuottaa useamman taimen, siis aikaan-saa viljelyksen, josta on todella hyötyä, tuottaa sapatirikkomuksen. Kielletyksi määritellään se työmäärä, jonka tarkoittaa jonkin saavuttamista: kiellettyä on poimia niin monta jyvää, että sillä saavutetaan nälän sammuminen jne. Sapatina nimittään ei saa saavuttaa mitään, sillä kuten A.J. Heschel asian ilmaisee, on sapatia messiaanisen ajan täydellisyyden ennakoitua.

Oleellista on myös eron tekeminen arkipäivään. Sapatin on oltava erilainen. Kiellettyä on siksi vaivannäkö, joka on tavanomainen, arkipäivään kuuluva. Monet asiat ovat periaatteessa sallittuja, kunhan niitä ei tee niinkuin arkana tehtäisiin. Tästä esimerkiksi käy Mishna Shabbat 10:3.

Se, joka kantaa, jotakin ulos oikeal-la tai vasemmalla kädellään, sylis-sään tai olkapäällään, on syyppä (sapatirikkomukseen) - noin Kehatin lapset kantavat tavaroita (kts. 4 Moos 7:9). Jos hän kantaa jota-kin ulos kämmenselällään, jalal-laan, suussa, kynärpäällään, korvassaan, hiuksissaan, ylösalai-

sin käännettyssä rahapussissaan, ra-hapussin ja vaippansa välissä, ken-gässään tai sandaalissaan, hän on vapaa, sillä hän ei ole kantanut ta-varoita niin kuin tavaroita yleensä kannetaan.

Klassisten lähteiden sapatihalakhaa lu-kiessa ei voi välttyä ajattelemasta halak-han soveltamismahdollisuuksia nyky-päivänä. Paitsi, että monet sapatilain kohdat ovat yksinkertaisesti hyvin vai-keita seurattavaksi länsimaisen elämän-menon keskellä, on myös ilmeistä, että nykyaika on tuonut kokonaan uusia ky-symyksiä ja näkökulmia pohdittavaksi halakhan moderneille soveltajille moni-en töiden luonteen muututtua perin-poh-jin sähkön ja tietotekniikan ansiosta. Tässä auttaa Mishnan ja Talmudin filo-sofinen luonne. Vaikka pintapuolisesti tarkasteltuna niissä ollaankin "pilkunvii-laajia" ja keskitytään yksityiskohtaises-ti erilaisiin kiellettyihin ja sallittuihin asioihin, pyrkivät rabbit kuitenkin näi-den ehkä usein hyvinkin teoreettisten tapausten kautta löytämään johtavia pe-riaatteita. Juuri esim. edellämainittu "hyödynsaavuttamis"-näkökulma on edelleen pätevä ja sen perusteella voi-daan erilaisia nykypäivään kuuluvia toi-mia ja tekoja, olivatpa ne miten kauaka-na tahansa perinteisestä työkasitykses-tä, määritellä joko kielletyiksi tai salli-tuiksi.

2. Esimerkkejä sapatista midrashissa

Tärkeästä asiasta riittää aina puhuttavaa ja opetettavaa ja siksi ei olekaan yllätys että sapatista on runsaasti midrashista aineistoa sekä ripoteltuna Talmudiin että koottuna varsinaisiin midrash-teoksiin.

¹ b Joma 85b toteaa tutunkuuloisen lauseen Ex 31:14:n pohjalta: "sapatia on annettu teille, ei teitä sapatille!"

Alla esimerkkeinä lainatut kolme rabbiinisen ajan midrash-tekstiä painottavat sapatinnoudattamisen eri puolia: sen suurta arvoa viikon ja suorastaan koko luomistyön kruununa, sapatia käskyjen käskynä dekalogissa ja lisäksi sen arjesta erottamisen merkitystä. Mekhilta on varhainen Exoduksen eksegeettinen midrash, joka käsittelee Raamatun tekstiä jakeelta, joskus jopa sana sanalta. Eksegeettinen on myös Exodus Rabba, joskin myöhäisempi, kun taas Pesikta Rabbati on tyypiltään homileettinen midrash, joka kokoaa laajalti rabbiinisia traditioita kulloiseenkin teemaan liittyen.

Mekhilta de Rabbi Ishmael, Bahodesh

"Muista pyhittää lepopäivä" (2 Moos 20:8)

"Muista" ja "pidä mielessäsi" (5 Moos 5:12) lausuttiin molemmat yhdellä kertaa. "Sitä, joka sapatin pyhyttä loukkaa, rangaistakoon kuolemalla" (2 Moos 31:14) ja "Sapatina teidän tulee uhrata kaksi vuoden ikaista virheetöntä urospuolista karitsaa." (4 Moos 28:9) lausuttiin molemmat yhdellä kertaa. "Älä yhdy veljesi vaimoon." (3 Moos 18:16) ja "Hänen lankonsa tulee yhtyä häneen." (5 Moos 25:5) lausuttiin molemmat yhdellä kertaa² ...

Tämä puhetapa on mahdoton lihaa ja verta oleville luoduille. Sillä onhan sanottu: "Jumala on sanonut kerran, kahdesti olen tämän kuulut." (Ps 62:12) Ja sanotaan myös: "Eikö minun sanani ole kuin tuli, kuin moukari, joka murskaa kalliota?" (Jer. 23:29)

"Muista" ja "pidä mielessäsi". Muista se ennen kuin se tulee ja pidä se mielessäsi, kun se on mennyt. Niinpä sanotaan: Meidän tulee aina kasvattaa sitä mikä on pyhää lisäämällä siihen jotakin epäpyhästä.

Eleazar ben Hanania ben Hiskia ben Garon sanoo: "Muista pyhittää lepopäivä": pidä se mielessäsi viikon ensimmäisestä päivästä alkaen, niin että jos jotain hyvää osuu tiellesi, säästä se sapatia varten." R. Jitzhak sanoo: "Sinun ei tule laskea viikonpäiviä niin kuin muut tekevät sen, vaan sinun tulee tehdä se sapatia silmälläpitäen."³

(...)
"Mutta seitsemännen päivän hän lepäsi." (2 Moos 20:11)
Voiko Jumalakin siis väsyä? Eikö ole sanottu: "Herra on ikuinen Jumala, koko maanpiirin luoja. Ei hän väsy, ei uuvu?" (Jes 40:28) ... Kuinka Raamattu sitten voi sanoa, että "seitsemännen päivän hän lepäsi"? Sen merkitys on tämä: Jumala antoi kirjoituttaa, että hän loi

maailmansa kuudessa päivässä ja ikään kuin olisi levännyt seitsemäntenä. Nyt kal wahomer-päätelystä⁴ kautta voit päätellä: Jos hän, jossa ei väsymistä ole, sallii kirjoitettavan, että hän loi maailman kuudessa päivässä ja lepäsi seitsemäntenä, kuinka paljon enemmän ihmisen – josta on kirjoitettu: "Ihminen on syntynyt vaivaan" (Job 5:7) – tuleekaankin levätä seitsemäntenä päivänä.

Exodus Rabba 25:12

R. Levi sanoi: Jos Israel noudattaisi täydellisesti yhdenkin sapatin, Daavidin poika saapuisi välittömästi! Miksi? Koska sapatikäsky on yhtä suuri kuin kaikki muut käskyt yhteensä, sillä onhan sanottu: "Hän on meidän Jumalamme ja me hänen laitumensa lampaat, joita hänen kätensä kaitsee. Kuulkaa tänä päivänä (hajjom), mitä hän sanoo." (Psalmi 95:7)⁵ R. Johanan sanoi: Pyhä, siunattu olkoon hän, sanoi Israelille: "Vaikka olenkin määrännyt ajankohdan, joka tulee määrättynä aikana, palaapa Israel katumuksessa minun tyköni tai ei – kuitenkin jos he tekevät parannuksen edes yhdeksi päiväksi, minä annan (pelastuksen) ajan tulla ennen asetettua aikaansa. Siksi sanotaan Kuulkaa tänä päivänä, mitä hän sanoo." (...) Toorassa, Profee-

toissa ja Kirjotuksissa näemme sanotuksi, että sapatikäsky on yhtä painava kuin kaikki muut käskyt yhteensä. Toorassa: sillä kun Mooses unohti kertoa heille sapatikäskystä, sanotaan "Kuinka kauan te kieltäydyste noudattamasta minun käskyjäni ja lakiani?" (Ex 16:28) ja heti tämän jälkeen sanotaan "Muistakaa, että Herra itse on asettanut teille sapatin." (j. 29). Profeetoissa: sillä siellä sanotaan "Mutta autiomaassakaan israelilaiset eivät totelleet minua. He eivät noudattaneet minun säädöksiani, he eivät piitaneet määräyksistäni." (Hes 20:13) Ja heti perään sanotaan: "Edes minun sapatiani he eivät pitäneet kunniaa." (j. 13) Ja Kirjotuksissa: sillä siellä sanotaan "Sinä laskeuduit Siinainvuorelle, sinä puhuit heille korkeuksista." (Neh 9:13) ja heti perään: "Sinä ilmoitit heille pyhän sapatin." (j. 14) Jumala sanoo: Jos tunnollisesti pidät sapatin, katson sinun täyttäneen kaikki Lain käskyt, mutta jos olet rikot sen, katson sinun rikkoneen kaikki käskyt."

Pesikta Rabbati, 23:9

Rabbi Berekia sanoi: "Sapatti on annettu vain iloksi". Rabbi Haggai sanoi: "Sapatti on annettu vain opiskelua varten." Näiden lausumien välillä ei ole mitään ristiriit-

¹ Deut 5:12 verbi shamor voitaisiin kääntää ehkä osuvamman sanalla "varjele". Vanha kirkkoraamattu: "ota vaari".

² Kussakin parissa on kaksi ristiriitaista lausetta, joista toinen on poikkeus ensimmäisessä lausuttuun yleiseen sääntöön. Sapattiaaton Lekha dodi - laulu viittaa tähän tulkintaan. (kts. alempana)

³ Juutalaiset päivät lasketaan järjestysnumeroina sapatista alkaen.

⁴ Kal wahomer on ensimmäinen kolmestatoista R. Ishmaelin mädasta eli "mitasta", siis hermeneuttisesta säännöstä, joilla Tooraa selitetään. Tässä tapauksessa suuremmasta vedetään johtopäätös pienempää koskien. Tavallisempaa on tehdä toisinpäin (eli siis a minori ad maius).

⁵ "Tänä päivänä" (hajjom) voidaan kääntää myös "tämä päivä"; midrash lukee siis suunnilleen "kuulkaa mitä Herra tästä päivästä sanoo".

taa. Oppilaalle, joka koko viikon työskentelee oppiakseen, on iloksi sapattina siirtyä (muiden) huvien pariin. Opiskelu on työntekijöitä varten, jotka koko pitkän viikon tekevät vain työtä. Sapattina he tulevat saadakseen iloa opiskelusta.

Vaikka rabbiinisen aikakauden midrasheissa sekä Talmudissa puhutaan runsaasti sapatista, ei sen uskonnollista viettoa kuitenkaan esitetä missään systemaattisesti. Sapatin rituaalisen vieton tavoista puhutaan pikemminkin kuin kaikille tuttua itsestään selvyytenä. Vasta Talmudin jälkeinen aika tuottaa ensimmäisen systemaattisen esityksen.

Babylonian Surassa 800-luvulla vaikuttaneen Rabbi Amram bar Sheshnan koama teos *Seder R. Amram Gaon* on ensimmäinen synagogajumalanpalveluksen kooste ja ohjekirja. Siitä löydämme sapatin aloittavan jumalanpalveluksen aloitussiunauksen, joka samalla antaa osviittaa siitä millä mielellä uskonnollista sapatia, siis Herran pyhää päivää Herran edessä, tulee viettää:

”Rakkaudesta, Herra, meidän Jumalamme, jolla olet rakastanut kansasi Israelia, ja laupeudesta, Kuninkaamme, jolla osoitat liittosi kansalle uskollisuutta, olet antanut meille, Herra, meidän Jumalamme, tämän suuren ja pyhän seitsemännen päivän rakkaudessa: kunniaksi, pyhydeksi, levoksi ja kiitokseksi, liiton merkiksi, antaaksesi meille siunauksen ja rauhan sinulta. Isämme ja isiemme Jumala, ota vastaan armollisesti lepomme ja pyhitä meidät käskyjesi kautta ja anna meille meidän osamme Toorassasi, ravitse meidät hyvyydellä-

si, ilahduta sydämemme pelastussellasi, puhdistu mielemme palvelemaan sinua ja anna meille perintöosaksi, Herra, meidän Jumalamme, rakkaudessa ja armossa, pyhä sapatisti ja anna kaikkien jotka rakastavat sinun nimeäsi olla onnellisia sinussa. Siunattu olet sinä, Herra, meidän Jumalamme, joka pyhität sapatin.”

Siirrymme nyt tarkastelemaan millaisen sapattikuvan nykypäivän Siddurissa esitetty uskonnollinen riitti eteemme maallaa. Sapattipalvelusten laajuudesta johtuen joudumme tietenkin tyytymään vain joihinkin satunnaisiin esimerkkeihin.

3. Sapatti Siddurissa

Sapatiaaton jumalanpalveluksen vietto alkaa **Kabbalat ha-shabbat** (eli sapatin vastaanotto) –**palveluksella**, jonka alussa luetaan kuusi Psalmia (95-99 ja 29), eli siis yksi psalmi kutakin arkipäivää kohden. Sen jälkeen lauletaan jo 1500-luvulta saakka Sidduriin sisällytetty laulu Lekha dodi. Se on peräisin Safedin mystikkojen keskuudesta Galileasta ja kirjoittaja on Salomo Halevi Alkabetz (1505-n.1584). Kirjoittaja on katkenyt kahdeksan ensimmäisen säkeen heprealaisiin alkukirjaimiin oman nimensä SLMH HLVJ. Perimätieto kertoo itsensä suuren kabbalistin Isak Lurian kehoittaneen runoilijaa vuonna 1571 kirjoittamaan sapatista runon, jossa sapatia ylistettäisiin morsiamena. Laulussa heijastuu Safedin kabbalistien noudattama tapa mennä niityille kaupungin ulkopuolelle vastaanottamaan sapatin morsianta laulaen psalmeja ja lauluja.

Lekha dodi, ”Tule ystäväni”

Tule ystäväni, morsianta vastaan, toivottakaamme tervetulleeksi sapatia.

’Pida’ (Shamor) ja ’muista’ yhdessä käskyssä⁴, sen yksi ja ainoa Jumala julisti meille. Herra on yksi ja hänen nimensä on yksi, maineessa, loistossa ja ylistyksessä.
Tule ystäväni ...

Tule, menkäämme sapatia vastaan (Liqrat); se on siunauksen lähde. Jo aikojen alussa se säädettiin, se luotiin viimeisenä, ajatuksissa ensimmäisenä.
Tule ystäväni ...

Kuninkaan pyhäkkö (Mikdash), kuninkaallinen kaupunki, nouse ja lähde liikkeelle hävityksen keskeltä. Liian pitkään olet asunut kyyneleiden laaksossa, säilien hän osoittaa armonsa sinulle.
Tule ystäväni ...

Pudista (Hitna’ari) tomu päältäsi, nouse! Kansani, pue yllesi loistokkaat vaatteesi. Lähesty sieluani ja vapauta se, betlehemiläisen Iisain pojan⁵ kädellä!
Tule ystäväni ...

Herää! Herää! (Hit’oreri) Kohoa ja loista, sillä valosi on tullut. Nouse ylös, puhkea lauluun, sillä Herran kunnia on paljastettu sinulle.
Tule ystäväni ...

Älä (Lo’) ole häpeissäsi, äläkä murheissasi. Miksi olet allapäin? Miksi valitat? Sinussa minun köyhä kansani löytää suojan, ja kaupunki rakennetaan kukkulalleen.
Tule ystäväni ...

Sinua riistäneet joutukoot (Vehoju) riistetyiksi, ja sinua ryöväanneet kauas karkotetuiksi. Jumalasi riemuitsee sinusta niin kuin sulhanen morsiamestaan.
Tule ystäväni ...

Oikealle (Jamin) ja vasemmalle levittädyt, ja Herraa aina ylistät. Peresin jälkeläisen⁶ tullessa saamme riemuita ja iloita.
Tule ystäväni ...

Tule rauhassa, sinä puolisisi kruunu, tule iloiten ja riemuiten, valitun kansan uskollisten keskuuteen. Tule morsian! Tule morsian!
Tule ystäväni ...

⁴ ”Pida” viittaa käskyyn kohdassa 2 Moos 20:8, ”muista” taas 5 Moos 5:12:een. Juutalaisen perinteen mukaan ensimmäisessä tapauksessa viitataan sapatin sisälliseen pyhittämiseen, toisessa tapauksessa taas sen ulkoiseen viettämiseen. Talmudin mukaan nämä kaksi asiaa ilmoitettiin Moosekselle kuitenkin yhtenä ainoana käskynä. Kahden sapatinkynttilän eräs symbolimerkitys ovat juuri nämä kaksi sanaa.

⁵ so. Daavid.

⁶ Kts. ed. nootti.

Laulu alkaa sekä viittauksella sapattikäskyyn Toorassa että kehotuksella ottaa vastaan sapatin morsian. Kolmannesta säkeistöstä kahdeksanteen on teemana Jerusalemin jälleenrakennus, Messiaan tulo ja Israelin lunastus, sopivia sapatti-teemoja nämäkin, sillä ennakoivathan ne lopullisen ja täydellisen sapatin tuloa. Lopussa palataan jälleen kuvaan morsiamesta. Viimeisen säkeistön aikana käännetään synagogan ovea kohti vastaanottamaan morsian. Ajatus sapatin morsiamen tai –kuningattaren juhlallisesta vastaanottamisesta on läsnä jo Talmudissa, johon talletetussa haggadassa kerrotaan rabbin pukeutuneen parhaimpiinsa ollakseen arvollisia hänen tulolleen: "R. Hanina tapaa seistä kaavussaan sapatinaattona auringon laskiessa ja huutaa: "Tulkaa menkäämme vastaan tervehtimään sapattia, kuningatarta!" R. Jannai tapaa pukea pukunsa ylleen ja sanoa: "Tule, morsian! Tule, morsian!" (Shabbat 199a)

Sapatti-illan johdantopalveluksessa laulua seuraa vielä kaksi psalmitähtä, sekä surevien Kaddish. Varsinainen sapatti-illan palvelus, joka alkaa välittömästi Kabbalat ha-shabbatin jälkeen, sisältää päivittäisen jumalanpalveluksen tavoin Sherman sekä Amidan eli Kahdeksantoistarukouksen, josta sapattina tosin luetaan vain seitsemän rukousta. Siitä syystä tätä kutsutaan joissakin rukouskirjoissa nimellä Birkat sheva. Poisjäävät osat ovat sellaisia, joissa pyydetään arkeen kuuluvia asioita. Amida tai Birkat sheva sisältää erityisen sapattirukouksen, joka kuuluu seuraavasti:

Ara Sinä pyhitit seitsemännen päivän nimesi kunniaksi, taivaan ja maan luomisen huipuksi. Kaikista päivistä sinä siunastit juuri sen, ja kaikista ajanjaksoista sinä pyhitit

juuri sen. Näin on kirjoitettu sinun Toorassasi:

Vaijhulu Näin tulivat valmiiksi tivas ja maa ja kaikki mitä niissä on. Jumala oli saanut työnsä päätökseen, ja seitsemäntenä päivänä hän lepäsi kaikesta työstään. Ja Jumala siunasi seitsemännen päivän ja pyhitti sen, koska hän sinä päivänä lepäsi kaikesta luomistyöstään.

Eloheinu Meidän Jumalamme ja isiemme Jumala, kunpa olisit tyytyväinen lepoomme. Pyhitä meidät käskyilläsi ja anna meille osuutemme sinun Toorastasi; tyydytä meidät hyvyilläsi ja ilahduta meitä pelastuksellasi. Puhdista sydämemme palvelemaan sinua vilpittömästi. Herra, Jumalamme, rakkaudella ja suopeudella anna meidän pitää perintönä sinun pyhä sapattisi, ja Israel, joka pyhittää nimesi, löytököön siitä levon. Kiitetty olet sinä, Herra, sapatin pyhittäjä.

Sapatti-illan palveluksen päättää pitkähkö, ehkä edeltävän "morsiusmystiikan" jälkeen yllättäväkin, katkelma Mishnaa ja Talmudia. Tämä on ollut mukana synagogan sapattijumalanpalveluksessa oletettavasti 900-luvulta alkaen. Rashin mukaan tämä teksti luetaan, jotta palveluksesta myöhästyneetkin seurakuntalaiset ehtisivät lukea varsinaiset rukouksensa loppuun ja lähteä kotiin yhtä aikaa muiden kanssa. Suurina pyhäpäivinä se jää pois ja selityksen kuuluessa, että silloin kukaan tuskin myöhästyy.

Bame madklikin

1. Mitä saa polttaa sapattivalona ja mitä ei? Siihen tarkoitukseen ei polteta setrin kaarnaa, karstaamatonta pellavaa eikä raakasilkkii, ei

puun nilasta eikä nokkosesta tehtyä lampunsydäntä, ei veden pinnalla kasvavia kasveja, ei pihkaa eikä vahaa, ei risiniöljyä eikä hävitettäväksi määrättyä öljyä, ei lampaanhännän rasvaa eikä talia. Nahum Meedialainen sanoo: "Sulatettua talia saa polttaa." Mutta oppineet sanovat: "On samantekevää, onko se sulatettua vaiko sulattamatonta. Sitä ei saa polttaa."

2. Myöskään juhlapäivän valona ei saa polttaa hävitettäväksi määrättyä öljyä. Rabbi Ishmael sanoo: "Kunnioituksesta sapattia kohtaan sapattivalona ei polteta tervaöljyä." Mutta oppineet sallivat kaikenlaisten öljyjen polttamisen: seesamoljyn, pähkinäöljyn, retiisiöljyn, kalaöljyn, kurpitsaöljyn, tervaöljyn ja maaöljyn. Rabbi Tarfon sanoo: "Sapattivalona ei saa polttaa mitään muuta kuin pelkästään oliiviöljyä."
3. Sapattivalona ei saa polttaa mitään, mikä on lähtöisin puusta, lukuun ottamatta pellavaa, sillä kaikesta siitä, mikä on lähtöisin puusta, ainoastaan pellava ei tule epäpuhtaaksi, mikäli sitä on käytetty epäpuhtaaksi tullessa teltassa. Jos lampunsydän on tehty kankaasta taittelemalla mutta sitä ei ole kärvennetty, Rabbi Eliezer sanoo, että se on epäpuhtas eikä sitä saa polttaa sapattivalona, mutta Rabbi Akiba sanoo, että se on puhdas ja sitä voidaan polttaa sapattivalona.
4. Jotta öljy tippuisi lampuun, lampun päälle ei saa asettaa öljyllä täytettyä munankuorta, johon on tehty reikä. Näin ei saa käyttää myöskään saviastiaa. Mutta Rabbi Jehuda sallii tämän. Mutta jos savenvälä on jo alkuaan kiinnittännyt ne yhteen, se on sallittua, koska kyseessä on yksi astia. Jotta lamppu imisi öljyä, lampun viereen ei saa

asettaa öljyllä täytettyä vattia, josta lampunsydäntä johtaa lamppuun. Mutta Rabbi Jehuda sallii tämän.

5. Se, joka sammuttaa lampun, koska pelkää pakanoita, rosvoja tai pahoja henkiä, tai sammuttaa sen auttaakseen sairasta nukkumaan, ei tule syylliseksi. Mutta jos hän tekee näin säästääkseen lamppua, öljyä tai lampunsydäntä, hän on syyllinen. Rabbi Jose julistaa hänet syyttömäksi kaikissa näissä tapauksissa lukuun ottamatta lampunsydämen tapausta, sillä (sammuttaessaan) hän tekee sydäimestä puuhiiltä
6. Kolmen rikkomuksen vuoksi naisia kuolee synnytykseen: koska he eivät ole huolellisia kuukautisia, leipätaikinan kymmenyksiä eivätkä sapattivalon sytyttämistä koskevien käskyjen suhteen.
7. Kolme asiaa tulee miehen sanoa kotonaan sapattiaattona illan hämärtyessä: "Oletteko erottaneet kymmenykset?" "Oletteko huolehtineet eruvista?" "Sytyttäkää sapattivalo." Jos on epäilystä siitä, onko jo pimeää vaiko ei, ei enää saa erottaa kymmenyksiä siitä, mistä kymmenykset varmasti tiedetään maksamattomaksi, ei saa upottaa astioita niiden puhdistamista varten eikä sytyttää valoja, mutta kymmenykset saa erottaa siitä, mistä kymmenysten erottaminen on jäänyt epävarmaksi, saa huolehtia eruvista ja kuumat ruoat saa peitellä. (Mishna Shabbat 2.1-7)

Rabbi El'azar sanoi: Rabbi Hanina on sanonut: Tooraoppineet enentävät maailmassa rauhaa, kuten on sanottu: "Sinun lapsesi ovat kaikki Herran oppilaita, ja suuri rauha on oleva sinun lapsillasi. "Älä lue banayikh (lapsillasi) vaan

bonayikh (rakentajillasi) - "Suuri rauha on niillä, jotka rakastavat sinun Tooraasi, mikään ei horjuta heitä." "Vallitkoon rauha muureillasi ja hyvinvointi linnoissasi." "Veljeni ja ystäväni tähden toivon sinulle rauhaa." "Herran, Jumalamme, huoneen tähden rukoilen sinulle menestystä. Herra antaa voiman kansalleen, rauhalla hän kansaansa siunaa." (Talmud Berakhot, 64a)

Sapatin vietto jatkuu synagogajumalanpalveluksen jälkeen kotona, jossa perheen äiti on sytyttänyt sapattikynttilät jo hetkeä ennen sapatin alkua. Kotiin tultua lauletaan Shalom aleihem -laulu

Rauha teille palvelevat enkelit, Korkeimman enkelit, kuningasten Kuninkaan sanansaattajat. Kiitetty olkoon hän. Olkoon tulonne rauhaksi, rauhan enkelit... Siunatkaa minua rauhalla... Olkoon lähtönne rauhaksi, rauhan enkelit...

Sen pohjana on Talmudista (Shabbat 199a) löytyvä kertomus

Rabbi Jose, rabbi Jehudan poika, sanoi: kaksi enkeliä seuraa miestä kotiin rukoushuoneesta sapatiniiltaan, hyvä ja paha. Jos kotiin tultaessa valo on sytytetty, pöytä katettu ja leiri vaimon kunnostama, sanoo hyvä enkeli: Olkoon Jumalan tahto, että kaikki on samalla tavalla ensi sapattinakin. Ja vastoin tahtoaan sanoo paha enkeli: Amen. Mutta jos asianlaita ei ole näin, silloin sanoo paha enkeli: Olkoon Jumalan tahto, että asiat ovat samalla tavalla ensi sapattinakin. Vastoin tahtoaan sanoo hyvä enkeli: Amen.

Ennen ateriala voidaan lapset siunata, jolloin pojalle lausutaan: "Jumala suokoon, että kasvaisit Efraimin ja Manasen kaltaiseksi." ja tytölle: "Jumala suokoon, että kasvaisit Saaran, Rebekan, Raakelin ja Leean kaltaiseksi." Ateria alkaa Kiddushilla eli viinipikarin kanssa lausuttavalla siunauksella. Muualla kuin Israelissa kiddush lausutaan jo synagogassa.

Baruch Kiitetty olet sinä, Herra, meidän Jumalamme, maailman-kaikkeuden kuningas, joka luot viiniköynnöksen hedelmän.

Baruch Kiitetty olet sinä, Herra, meidän Jumalamme, maailman-kaikkeuden kuningas! Hän pyhitti meidät käskyillään, mieltä meihin ja antoi rakkaudella ja suopeudella meille hänen pyhän sapattinsa perinnöksi, muistoksi luomistyöstä. Se päivä on pyhistä juhlapäivistä ensimmäinen, muisto Egyptistä lähdöstä. Meidät sinä valitsit ja meidät sinä pyhittit kaikkien kansojen joukosta. Rakkaudella ja suosiolla sinä annoit meille pyhän sapattisi perinnöksi. Kiitetty olet sinä, Herra, joka pyhität sapatin.

Aleinu Velvollisuutemme on ylistää kaiken Herraa, tunnustaa maailman luoja suuruus, sillä hän ei tehnyt meitä maailman muiden kansojen kaltaisiksi eikä sijoittanut meitä niin kuin maanpiirin muita sukukuntia eikä määrännyt osaamme ja kohtaloamme heidän kaltaiseksi. Me notkistamme polvemme, kumarramme maahan ja kiitämme Kuninkaiden kuninkaan edessä, joka on pyhä ja kiitetty. Hän levittää auki taivaan ja laskee maan perustukset. Hänen kunniaistuimensa on ylhäällä taivaassa ja hänen läsnäolonsa voima ylevimmissä

korkeuksissa. Hän on meidän Jumalamme eikä muita ole. Tosi on kuninkaamme, eikä ole muita hänen lisäksi; näin on hänen Toorassaan kirjoitettu: "Teidän tulee siis tietää ja painaa mieleenne, että Herra on Jumala niin taivaassa kuin maan päällä eikä toista Jumalaa ole."

Al ken Toivomme sen tähden, Herra, Jumalamme, että pian näemme mahtisi voiman poistavan väärien jumalien kuvat maan päältä ja kitkevän pois kaikki epäjumalat, niin että maailma tulee ehjäksi Kaikkivaltiaan hallinnassa. Silloin koko ihmiskunta kutsuu sinun nimeäsi käännäyttämällä kaikki syntiset puoleesi. Kaikki maailman asukkaat tuntevat ja tietävät, että sinulle on jokainen polvi notkistuva, jokainen suu vannova. Sinun edessäsi, Herra, Jumalamme, he notkistavat polvensa ja kumartuvat maahan, nimesi kunnialle he osoittavat kunnioitustaan. He kaikki hyväksyvät sinun valtakuntasi ikeen, niin että pian voit hallita heitä aina ja ikuisesti, sillä valtakunta on sinun ja sinä hallitset kunniasia ikuisuusiin asti, niin kuin on Tooraasi kirjoitettu: "Herra on kuningas aina ja ikuisesti!" On myös sanottu: "Herra on oleva koko maanpiirin kuningas; sinä päivänä on oleva yksi Herra ja hänellä yksi nimi."

Kiddushin alussa yhdistyvät sapatin molemmat raamatulliset motiivit: luomistyö ja Egyptin orjuudesta vapautus. Seremonian loppusiunaus on hyvä esimerkki siitä miten sapatin harmoniasta aukeaa laajempi perspektiivi koko maailman tulevaan korjaantumiseen messiaanisenä aikakautena.

Sapattiaamun jumalanpalvelus (Shabbat Shahrit) seuraa pitkälti päivittäisen palveluksen kulkua. Psalmivalinnat poikkeavat osittain arjen jumalanpalveluksista ja niissä korostuvat sapatin teemat *luominen* ja *pelastus*. Keskeisin osa jumalanpalvelusta on Tooran luku. Sapattina ja pyhinää luetaan lisäksi haftara eli kuhunkin tooratekstiin liittyvä ote profeetoista.⁹ Seuraa lukuisia muistutuksia sapatille määrättyistä uhreista sekä rukouksia, joiden osalta pyydetään, että ne olisivat Jumalan edessä yhtä arvokkaita kuin jos sapatin uhrin olisi toimitettu säädetyllä tavalla.

Ribon haolamim Maailmojen Herra, sinä annoit meille käskyn tuoda päivittäinen polttouhri sille määrätynä aikana, sinä käskit, että papit ovat heille määrättyissä tehtävissä, leeviläiset heidän korokkeellaan ja israelilaiset omilla paikoillaan. Mutta nyt pyhä temppeli on syntiemme tähden tuhottu, päivittäinen polttouhri lakkautettu eikä meillä ole pappia toimessaan, ei leeviläistä

⁹ Juuri tällaisen Jeesus lukee Nasaretin synagogassa (Luuk 4:16-21). Tosin siihen aikaan ei tekstivalikoima ollut vakiintunut. Nykyään tiettyyn tooratekstiin liittyy aina tietty haftara ja näiden välillä on jokin temaatinen tai sanallinen yhteys.

korokkeellaan eikä israelilaista paikallaan. Mutta sinä sanoit: "Korvatkoon huulemme härkäuhrit." Sen tähden olkoon sinun tahtosi, Herra, meidän Jumalamme ja isiemme Jumala, että huulemme rukous on yhtä arvostettu, hyväksyttävä ja mieluisa sinun edessäsi kuin jos olisimme tuoneet päivittäisen polttouhrin sille määrätynä aikana ja että olisimme seisoneet paikoillamme.

Ubejom haShabbat shnei kvasim
Sapattina teidän tulee uhrata kaksi vuoden ikäistä virheetöntä uros-puolista karitsaa. Lisäksi teidän on tuotava ruokauhriksi kaksi eefamitan kymmenesosaa parhaista vehnäjauhoista ja öljystä tehtyä taikinaa sekä juomauhri. Tämä polttouhri tulee uhrata joka sapatti päivittäisen polttouhrin ja siihen kuuluvan juomauhrin lisäksi.

Sapattiaamun jumalanpalvelukseen kuuluu lisäosa Musaf, joka vastaa sapattina toimitettavia ylimääräisiä uhreja. Musafin kuuluu paitsi vielä kerran Amida, myös mielenkiintoisena osana Tikanta Shabbat -rukous.

Tikanta Shabbat Sinä olet perustanut sapatin ja suosiolla hyväksynyt sen uhrilahjat, olet antanut ohjeet sen merkityksistä ja tulkinnoista sekä sen uhrileipien järjestyksestä. Ne, jotka siitä iloitsevat, perivät ikuisen kunnian; ne, jotka nauttivat sen hyvydestä, ansaitsevat ikuisen elämän; ne, jotka rakastavat sen lakeja, ovat valinneet suuruuden. Aikanaan Siinailla heille annettiin ohjeet siitä. Sinä, Herra, meidän Jumalamme, olet antanut meille määräyksen uhrata ylimääräinen sapattiuhri oikealla tavalla.

Olkoon sinun tahtosi, Herra, meidän Jumalamme ja isiemme Jumala, että tuot meidät iloiten takaisin maahamme ja istutat meidät rajojemme sisälle. Siellä me sinun kunniaksesi toimitamme vaadittavat polttouhrit, päivittäiset polttouhrit ja ylimääräiset polttouhrit, sääntöjen mukaan. Tämän sapatin ylimääräisen polttouhrin me valmistamme ja uhraamme sinulle rakkaudesta sinua kohtaan ja sinun tahtosi määräyksen mukaan, niin kuin olet kirjoittanut meille sinun Tooraasi palvelijasi Mooseksen kädellä:

Sen rukoileminen, että eläinuhrien toimittaminen aloitettaisiin jälleen Jerusalemissa, on koettu ongelmalliseksi erityisesti reformijuutalaisuudessa, jonka rukouskirjoista viittaukset eläinuhriin on poistettu. Konservatiivisynagogien siddureista on poistettu lupaukset eläinuhrien uudelleenkäynnistämisestä vaikka uhrien kuvaukset ja niitä koskevat käskyt onkin säilytetty, kun taas ortodoksit, joihin Suomenkin juutalaisyhteisö lukeutuu, ovat säilyttäneet tekstit sellaisinaan.

Sama tematiikka jatkuu edelleen musaf-palveluksen rukouksessa Reze:

Reze Mielisty, Herra, Jumalamme, kansaasi Israeliin ja heidän rukouksiinsa, palauta jumalanpalvelus temppelisi pyhimpäin ja ota rakkaudella ja mielisuosioilla vastaan Israelin polttouhrit ja heidän rukouksensa, ja olkoon kansasi Israelin jumalanpalvelus sinulle aina mieluinen. Nähkööt silmämme sinun armollisen paluusi Siioniin. Kiitetty olet sinä, Herra, joka palautat läsnäolosi Siioniin.

Sapatin jumalanpalveluselämään kuuluvat vielä iltapäivän jumalanpalvelus eli Mincha, jossa asiaankuuluvien rukousten lisäksi luetaan Mishnan traktaattia Pirke Avot sekä Oneg shabbat eli "sapatin ilo", joka on vähemmän muodollinen yhdessäolon hetki. Sapatin toorateksti saattaa olla tuolloin tutkistelun kohteena ja tarjolla on pientä syötävää.

Sapatin päättyessä vietetään havdalareremonia joko synagogassa tai kodissa. Havdalarukous on lyhyt, ikäänkuin kiittävä huokaus sapattilevon päätteeksi. On saatu maistaa palanen tulevan maailman elämää.

Kiitetty olkoon Herra, meidän Jumalamme, maailman kuningas, joka on erottanut pyhän epäpyhästä, valon pimeydestä, Israelin pakanakansoista, seitsemännen päivän kuudesta työpäivästä. Kiitetty olkoon Herra, joka erottaa pyhän maallisesta

4. Loppusanat

Olisiko meillä jotain opittavaa juutalaisesta sapatista? Ruotsalainen professori Trygve Kronholm osoittaa kirjassaan "De tio orden" (Vebum, 1992.) hauskalla ja havainnollisella tavalla, että on. Kolmen ja puolen sivun verran hän hehkuttaa runsaasti uhkuvalla kuvakielellä juutalaiseen sapattiin liittyvää kuningat- ja morsiusmystiikan sävyttämää symboliikkaa muun muassa juuri edempänä lainattua Siddurin "Tule ystäväni"-laulua lainaten. Hän kirjoittaa: "Miehisestä näkökulmasta ei tältä (s. sapatin; suom. huom.) siunausta ja elämän uudistumista voi kuvata mitenkään adekvaatimmin ja täydellisemmin kuin juuri naisena. Sapatti on, aivan kuten nainen itse, elämän kantaja, se joka kan-

taa inhimillistä elämää eteenpäin, uudistuneena ja voimistuneena. (...) Nainen on äiti, joka hoitaa ja ruokkii lapsiaan sukupolvesta toiseen. Hän on profeetta, joka julistaa elämän sanaa ihmisille. Hän on taistelija, joka käy sotaa elämää tuhoavia voimia vastaan luodakseen rauhaa. Hän on urhea, hän on lempeä. So- taista ja rauhaa rakentava. Vakava ja tanssahteleva, hassu ja älykäs. Hän on symboli itse siitä viisaudesta, joka virtaa läpi koko Jumalan luomistyön (...) Sapatin vertauskuvana hän on ilmaus elämän korkeimmasta ilosta, nautinnosta, rauhasta ja siunauksesta. Mitä tulee juutalaiseen käsitykseen sapatin luonteesta ja merkityksestä ihmiselämässä, tämä edellä kuvattu on sen syvin olemus. Ja sen juuret ovat Vanhan testamentin sapattiteksteissä." (s. 139)

Sitten Kronholm päättää hehkutuksensa ja kysyy eikö tämä kaikki edellä kuvattu sovi hieman paremmin Vanhan testamentin lepopäiväkäskyn syvimman salaisuuden avaamisen kuin Lutherin sinänsä ehkä oikeansisältöinen mutta hiukan tyly kolmannen käskyn selitys:

Pyhittä lepopäivä. Mitä se merkitsee? Vastaus: Meidän tulee niin pelätä ja rakastaa Jumalaa, että emme väheksy Jumalan sanaa ja sen saarnaa, vaan pidämme sen pyhänä, kuuntelemme ja opimme sitä mielellämme.

On meillä siis oppimista juutalaisesta perinteestä. Luulen, että moni luterilainenkin rakastaisi lepopäivää toisella tavalla, jos osaisi katsoa sitä kauniina morsiamena.

Pekka Lindqvist, TT, judaistiikan tutkija, Åbo Akademi

The Christian-Jewish Encounter Liturgical Considerations

Pekka Lindqvist

When I started a preliminary processing of the theme given to me for this occasion, one of the subchapters I had sketched for myself, a question which I absolutely wanted to take up, was: "When are we finished? When may we say that we have fulfilled the task, discussed all the questions, and published statements on everything? Haven't we already almost done it?" Sporadic thoughts along these lines have been popping up into my mind from time to time lately, as I some time ago heard a Finnish clergyman state after the publication of a fresh book on Christian anti-Judaism¹: "Haven't we already talked enough on this?"

Of course I had also already sketched the answer in my head: "The task is never fulfilled. The dialogue must go on as long as there are Jews and Christians

reading the common Scriptures and their own fathers..." But then I also had some "howevers". There are namely questions which now, let's say after sixty years of intensive Christian re-thinking of Judaism, might finally be filed as "settled questions". Hasn't, for example, the question of anti-Jewish features in the liturgies of the churches been revolving in discussion for so many decades already, that it may now be left aside? There is not much idea in doing it again. The Catholic Church made the first large scale emendations of the liturgical practices already in the 1960's in connection with the Second Vatican Council. In the European Lutheran Commission on the Church and the Jewish People, which I personally am indirectly involved with, liturgies have been scrutinized for their possible anti-Jewish elements or ambiguous wordings in the annual meetings

from 2001 to 2003 when a statement *Recommendations for the Liturgy* was adopted. We have a statement, haven't we done the job?

These were my thoughts, until April 20th 2007. Then we were able to read in Jerusalem Post about a small, but due to the publicity significant, consultation of twelve orthodox priests from different Orthodox Christian backgrounds, in Jerusalem. These twelve, in the media report called "dissident priests", coming e.g. from Russian, Ukrainian, Georgian and Greek Orthodox Churches — as private persons, not as delegates of churches — call their Church "to finally review its longstanding theological positions toward Jews", and, "to remove the anti-Semitic passages from its liturgy."²

There it is! The work which, I thought, could be filed as a settled matter in the Christian-Jewish encounter, obviously waits to be done in some other part of the Christendom, and needless to say, in a much larger part than my own tiny Lutheran cluster. But this was beyond my horizon. I had some impression of the matter, but now the signal came from the first-hand sources and reflects certainly genuine experiences of some orthodox brethren.

A twelve point declaration was adopted in Jerusalem. Dr. Dmitry Radyevsky, director of *Jerusalem Summit*, an international peace forum hosting the meeting, and professor Innokenty Pavlov of Moscow Biblical Theological Institute explain their coming up with the decla-

ration as follows: "We have to raise our voices and call on Orthodox laity and the Church leadership to formulate an official position of the Orthodox Church toward our relations with Judaism, as it was formulated a few decades ago by the Catholic Church." The declaration calls for the renunciation of the replacement theology and the removal of anti-Semitic passages from Church liturgy, particularly Easter services. Dr. Radyevsky says: "Unlike the Catholic and Protestant churches, the Orthodox Church has never removed anti-Semitic passages from its liturgy which still refers to Jews as Christ killers." According to these men, the anti-Semitic passages are most conspicuous during Easter services, and statements as "the Jewish tribe which condemned you to crucifixion repay them, Oh Lord" and "Christ has risen but the Jewish seed has perished" are repeated in the Orthodox liturgy all over the world. And so says the declaration: "We came to firm belief that it is high time for the Orthodox Church to correct its attitude towards Jews and Judaism."

I have neither competence, nor enough first hand information on the matter in order to comment the significance, or marginality, of the declaration in a proper way. The very meagre knowledge I have on the theme at large, I have learned e.g. in an article by Yuri Tabak, on Russian orthodox Church and the Jews³, published among the papers of the International Council of Christians and Jews, and which, although very informative, says nothing of the particular question,

¹ M. Myllykoski & S. Lundgren, *Murhatun jumalan varjo. Antisemitismi kristinuskon historiassa*. (Helsinki: Yliopistopaino, 2005).

² "Priests: Remove anti-Semitic liturgy". Jerusalem Post, April, 20th, 2007.

³ Y. Tabak, "Relations between the Russian Orthodox Church and Judaism: Past and Present," <http://www.icrelations.net/en/?id=787>.

which now seems to be a special worry for these 12 initiators, namely the *liturgy*. Probably, and hopefully, we will hear more of this in the future. So far, I haven't seen any expert reviews of the declaration — only some lay-people comments stressing that the initiators are not delegates of their churches, nor sanctioned by their bishops in their enterprise. Our hope may however be that this opening shall not be ignored in the churches it addresses. It should not matter whether the call comes from officials, from faithful members, or perhaps dissidents. Churches are ships that turn slowly, and, sometimes, if the captain is not on alert, there is a need for the seaman of lower rank to shout from the topmast a warning, or from the engine room where he probably has the best first-hand knowledge of how things work down there.

I will put this in a larger historical context: It is most delighting to see that the heirs of St. John Chrysostome, the "*universal teacher*" and "*Holy hierarch*" and at the same time the man of the hardest anti-Jewish expressions in the whole Early Church, are called on to convey a large scale rethinking of the anti-Jewish heritage passed on in the Holy Tradition.

Chrysostome, we may refresh our memories, writing in Antioch had no nice things to say about the synagogue:

"Here (in the synagogue) the slayers of Christ gather together, here the Cross is driven out, here God is blasphemed, here Father is ignored, here the Son is outraged...Does not greater harm come from this place (than from the pagan temples) since the Jews themselves are demons?" (Orations Ag. The Jews 6:3) (The Jews) fought against the commands of God and danced with the Devil" (6:7) ...are fit for killing. And this is what happened to the Jews: while they were making themselves unfit for work, they grew fit for slaughter." (1:1)⁴

He was a child of his time, it has been said, and it is true, but it hardly can be used for excusing him for his words. His words did not have any effect on the masses, it has been said — and it is in any case only religious rhetoric. It is true also. No immediate effect. But when the words are read and repeated, they become unattached from their immediate context where they were said, and they grow in authority, and in some cases, they become Holy Tradition. No later than twenty-eight years later the synagogues and Jews of Antioch suffered in extremely violent riots. No one can calculate what the effect of John's words in forming the attitudes of many Christians towards their neighbours was, only

to explode in fire and violence, when the rumours started to circulate in Antioch, that a Christian boy in a nearby town had been murdered by Jews.

Critically re-thinking our heritage is a painful and yet a necessary step, also to be taken by the churches among whom the heritage of Chrysostome is especially beloved.

But what about the heirs of St. Augustine then? Augustine, the "*Doctor of the Church*", and at the same time the father of the age old "teaching of contempt" and subjugation on Jews. The Jews are "witness people" as he says some twenty times in his works, who should be kept alive, yes, but subjugated since their suffering shall be a witness for the whole world.

Not by bodily death shall the ungodly race of carnal Jews perish ... the continued preservation of the Jews will be a proof to believing Christians of the subjection merited by those who, in the pride of their kingdom, put the Lord to death.⁵

When Dr Radiyevsky of Jerusalem Summit refers with admiration to the change that has occurred among his western brothers, we may ask: What does he refer to? The anti-Jewish rumours on the alleged murder of a Christian boy, and subsequent attacks on Jews, in Chrysostome's Antioch remind us of something which occurred among those who

with pride bear the heritage of the Fathers of the west.

Let's turn from the incident in Antioch to Italy. In 1473 a Christian boy named Simon was said to have been murdered by Jews in the city of Trent. Nine Jews were charged for ritually murdering him, and in the end they were all executed. The tomb of Simon soon became a popular destination for pilgrimage and in 1582 Simon was beatified by Gregory XIII. The whole Simon-cult became one large memorial for the devilish character of the Jews and their deep hatred against Christians, and the beatification of Simon became a divinely sanctioned label on it, an additional sanction over the whole thing being the numerous miracles allegedly occurred at the tomb of the Blessed Simon of Trent. The cultus flourished there for almost 400 years. Something however happened "a few decades ago" as we read in Jerusalem Post. In 1965 the Sacred Congregation of Rites on the initiative of Pope Paul VI abolished the grotesque Simon-cult as unfitting for the Church's new attitude towards the Jewish people. The painful move of almost openly putting blame on fathers, in this case on the infallible papal authority, who made the mistake, was however made. It was in the aftermath of the Holocaust understood that the old prejudices shall not have any living space in the modern multicultural world, and so the cultic adaptation of this tradition was cancelled. (And, as always, there is resistance: The traditional Catholic move-

⁴ 8 Orations against the Jews 1:1, 6:3, 6:7, cited here according to R. Michael: "Antisemitism and the Church Fathers", in *Jewish-Christian Encounters over the Centuries* (ed. M. Perry & F. M. Schweitzer; American University Studies 9.136; New York et al.: Peter Lang, 1994) 101-129.

⁵ Reply to Faustus, the Manichaean, in F. E. Talmage (ed.), *Disputation and Dialogue* (New York: Ktav, 1975) 31.

ment, in any case with several millions of adherents, which gained a lot of publicity through the membership of the film maker Mel Gibson, still veneers the Holy Infant Martyr Blessed Simon yearly on the 24th of March, as if there were no need of re-evaluation.)

The heirs of Augustine had thus, in the latter half of the 20th century, adopted a new attitude. If in the east to touch upon the time-honoured liturgical tradition would be a revolution, as Dr. Radyevsky says ("to throw out the Judeophobic passages from the liturgy, which were there for 1500 years, is a revolution"), so was the Vaticanum II such an event in the west. To use the ship simile in this case too, as it has been done by the Roman Catholic theologian Michael B. McGarry: The outcome of that council, the *Nostra Aetate* declaration, was "like an exploratory ship whose weighing anchor from a familiar port took much time and was met with all sorts of resistance. Seasoned sailors (however) knew that some rotting cargo had to be thrown overboard or the ship would have been unable even to make it out of the port (this included the deicide charge and any pretense that antisemitism could find a tolerable theological or social foundation). And certain provisions had to be loaded on, as absolutely indispensable. (These included affirmations that God has never abandoned Israel. And that the Jewish faith has continued to grow in spiritual values from the time of Jesus to the present.)"⁶

Interestingly, what was the first step, before any Vatican-declaration on the new attitude towards the Jews had seen the daylight? As a visible sign of the new attitude the anti-Jewish elements were removed from the liturgy. Pope John XXIII, formerly the apostolic delegate to Turkey who there had witnessed the sufferings of the Jews in the hands of the Nazis, took the initiative. In June 1960 a famous French Jewish historian, Jules Isaac, the author of the important work "Teaching of Contempt", had an audience with the Pope. The Pope received from him a brief which asked for the correction of unjust statements about Jews in Christian teaching and hoped for better relations between Catholic Christians and Jews. The discussion ended with the Pope's enigmatic words: "You have reason for more than a little hope." Still during the same year, as the first sign of re-thinking, the allegedly anti-Judaic coloured prayer *pro perfidis Judaeos, for the perfidious (or faithless) Jews* which was a part of the Good Friday liturgy, became reformulated by the Pope's command. So also, slightly later in 1965, after the work of the Second Vatican Council, the time-honoured *Impropria* or *Reproaches* -passage, basing on the sermon of Melito, where Jesus hanging on the cross addresses the mocking Jewish masses around him, was removed in its entirety from the Easter week liturgy.

The liturgy or the Mass has been in focus before, and now that a fresh opening among the Eastern tradition is being done, it is again.

Great things have been said about the celebration of liturgy or mass. "The sanctuary is filled with countless angels who adore the divine victim immolated on the altar" said John Chrysostome. "The angels surround the worshipper" said St. Augustine. And the Roman Catechism says, "The liturgy contains all of the Sacred Doctrine of the church and from the liturgy flows our entire faith. It is in liturgy that the eternal becomes present to us." So, since the whole liturgy with its various parts shall feed the Christian spirit with the presence of the Holy, it shall not feed his anger nor give stimulus to avenge the sufferings of the Lord, as happened so often during the earlier centuries. Stereotypic prejudices are incompatible with the Holy. That is why the words which do not belong to the modern multicultural world shall not be repeated, not in prayer, not in song, not in preaching — never in a connection where the worshippers prepare themselves to hear words from the mouth of Jesus himself.

The tragic, however, is that a catastrophe was needed before the process of a renewed Catholic and Protestant attitude towards Judaism took off. The Holocaust marked the beginning of the new era. A

revival swept over the western Christendom, a new stance towards Judaism was sought and formulated. The first paper was the Ten Points of Seeligsberg by the newly founded International Council of Christians and Jews, soon followed by the World Council of Churches documents from Amsterdam 1948, and several subsequent ones like those from New Delhi or Bristol in the 1960s, the revolutionary *Nostra Aetate* of the Catholic church in 1965, the joint protestant Leuenberg Church Fellowship declaration "Church and Israel" in 2001 and so on. A post-holocaust consciousness about the potential disastrous element inherent in some corners of the Christian dogma and teaching, according to some critics in the very middle of it, led to eagerness to learn from all things neglected for so many centuries.

The result is the present situation: We have now, in the resource database of International Council of Christians and Jews (ICCIJ), the body which began the process of statement making, no less than 76 statements and declarations by Christian churches and Ecumenical bodies about Judaism, and this is not a full listing.⁷ The number of statements indicates not only a revolution in attitude and a will to make moves but also a tentative conclusion of another kind: The task of writing declarations has been fulfilled for a major part of the Christendom. Perhaps we do not need many more.

⁶ M. B. McGarry, "Nostra Aetate: The Church's Bond to the Jewish People: Context, Content, Promise," 395-396. In: Perry & Schweitzer (ed.), *Jewish-Christian Encounters*, 389-404.

⁷ <http://www.iccrelations.net/en/?area=Statements>. The essential papers until 1983 are also found in the two "Stepping stones" -books. Helga Croner: *Stepping stones to Further Jewish-Christian Relations*. An unabridged collection of Christian Documents (London, New York: Stimulus Books 1977), and Croner: *More Stepping Stones to Jewish-Christian Relations*. An unabridged collection of Christian Documents 1975-1983 (New York: Paulist Press / Stimulus Books 1985).

There is now an opening move from the Jewish side too. Interestingly enough also this is made by a small group of pioneering dissidents. The declaration *Dabru Emet* ("Speak the truth"; Zech 8): *A Jewish statement on Christians and Christianity*, was published in September 2000, not in a council of rabbis, but in New York Times and Baltimore Sun. Written by four theologians, and subsequently signed by 150 other individuals, it has launched a wide and very thoughtful debate inside the Jewish movements. The question is where the distortions in their images about us Christians are, and what one should think of us now when the prejudices and stereotypes of yesterday should be a by-passed phase.

In the database of the ICCJ, the drop-down menu reserved for Orthodox statements still waits for filling. Although the major orthodox churches have been involved in the work of WCC from the very beginning in 1948, many eagerly wait to see the first authoritative declaration on the special bond between Christians and Jews given by the Patriarchs and Metropolitans of the Eastern family of churches.

How may we then characterize the text mass produced by the Christians? The statements speak almost with one voice on some major themes: 1) Christians dissociating themselves from all anti-Judaism and expressing repentance for the mistakes of the past, 2) expressing the new consciousness of the common roots, 3) the continuing spiritual relevance of Judaism and the affirmation of God's love on Israel, and 4) the common task of the sister-religions in bringing the

light to the nations, and sometimes also 5) the need to teach church members about Judaism in light of this new understanding.

The statements, especially the ecumenical ones, are compromises. At best they show the ultimate limit of consensus among the Christian communities, and beyond that borderline, the vast area of disagreement begins. In that area of dissonance a group of issues heaves, which, if I am allowed to guess, never can be settled in meetings. These questions of continuing friction are especially the following three:

1) State of Israel: How straightforwardly can we go on in affirming our support for the Jewish right to establish a home in their ancient homeland;

2) The Christian mission to the Jews: Do friendly encounter and withholding one's missionary identity exclude each other? Interestingly enough, there are some orthodox Jewish voices saying: No. Honesty and openness are more important to pursue, and one should not water down the identity matters. David Berger, a well-known orthodox-Jewish participant in the Jewish-Christian encounter, is one the representatives of this view.

These themes have been touched upon in several documents, and their wordings are never satisfactory to all. The third question, which until now hardly has been discussed but instead passed by with conspicuous silence or with un-

responsive words expressing annoyance⁸ is

3) The Jewish believers in Jesus or Messianic Jews: Wouldn't they, as a living reminder of the era before the ways of Jews and Christians were separated, deserve a position in our discussions, where their faith would be regarded as a viable choice?

On one question all agree. As a result of a long-lasting "drafting of statements" - work there is some justified frustration in the air. Who speaks for whom, asks the esteemed veteran in dialogue, Jacob J. Petuchowski, in his article: "Who speaks for whom when Jews and Christians meet?"⁹ The problem has been exemplified already in this paper: 12 priests, four rabbis, or perhaps 150 religious leaders? Michael A. Signer, one of the four authors of *Dabru Emet*, tells about an incident that happened to a rabbi who invited a Lutheran pastor to a panel discussion in his synagogue. "The audience was hostile to both of them. When the Lutheran spoke about the newly emerging scholarly consensus of Christians about Judaism, and the Rabbi confirmed these thoughts, the Jews charged that neither the Jew nor the Christian was representative of his community. The rabbi was chided for being 'too kind' to Christians"¹⁰ There is an

abyss, says Signer, between scholarly consensus and lay or pastoral reality, which of course leads to an even more acute question: who *listens* to these fine formulated words, and in the best case, benefits from them? "So much research and debate remains confined to the narrow circle of theological specialists, while pulpit sermons seem to continue in the same manner as ever," says another veteran of dialogue, Alfred Gottschalk, twenty years after the *Nosstra Aetate*.¹¹

After having read so many declarations, all the compromised formulations, and their critics, I am tending more and more to think like the esteemed rabbi Joseph Soloveitchik about the "incommunicability" of faith matters. We can play with expressions and make verbal acrobacy, and yet, we never fully understand each other, or our own flocks in the end do not understand what we tried to say, or they never would sign what we managed to put on paper as the lowest common denominator. And yet, Soloveitchik believed firmly that we should meet. Later, inspired by Soloveitchik's thoughts and frustrated by everything that led nowhere, another widely known orthodox rabbi, Jonathan Sacks, said the memorable words: "Rather than engaging in dialogue, let us become friends!"

⁸ Marc Saperstein gives an illuminating example when he says: "(the Messianic Jews)...are not a basis of commonality between Christians and Jews; they are an irritating source of friction". M. Saperstein, *Moments of Crisis in Jewish-Christian Relations* (London: SCM Press 1989) 63.

⁹ J. J. Petuchowski, "Who speaks for whom when Jews and Christians meet?" in *When Jews and Christians meet* (ed. J. J. Petuchowski; Albany: State University of New York Press, 1988) 165-174.

¹⁰ M. A. Signer, "Communitas et Universitas: From Theory to Practice in Judaeo-Christian Studies," in Petuchowski, *When Jews and Christians meet*, 60.

¹¹ Art.cit., 61.

There is an acute need to help new insights to emanate from meeting rooms to pulpits and from pulpits to the circles of Christians. This is the most important task for the future. That is why the most important statements from Vatican are, not the revolutionary *Nostra Aetate* from 1960's, but the ten years later *Guidelines and Suggestions for Implementing the Conciliar Declaration Nostra Aetate* (§4), 1975, and the still ten years later *Notes on the Correct Way to Present Jews and Judaism in Catholic Preaching and Catechesis in the Roman Catholic Church*, June 1985.

The Finnish branch of the European Lutheran Commission on the Church and the Jewish People celebrates its 30th anniversary this year. As members of the European consultations we have been part of the paper producing on the European level. For the time being, the latest programmatic paper urging to action, delivered to the member churches is, as was said earlier, "Recommendations for the Liturgy".¹² The first paragraph of it is the most important. It shows the way, it refers to the all the paper work done, and encouragingly points towards the

implementation of it all: "New insights have been gained by our churches; these are publicly available and ought to be used when composing the text of prayers." I like this paper, since it says: The papers have been written; now everyone having something to do with the worship should implement the insights written in them.

My final wishes are: to our eastern brothers and sisters; go on with the process of theological rethinking, there is an excellent opening and call now. And we here — we have the papers in our hands, for example the Lutheran one on the Liturgy (see footnote 12). This paper deserves some deep thoughts next time you step into the pulpit and think of teaching or preaching on the Biblical themes.

2. Katsauksia kirkkojen ekumeenisiin suhteisiin

Kirkollinen jatkuvuus Mikael Agricolan elämäntyössä

Jyrki Knuutila

Vuonna 2007 vietettiin Agricola 2007 -juhlavuotta, koska 9. 4. 2007 tuli kulu-neeksi 450 vuotta Turun piispa Mikael Agricolan kuolemasta. Koska hänet mielletään suomalaisen kulttuurin luojaksi uskonpuhdistajana ja Suomen kirjakielen isänä, opetusministeriö asetti 2005 valtuuskunnan ja sen alaisuuteen työryhmän valmistelemaan Agricola 2007 -juhlavuotta. Nämä pyysivät Tasavallan presidenttiä suojelemaan juhla-vuotta, mihin hän myös suostui. Valtuus-kunta ja työryhmä edustivat useita eri tahoja, myös Suomen evankelis-luteri-laista kirkkoa.

Agricolaa ja hänen elämäntyötään on kunnioitettu ja muisteltu juhluvuoden aikana eri tavoin. Tämä on tapahtunut muun muassa julkaisemalla tieteellisiä ja kansantajuisia kirjoja, päättämällä Agricolan muistomerkin pystyttämises-tä jälleen Viipuriin, lyömällä juhlamitali sekä järjestämällä eri foorumeilla tie-teellisiä symposiumeja sekä esitelmä-ja yleisötilaisuuksia. Agricola on ollut suomalaisessa kulttuurielämässä esillä

myös muilla tavoin, josta esimerkkinä voidaan mainita Yleisradion monet oh-jelmat. Kokonaisuutena voi todeta, että Agricola 2007 -juhlavuosi on tuonut esille suomalaisen kulttuurin eri puolia, joihin kuuluu oleellisena osana myös uskonnonharjoitus ja kirkkoinstituutio.

Suomen Ekumeeninen Neuvosto halusi kunnioittaa Mikael Agricolan elämän-työtä nostamalla esiin Agricolan suhteen ekumeniaan. Syynä tähän oli, että ter-min *uskonpuhdistus* käyttö Agricolan elämäntyön yhteydessä on ekumeenisen keskustelun kannalta ongelmallinen ja joskus jopa vääristyneitäkin mielle-yhtymiä herättävä. Koska Agricolan suora-nainen rinnastaminen ekumeniaan on anakronistinen, katsotaanhan nykyisel-lä tavalla ymmärretyn ekumenian syn-tyneen vasta Edinburghin lähetyskonfe-renssista 1910, näkökulmaksi toivottiin kirkollisen jatkuvuuden ilmenemistä Ag-ricolan elämäntyössä.

Tarkastelen aihettani seuraavassa viides-tä näkökulmasta. Ensiksi käsitellen sitä,

¹² <http://www.jc-relations.com/http://www.jcrelations.net/en/?item=2091>

milloin Agricola alettiin pitää uskonpuhdistajana? Oliko hän sitä jo aikalaistensa silmissä? Toiseksi selvität sitä, minkälaisessa ympäristössä Agricola toimi. Tästä syystä luon lyhyen katsauksen siihen, miten reformaatio toteutui Ruotsissa 1500-luvun puoliväliin mennessä. Kiinnitän kolmanneksi huomion Agricolan kotoiseen taustaan. Mihin perinteeseen hän kasvoi ja miten? Tarkastelen neljänneksi Agricolan suhdetta katoliseen ja ortodoksiseen kirkkoon. Viidenneksi pohdin sitä, voiko Agricola tarkastella ekumenian näkökulmasta.

Milloin Agricolasta tuli uskonpuhdistaja?

Mikael Agricolan toiminnasta tämän eläessä ei tunneta aikalaisarvioita – sellaisiksi ei tässä ymmärretä hänen *Lutherilta*, *Melanchthonilta* ja *Nicolaus Magnilta* (ruotsalainen filosofisen tiedekunnan opettaja, maisteri ja myöhemmin myös molempien oikeuksien tohtori) saamia suosituksia. Aikalaiset arvioivat sen sijaan Agricolan elämäntyötä tämän kuoleman jälkeen. Siitä on olemassa kolme dokumenttia: hautaruno (elegia Tumulo, Haudalle), muistoruno ja *Paulus (Paavali) Juustenin* piispankronikka 1570-luvulta. Hauta- ja muistorunon tekijöitä ja syntyaikaa ei tunneta. Hautarunossa Agricolan todetaan opettaneen ”Jumalan sanan puhdasta oppia”. Muistoruno täsmentää tätä siten, että hän ”esitti taivaallisia oppeja” kritikoimalla ”paavinuskoisten naurettavia menoja”. Hän ei opettanut ”mitään väärää, mikä olisi voinut kääntää kumoon uskonnon aikaansaannoksen, vaan piti aina vakaasti kiinni niistä oikeista opeista, jotka olivat Isän helmasta lähtöisin”. Muistoruno tuo lisäksi esille Agricolan toiminnan Turun piispa *Martinus (Matti)*

Skytten kanslerina, Turun koulun rehtorina sekä Turun piispana. Juusten lisää tähän vielä Agricolan piispalliset tehtävät ennen piispaksi vihkimistä. Agricolan julkaisutoiminnasta muistoruno mainitsee Raamatun suomentamisen, Juusten taas Rukouskirjan painattamisen sekä Uuden Testamentin ja Psalmien kirjan suomeksi kääntämisen.

Näissä aikalaisarvioissa mainittiin siis ”puhtaan opin” julistus, Agricolan virkatehtävät ja Raamatun kääntäminen. Vaikka ”puhtaan opin” julistamisen sisällöksi selitettiin katolisen kirkon seremonioiden kritikoiminen, tämän ei sanottu kumoavan oikeaa Jumalalta peräisin olevaa oppia. Tähän liittyi myös Raamatun kääntäminen. Uuden kirkkokunnan perustamisesta ei siis puhuttu mitään, sen sijaan korostettiin katolisen kirkon opin isiltä perityn opin noudattamista. Samaan asiakokonaisuuteen liittyvät myös kaikki Agricolan mainitut virkatehtävät Turun tuomiokapitulissa: toimiminen piispan kanslerina eli sihteerinä, Turun koulun rehtorina, piispan tehtävissä tai piispana. Nämä olivat katolisen kirkon virkahierarkiaan liittyviä tehtäviä. Agricola ei ollut siis uskonpuhdistaja aikalaistensa silmissä siinä merkityksessä, millaisena myöhempi aika on häntä pitänyt.

Sama on havaittavissa myös tarkasteltaessa häneen liittyviä mainintoja 1600–1700-luvun lähteissä. Niistä voi mainita kaksi esimerkkiä. Ensimmäinen on suomenkielisen Raamatun 1642 esipuhe, jossa Agricolaan viitataan nimeltä mainitsematta Raamatun suomentajana. Toiseksi suomalaisen historiankirjoituksen isänä pidetty *Henric Gabriel Porthan* käsitteli Juustenin piispankronikan yhteydessä Agricola ja tämän elämäntyötä sekä piispa Skytten yhteydessä että omana jaksanaan. Porthan ei myöskään

korostanut Agricola uskonpuhdistajana eikä pitänyt häntä muita piispoja merkittävämpänä.

Tilanne muuttui 1800-luvulla romantiikan ja kansallinen heräämisen yhteydessä, jolloin Agricola ryhdyttiin pitämään suomen kirjakielen isänä ja uskonpuhdistajana. Nämä epiteetit korostivat tarvetta osoittaa kansakunnan kulttuurin juurien ulottuvan pitkälle menneisyyteen, aikaan, josta ”uuden ajan” katsottiin alkaneen. Niinpä samanaikaisesti syntyneet herätysliikkeetkin ottivat opillisiksi lähtökohdikseen reformaation raamattuperiaatteineen. Tässä yhteydessä kasitettua uskonpuhdistus käytettiin tietyvästi ensimmäisen kerran vuonna 1847. Käsite sisältöineen levisi sitten teologiseen ja yleiseen kielenkäyttöön 1800-luvun jälkimmäisellä puoliskolta lähtien muun muassa yliopisto- ja kouluopetuksen välityksellä. Uskonpuhdistusta ryhdyttiin korostamaan uuden ajan alkuna ja ”aamunkoittona”, mistä yhtenä osoituksena olivat vuonna 1917 järjestetty uskonpuhdistuksen juhluvuosi ja vuonna 1947 pidetty edellinen Agricola-juhluvuosi. Viimeksi mainitun aikana painotettiin hänen panostaan uskonpuhdistajana.

Agricolan toimintaympäristö

Vaikka Agricola opiskelikin Wittenbergissä Lutherin ja Melanchthonin oppilaana 1536–1539, hänen toimintansa välitön konteksti ei ole Saksassa vaan Ruotsissa. Agricola oli näet palattuaan Wittenbergistä jäsen Turun tuomiokapitulissa, joka oli puolestaan sidoksissa *Kustaa Vaasaan* ja hänen aikanaan toteutuneeseen ruhtinasreformaatioon. Silä voidaan katsoa olevan kaksi vaihtoa Agricolan toiminnan aikana, 1520-lop-

pupuolelta 1530-luvun loppuun ja 1540–1550-luvut.

Kotiin palannut Agricola kohtasi 1520-luvun viimeisinä vuosina toden teolla käynnistyneen ”ruotsalaisen ruhtinasreformaation” ensimmäisen vaiheen. Sen aikana jumalanpalveluselämää alettiin muuttaa evankeliseksi ja kansankieliseksi messujärjestyksen ja kirkkokäsikirjan välityksellä. *Olavus Petri* aloitti niiden julkaisemisen 1529–1531. Hän painatti myös muita kansankielisiä kirkollisia kirjoja 1520-luvun lopulla ja 1530-luvulla. Kirkko säilytti kuitenkin jonkinasteisen itsenäisyyden kuninkaaseen nähden. Kirkon virka, erityisesti pappisvirka säilytettiin sisällöltään ja tehtävilään ennallaan. Samoin seurakuntaverkostoon ei puututtu. Piispuuskin säilyi, mutta piispan viran haltijoiden tuli hyväksyä tietyt muutokset, joihin kuului alisteisuus paavin sijasta kuninkaalle. 1530-luvun lopulta lähtien kirkon johtoon asetettiin ordinaattori, superintendentti *Georg Norman*. Tämä merkitsi kirkon ja sen talouden sitomista entistä lujemmin kuninkaan ja hänen kansliansa yhteyteen, muttei täysin kuninkaan määräysvallan alaiseksi. Kirkollista lainsäädäntöä ei ryhdytty vielä tässä vaiheessa muuttamaan suuremmin.

Agricola toimi Turun tuomiokapitulin jäsenenä ruotsalaisen ruhtinasreformaation toisessa vaiheessa. Tuolloin kansankielisyyttä ja evankelisuutta vahvistettiin edelleen jumalanpalveluselämässä julkaisemalla messuista ja käsikirjoista uusia painoksia. Ne pyrittiin myös aikaisempaa tarmokkaammin saamaan yleiseen käyttöön, mutta tämä tapahtui kuitenkin käytännössä hitaammin kuin oli ajateltu. Kustaa Vaasan pyrkimys alistaa kirkko ja sen talous valtansa alle jatkui monin eri toimenpitein. Yksi niistä oli vähentää piispojen vaikutusvaltaa

kutsumalla heitä nimellä superintendentti ja jakaa hiippakuntia pienemmiksi alueille. Kuningas joutui kuitenkin vuonna 1554 hyväksymään piispa-virkanimikkeen ottamisen uudelleen käyttöön useista eri syistä, myös poliittisista. Agricola ja Juusten vihittiin tuolloin Strängnäs'n tuomiokirkossa Turun ja Viipurin piispoiksi. Pappisvirkaa ryhdyttiin myös hiljalleen muokkaamaan toiseksi, mikä ilmeni muassa alempien vihkimysasteiden vähittäisenä lakkauttamisena. Samaan aikaan kehitettiin kansankielisiä evankelisia liturgisia ohjeita myös papiksi ja piispaksi vihkimistä varten. Pappispolvi alkoi vaihtua, sillä evankelisen opin mukaan kasvatetut nuoret papit tulivat vanhan järjestyksen oppineiden, ikänsä puolesta väistyvien pappien tilalle. Kirkollista lainsäädäntöä alettiin edelleen kehittää usein eri säännöksiin.

Vaikka Agricolan varsinaisena toiminta-aikana edistettiin reformaation periaatteita, tuolloin ei kuitenkaan voi vielä puhua "evankelis-luterilaisesta" kirkosta. Väitettä voi perustella sillä, että tuolloin kirkon virka ja seurakuntarakenne pysyivät pääosin ennallaan huolimatta piispanviran sitomisesta kuninkaan vallan alle. Pappisviran sisällöllinen muuttaminen alkoi vasta Agricolan toiminnan loppuaikoina. Saman voi todeta myös kirkollisesta lainsäädännöstä, joka ei sisältänyt käytännössä suuria muutoksia kanoniseen oikeuteen. Suurimmat muutokset olivat jumalanpalveluselämän muuttamisessa kansankieliseksi sekä alkavassa pappispolven vaihtumisessa. Siksi Agricolan toimintakaudella voidaan katsoa olleen myös viitteitä siitä alkavasta kehitysvaiheesta, joka johti sitten 1600-luvulla kiteytyvän Ruotsin valtionkirkon, (Svenska Kyrkan) muodostumiseen.

Mihin perinteeseen Agricola kasvoi?

Mikä oli sitten Agricolan kirkollinen toimintaympäristö, jos se ei ollut "evankelis-luterilainen" kirkko? Vastuksen tähän kysymykseen saa tarkastelemalla hänen kotitaustaansa ja opintojaan ennen Wittenbergiin matkustamista vuonna 1536. Agricolan kotikirkko oli Pernajan Pyhän Mikaelin kirkko, jossa hän lienee osallistunut katolisen kirkon jumalanpalveluselämään eli käytännössä messuihin ja rukoushetkiin, joita vietettiin sekä pelastushistoriaan että pyhimysten kunnioittamiseen liittyvän kirkkovuoden mukaisesti. Agricola siirtyi sitten Viipuriin latinakouluun, oppi siellä latinaa ja syvenyi entisestään katolisen kirkon jumalanpalveluselämään. Hän osallistui näet siihen teininä Viipurin kaupunkikirkossa. Toisaalta on todettava, että Viipuri oli kansainvälinen kaupunki, johon reformaationkin aatevirtaukset saapuivat kauppiaiden mukana. Agricola lieneekin tutustunut reformaation aatevirtauksiin ensimmäisen kerran jo Viipurissa.

Viipurista Agricola siirtyi Turkuun piispa Martinus (Martti) Skytten kansleriksi eli sihteeriksi. Siinä toimessa hän lienee saanut lisää kasvatusta katolisen kirkon jumalanpalveluselämään, mutta saanut uutta tietoa myös reformaatiosta. Agricola lienee vihitty asteittain katolisen kirkon virkahierarkian mukaan papiksi 1530-luvun alkupuolella, koska tuolloin ei vielä ollut evankelista pappisvirkaa. Tässä yhteydessä hän on syventynyt katolisen kirkon käsitykseen pappisviran tehtävistä, joihin ei tuolloin kohdistunut Ruotsissa minkäänlaisia muutospaineita. Tämän voi todeta siitäkin huolimatta, että reformaatio korosti opettamista yhtenä pappisviran tehtävänä. Vastaava velvollisuus oli kuulunut

jo keskiajalla papiston, johon kuuluivat myös mendikanti- eli kerjäläisveljestöt, toimenkuvaan.

Agricolan kirjallinen toiminta tähtäsi Raamatun kääntämiseen suomeksi. Uuden Testamentin lisäksi hän suomensi sellaiset Vanhan testamentin kohdat, joita käytettiin jumalanpalveluselämässä. Siten raamatunsuomennostyö liittyy myös jumalanpalveluselämään ja sen kautta tapahtuvaan opettamiseen. Pääsääntöisesti Agricolan yhdeksän kirjaa (noin 2500 sivua) olivat tarkoitettut pappistolle, jotta se voisi opettaa "kansaa". Opettamisen lisäksi papin tärkein tehtävä oli katolisen kirkon opin mukaan toimittaa ripin ja ehtoollisen sakramentit. Nämä olivat tärkeitä myös Agricolalle, sillä useassa hänen teoksessaan on paljon erilaista, näihin sakramenteihin liittyvää aineistoa.

Hierarkisen, sakramentaalisen pappisviran korkein aste oli piispanvirka, jonka vihki-, opetus- ja tuomiovaltaan kuului asioita Agricola hoiti 1540-luvun lopulta lähtien. Tämä tapahtui viran siällön kannalta samoilta edellytyksillä kuin aikaisemminkin huolimatta siitä, että Kustaa Vaasa oli pyrkinyt vähentämään piispan valtaa muun muassa sitomalla tämän itseensä hallinnollisesti ja taloudellisesti. Viimeksi mainitusta esimerkkinä voidaan mainita Agricolan 1541–1542 – siis vuosikymmenen ennen hänen piispallisia virkatoimiaan – Kustaa Vaasalle laatima selvitys kapitulien ja pappien tuloista. Samanlainen selvitys jouduttiin antamaan myös muissa Ruotsin hiippakunnissa. Niiden perusteella kuningas verotti kirkkoa ankarasti.

Agricola pitäytyi useassa kohdin vanhaan kirkolliseen perinteeseen, jota hänellä ei ollut mitään syytä tuhota. Ruko-

ushetket olivat esimerkiksi Agricolalle tärkeitä. Hän säilytti pyhimysten kunnioittamisen, koska sillä oli opetuksellinen merkitys. Agricola muutti kuitenkin jonkin verran pyhimyksiin liittyvän opetuksen yksityiskohtia. Hän säilytti edelleen kiirastuliopin huolimatta siitä, että reformaattorit kritikoivat sitä. Tämä johtui siitä, että Agricola piti kiirastulioppia ehtoollisoppiin kuuluvana. Kolmanneksi hän liittyi käytännössä katolisen kirkon kanoniseen oikeuteen, vaikka reformaattorit suhtautuivat siihen muuten kielteisesti. Agricola toisti esimerkiksi avioliitto-opetuksessaan kaikki katolisen kirkon avioliiton sakramenttiluonnetta korostavan opetuksen premissit, vaikka reformaattorit eivät enää pitäneet avioliittoa sakramenttina.

Agricolan suhde katoliseen ja ortodoksiseen kirkkoon

Edellä olleesta tarkastelusta on ilmenyt, että Agricola liittyi monessa asiassa katolisen kirkon käytäntöön ja oppiin. Agricola säilytti entistä kirkollista käytäntöä ja uudisti sitä maltillisesti Upsalan arkkipiispa Laurentius Petrin tavoin. Näistä voidaan tulkita, että Agricolan kritiikki katolisen kirkon joitakin opinkappaleita kohtaan oli sellaista rakentavaa arvostelua, joka tähtäsi niiden poistamiseen kirkon parhaaksi. Siten Agricola ei pyrkinyt irtautumaan katolisesta kirkosta eikä rakentamaan uutta evankelistä kirkkoa.

Agricolan tuotannossa ei ole varmuudella havaittavissa yhtään sellaista kohtaa, jossa hän mainitsisi ortodokseja tai ylipäätään ortodoksista kirkkoa. Tämä selittyy sillä, että Turun hiippakunnan maantieteellisten rajojen sisällä ei ollut lainkaan ortodokseja. He asuivat hiippakunnan itärajan toisella puolella. Si-

ten Turun hiippakunnassa ei ollut ongelmia uskonnollisissa asioissa idän ja lännen mukaisten kirkkokuntien välillä. Tilanne muuttui toiseksi puolivuosisataa Agricolan kuoleman jälkeen. Nou-seva suurvalta Ruotsi valtasi näet 1600-luvun alussa alueita Karjalasta. Koska suurvallan nousun yhtenä tekijänä oli Ruotsin kehittyvän valtiokirkon takaa-ma ideologinen yhtenäisyys, tämä nos-tatti esiin myös uskonnollisia ristiriitoja ortodoksisen väestön kanssa vallatuilla alueilla.

Agricola mainitsee tiettävästi ainoastaan yhden kerran venäläiset. Hänen voi kuitenkin olettaa tienneen heistä, samoin kuin ortodokseistakin jotakin siksi, että hänen täytyi piispallisia tehtäviä hoita-essaan tuntea hiippakuntansa itäraja ja sen takaiset alueet. Todistettua Agrico-la tutustui venäläisiin ja ortodokseihin ollessaan rauhanneuvottelumatalla Moskovassa vuonna 1557. Matkareitti kulki Novgorodin kautta. Siellä oli kak-si tapahtumaa, joilla oli myös uskonnol-linen luonne. Ruotsalaisten rauhanneu-votteluvaltuuskunnan yksi palvelija sui-vaantui venäläisten taholta saamaansa kohteluun ja poltti tästä kiivastuneena juovuspäissään ikoneita. Vaikka palve-lija sanoikin polttaneensa "maalattuja tauluja", kyse ei liene uskonnollisesta oppikiistasta vaan enemmänkin mielen-osoituksesta venäläisiä ja näiden uskon-nollisia tapoja kohtaan. Toinen uskon-nollisia ulottuvuuksia sisältänyt tapah-tuma oli ristinsuutelu solmitun rauhan-sopimuksen vakuudeksi. Vaikka ei ole tietoa siitä, miten Agricolan matkakump-panit suhtautuivat tähän vanhaan tapaan, he kuitenkin suostuivat siihen tuntien sen uskonnollisen merkityksen.

Miksi Kustaa Vaasa valitsi Agricolan arkkipiispa Laurentius Petrin ohella rauhanneuvotteluvaltuuskunnan jäseneksi?

Syynä lieene ollut toisaalta se, että Tu-run piispa oli osallistunut jo keskiajalla vastaaviin matkoihin. Hän tunsi Suomen vaikutusvaltaisimpana miehenä hiippa-kuntansa itärajan. Toiseksi rauhanneu-votteluissa mukana olleet piispat liene-vät tuoneet myös poliittista arvovaltaa Kustaa Vaasan seurueelle, sillä myös venäläisillä oli piispoja mukana rauhan-neuvotteluissa. Siten kirkon ykseys piis-pan viran muodossa oli neuvotteluissa mukana. Tästä huolimatta ei ole mitään varmaa tietoa siitä, että tuolloin olisi käyty opillisia neuvotteluja.

Agricola ekumeenisesta näkökulmasta nähtynä

Ekumenia nykyisen käsityksen mukaan ymmärrettynä avaa Agricolaan ja hänen tuotantoonsa kaksi näkökulmaa. Toinen niistä on Agricolan raamatunkäännös, joka on ollut "pohjatekstini" nykyiselle suomalaiselle raamatullaitokselle. Kaik-ki Suomessa toimivat kirkkokunnat käyttävät sitä. Siten Agricolaa voidaan pitää "ekumeenikkona" tästä näkökul-masta – anakronismi sallien.

Toinen näkökulma Agricolaan "eku-meenikkona" on hänen rukoukseen liit-tyvä tuotantonsa. Agricolan Rukouskir-ja (1544) sisälsi paljon sellaisia rukouk-sia, joilla oli yhteiseen vanhaan kirkkoon asti ulottuva pohja. Rukoukset olivat välittyneet Agricolalle katolisen kirkon kautta. Nämä kaikkien kristittyjen yhtei-sestä perustasta kertovat rukoukset ovat sisältönsä puolesta ajankohtaisia myös kolmannen kristillisen vuosituhannen alussa. Esimerkkinä tästä voi mainita rukouksen matkalle lähdettäessä. Se voidaan ymmärtää pyynnöksi Jumalan avusta ja varjeluksesta sekä ajallisella että hengellisellä matkalla.

Lähene HERRA meiden neurein rucouxijn /
ia sinun palueliaijs tien sowita sinun terwehyd-
hes onnihan / ette caikein temen elemisen / ia
tien monshaaroisudhesa / madhaisit aijna si-
nan awullas wariella /
Sinun racas poisas

Rukous otettu:
Mikael Agricola Rukouskirja. Stockholmis
1544
(Mikael Agricolan teokset I), 658.
Agricolan käänsi tämän rukouksen *Missale*
Aboensis (Lyypekki) 1488, 459: votiivimes-
su.
Pro iter agentibus (Matkalaisten puolesta)

Kuule, Herra meidän nöyrit rukouksemme
ja tee palvelijoidesi matkasta onnellinen.
Varjele meitä kaikissa tämän elämän
tiehaaroissa.

Sinun rakkaan Poikasi
Jeesuksen Kristuksen, meidän
Herramme kautta. Aamen

Rukous otettu:
Jumalan ajnoan olcohon kijos.
Rukouksia Agricolan Rukouskirjasta.
Mikael Agricolan rukoukset on nykysuomeksi
toimittanut Juhani Holma. Kirkkohallitus.
Helsinki 2007, 32

Jyrki Knuutila, dosentti, yliopistonleh-
tori, Helsingin yliopisto

Mikael Agricola ja katolinen perinne

Kommenttipuheenvuoro Suomen ekumeenisen neuvoston syyskokouksessa Turussa 19.10.2007

Marjatta Jaanu-Schröder

Kun suurinta suomalaista haettiin, mietin, ketä voisin äänestää. Historiasta minulla oli kaksi ehdokasta: piispa Henrik ja Mikael Agricola. Mietin heitä eri syistä. Piispa Henrikistä alkaa rikas keskiajan kirkollinen, hengellinen ja sivistyksellinen kehitys Suomessa. Tämän kehityksen hedelmiä nautti myös Mikael Agricola nuoruudessaan sekä koulussa että liturgiassa ja kirkollisessa elämässä.

Agricola on minulle merkittävä kielen takia. Hän rakensi suomen kielelle kirjallisen asun. Hän ei ollut ensimmäinen kirjoittaja, vaan yhtenäistäjä ja nerokas siinä tehtävässä. Suomen kieli on minun äidinkieleni, ajatteluni kieli ja sydämeni kieli, siksi olen kiittollinen Mikael Agricolalle hänen työstään. Päädyin kuitenkin pyhään Henrikiin, joka on minulle todella suuri suomalainen.

Mitä ja miten Mikael Agricola säilytti katolisesta perinteestä?

Lähestyn kysymystä tavallisen kansan tasolla ja katson ABC-kirjan rukouksia. Mitä rukouksia Agricola sinne valitsi, mitä säilytti, mitä muutti? Kirjassa on 13 osiota, joista 10 on rukouksia. Niissä on katolisen kirkon päivittäisiä rukouksia: Apostolinen uskontunnustus, Isä meidän, Terve Maria eli Enkelin tervehdys. Näihin kuuluva Kunnia, "pieni Kunnia", ei ole Agricolalla erillisenä rukouksena vaan liitettynä ruokarukouksiin hetkirukousten tapaan. Myöskään ristinmerkki ei ole erillisenä rukouksena, mutta kuitenkin mukana rukouksiin liitettynä eleenä. Ne ovat nimenomaan tavallisen katolisen kansan päivittäisinä rukouksina edelleen käytössä.

Agricola teki joitain muutoksia näihin perinteisiin katolisiin rukouksiin. Simo Heinisen uudesta Agricola-kirjasta opin, että Agricola luki Lutherin ja Melancthonin lisäksi myös Erasmus Rotterdami-

laisen kirjoituksia ja niiden vaikutus näkyy hänen teksteissään.

Uskontunnustuksen *ecclesian* eli kirkon Agricola kääntää seurakunnaksi kirkon sijaan. Erasmus käytti sanaa *congregatio*, jonka Agricola siis otti käyttöön *ecclesian* tilalle. Katolisessa uskontunnustuksessa me sanomme uskavamme pyhän katolisen kirkon, kun luterilaisessa kirkossa puhutaan seurakunnasta. Niinpä myös Suomen ekumeenisessa neuvostossa eri yhteyksissä käyty keskustelu uskontunnustuksen sanamuodosta nousee Agricolan ja Erasmusn vaikutuksesta.

Isä meidän –rukous on katolisessa kirkossa Matteuksen evankeliumin vuorisaaunan muodossa, jossa pyydetään anteeksi velkaa. Agricola noudatti muuten rukouksen keskiaikaista muotoa, paitsi korvasi tämän kohdan Luukkaan tekstillä, jossa puhutaan synnistä. Suomen ekumeeninen neuvosto on hyväksynyt yhteiseen käyttöön Matteuksen muodon, joka on käytössä katolisessa ja ortodoksisessa kirkossa. Muut kristityt käyttävät Agricolan muotoa. Isä meidän –rukouksen loppuylistyksen Agricola otti Erasmuselta, joka oli liittänyt sen siihen "huonojen" käsikirjoitusten pohjalta, kuten Heininen sanoo. Katolisessa kirkossa loppuylistys ei kuulu varsinaisesti Isä meidän –rukoukseen, mutta joissain yhteyksissä sitä käytetään. Messussa ylistys on osa Herran rukousta seuraavia rukouksia.

Nämä erot eivät ole ekumeenisesti ongelmia: me kaikki kristityt voimme rukouilla yhdessä ja lausua yhdessä uskontunnustuksen ja Isä meidän –rukouksen, vaikka käyttämmekin niissä joitain eri sanoja.

Terve Maria –rukous eli Ave Maria on Agricolalla säilynyt osittain nimellä Enkelin tervehdys. Katoliseen Terve Maria –rukoukseen kuuluvat enkeli Garbrielin ja pyhän Elisabetin, Johannes Kastajan äidin tervehdykset Neitsyt Marille: "Terve Maria, armoitettu, Herra sinun kanssasi. Siunattu sinä naisten joukossa ja siunattu kohtusi hedelmä, Jeesus." Agricola jätti kuitenkin pois tervehdystä seuraavan rukouspyynnön: "Pyhä Maria, Jumalanäiti, rukoile meidän syntisten puolesta nyt ja kuolemamme hetkenä."

"Enkelin tervehdyksen" sanan *armoitettu* Agricola otti Erasmuselta. Ave Marian *gratia plena*, täynnä armoa, on katolisessa Terve Maria –rukouksessa muissa kielissä. Suomessa me katolilaiset rukoilemme edelleen Agricolan suomentamassa muodossa.

Suhde pyhimyksiin ja Neitsyt Mariaan oli ongelmallinen reformaation kirkoissa. Luther oli aika kunnioittava aluksi, mutta myöhemmässä vaiheessa hän kirjoitti kuitenkin rankan tekstin ja hyökkäsi "Marian palvontaa" vastaan ja leimasi evankeliumin pilkkaajiksi ne, jotka "hulluilla luvuilla, Marian Psaltareilla, rukousnauhalla ja Terve Marialla häntä palvelevat ja tämän tervehdyksen aina suussansa pitävät". (Simo Heininen: Mikael Agricola). On mielenkiintoinen ajatus, että Luther ajatteli kansan pitävän Terve Maria -rukousta niin omanaan, että hänen piti siihen jotenkin puuttua. Agricola suhtautui rukoukseen rauhallisemmin ja säilytti edes tervehdysosan, mitä muiden maiden reformaattorit eivät tehneet.

Katolisessa kirkossa ei palvota pyhiä, mutta heitä rakastetaan, kunnioitetaan ja pyydetään avuksi. Pyhiin joukossa Neit-

sytt Marialla on erityisasema Jeesuksen äitinä. Hän kantaa aina Kristusta.

Keskiajalta lähtien **Angelus eli Herran enkeli -rukous** on kuulunut katolilaisten perusrukouksiin. Siinä mietiskellään kolme Raamatun lausetta kolme kertaa päivässä. Jokaisen lauseen jälkeen lausutaan Terve Maria -rukous. Nämä lauseet mietiskelevät inkarnaation, Jumalan ihmiseksi tulemisen salaisuutta: "Herran enkeli toi sanoman Marialle. Ja hän tuli raskaaksi Pyhästä Hengestä." "Maria sanoi: Katso minä olen Herran palvelijatar. Tapahtukoon minulle sana si mukaan." "Ja Sana tuli lihaksi ja asui meidän keskellämme." Aamun, keskipäivän ja illan rukoushetki ilmoitettiin Angelus-kellon soitolla. **Ruusukkorukouksen** ja siten myös rukousnauhan Agricola hylkäsi kokonaan.

Agricola ei ottanut Herran enkeli -rukoustaakaan kirjaansa sellaisenaan. **Kellonsoittorukouksiksi** hän kutsuu Angeluksen korvaavia aamun, keskipäivän ja illan rukouksia, joiden aika ilmoitettiin kirkonkellon kläppäyksellä (kolme lyöntiä kielellä kellon laittaa vastaan). Kellojensoittorukouksissa ei puhuta Neitsyt Mariasta. Agricola otti rukousaiheet mm. uskon, toivon ja rakkauden sekä katumuksen herättämisen rukouksista, jotka ovat myös katolisia perusrukouksia. Sen lisäksi rukouksiin kuului siunauksen ja varjeluksen rukouksia. Muiden maiden luterilaisissa kirjoissa kellonsoittorukouksia ei tunneta.

Sakramenteista ABC-kirjassa ovat mukana kaste, rippi ja alttarin sakramentti eli eukaristia. Philip Melancton oli jättänyt ripin pois sakramenteista, Lutherilla se sitä vastoin vielä oli.

Kirjan alussa ovat **käskyt**, jotka Agricola on kääntänyt Vulgatasta. Ne ovat katolisessa perinteessä elämänohjeita ja omantunnon tutkistelun perusta. Niitä on käytetty ja käytetään rippipeilinä sakramenttiin valmistauduttaessa.

Agricolan luterilainen **jumalanpalvelus** perustui siihen katoliseen messuun, joka oli käytössä Suomen katolisessa hiippakunnassa. Messukirja Missale Aboense perustui dominikaanien messuperinteeseen.

Simo Heinisen mukaan saarna ei ollut Agricolan jumalanpalvelusjärjestyksessä kovin merkittävässä asemassa, mikä on minusta yllättävää, kun olen tottunut pitämään luterilaista jumalanpalvelusta nimenomaan sanan julistamisen palveluksena. Saarna oli kuitenkin ollut keskiajan katolisessa kirkossa erittäin tärkeä kansan opetuksen muoto. Papeilla oli käytössään saarnaoppaita kirkkovuoden päiviä varten. Messuissa pidettyjen saarnojen lisäksi dominikaanit ja fransiskaanit kiersivät saarnaamassa ja siten opettamassa kansaa.

Kaksi reformaatioon liittyvää seikkaa oli yksinomaan negatiivisia. Niissä ei edes pyritty säilyttämään mitään. Yksi on luostarien lakkauttaminen. Agricola ei niitä lakkauttanut, vaan Kustaa Vaasalla oli varmaan siinä iso rooli. Kuitenkin tuho alkoi jo Agricolan aikana ja siinä hävisi merkittävä osa kirkollista elämää. Agricola itse puhui luostareista imperfektissä: ne olivat ollutta ja mennyttä. Toinen asia on kirkon kalleudet. Agricola laati huolellisesti luettelot kirkon kalleuksista, jotka hänen jälkeensä hävisivät valtiolle. Tärkeintä ehtoollisastiotien, monstanssien, ristien ym. koh-

dalla eivät olleet jalometallit ja mahdolliset jalokivet. Ne olivat pyhiä esineitä, liturgisessa ja sakramentaalisessa käytössä. Niiden tuhoaminen oli myös surullista historiaa.

Mitä Agricolan toiminta voisi merkitä ekumenian kannalta?

ABC-kirjassa säilytetyt rukoukset ovat eläneet luterilaisessa kirkossa, ja moni aikojen kuluessa hylätty tai unohdettu asia on nykyään palaamassa takaisin. Niissä on paljon sellaisia kosketuskoh-
tia, joille voisimme rakentaa enemmänkin keskinäistä ymmärtämystä.

Marjatta Jaanu-Schröder, TM, Katolisen kirkon katekeettinen keskus

Luterilais-katolinen asiakirja kirkon apostolisuudesta

Pirjo Työrinoja

Luterilais-katolinen ykseyskomissio päätti kymmenvuotisen työnsä viimeiseen istuntoon Barissa, Italiassa vuonna 2005. Apostolisuutta käsittelevä keskusteluasiakirja on äskettäin ilmestynyt englanniksi (Apostolicity of the Church). Työskentelyasiakirja tulee olemaan pohjana teologisen työskentelyn uusille vaiheille. Sen käsittely kirkkoissa ja mahdollisissa ekumeenisissa ryhmissä on nyt haaste katsoa yhteyttä uudella tavalla. Se pakottaa myös kysymään, tulisiko kirkkojen ottaa askeleita löytöjen pohjalta. Asiakirja on nyt lähetetty lausuntoja varten kaikille Luterilaisen maailmanliiton jäsenkirkkoille ja Katolisen kirkon elimiin.

Luterilainen maailmanliitto ja Paavillisen ykseyden edistämisen neuvosto käynnistivät oppikeskusteluidensa neljännen vaiheen 1995. Kokouspaikkana oli silloin Lärkkulla Suomessa. Silloin jokaiselle osanottajalle jaettiin englanninkielinen Porvoon yhteinen julkilausuma. Alunperin keskusteluyhteys alkoi jo 1960-luvulla Vatikaanin II konsiilin innostavien ekumeenisten tuulten vauhdittamana. Nyt neljännen vaiheen kymmenvuotinen työ on saatu päätökseen ja ykseyskomissio piti työnsä viimeisen istunnon 22-30.9.05 Barissa, Italiassa. Kirjaa työstettiin vuoden 2006 ajan ja nyt kesällä 2007 se on ilmestynyt englanniksi ja saksaksi piakkoin.

Apostolisuus yhdistää

Keskustelujen pääteemaksi valittiin jo heti alkuvaiheessa apostolisuus. Molemmat osapuolet näkivät, että sen avulla voidaan tarkastella uudessa valossa kirkkojen välisiä vaikeita kysymyksiä, kuten virkaa, ordinaatiota, kirkon traditiota ymmärtämistä, piispuutta ja paavin virkaa. Monissa kysymyksissä löydettiin syvenevää yhteistä näkemystä, mikä auttaa osapuolia tulevaisuudessa jatkamaan näistä aiheista. Vuonna 1999 allekirjoitetun Yhteinen julistus vanhurskauttamisesta -asiakirjan kaltaista läpimurtoa keskusteluvaihe ei tule esittää.

mään kirkkoille. Tarjolla on kuitenkin vahva pohja jatkotyölle.

Keskustelun metodista

Kuten jo aloitusistunnossa määriteltiin apostolisuus on työskentelyn pääaihe.

Apostolisuusteeman käsittely koostuu uusitamentallisen perustan arvioimisesta, patristisesta osuudesta ja erityisesti sekä Lutherin ja reformaation että Vatikaanin I ja II konsiilien määrittelyistä.

Yksimielisyys vallitsee siitä, että apostolisuus voidaan nähdä periaatteena, joka on kummallakin taholla säilyttänyt jatkuvuuden alkukirkkoon. Kun kirkkojen kehitystä nyt tulkitaan yhdessä tämän yhdistävän tekijän valossa, erot saattavat näyttää vähemmän jakavilta. Jos voidaan yhteisesti määritellä apostolisuuden asteita, saatetaan voida lähestyä toisen kirkon hyväksymistä ja tunnustamista uudella tavalla. Lähestymistapa on yhteisesti hyväksytty työskentelyn metodiksi. Tosin apostolisuuden asteita ei lopullisesti määriteltä, tai päästy yhdessä kirjaamaan yksimielisyyttä niiden määrän ymmärtämisessä.

Porvoon yhteinen julkilausuma ja sen tuoma näkemys apostolisuudesta tuotiin selvästi - erityisesti pohjoismaiden luterilaisten osanottajien taholta - esille istunnoissa yhtenä kauaskantoisena ekumeenisena ratkaisuna. Historiallinen piispuus apostolisuuden palveluksessa voisi olla ekumeeninen läpimurto, jota muutkin dialogit voisivat hyödyntää.

Uusitamentillinen lähtökohta on selkeä suhteutuspiste. Tässä asiakirjassa pyritään välttämään ekumeenisille asiakirjoille yleistä tapaa käyttää Raamatun-

kohtia vain viitteinä, ilman että ne sijoituvat teemakokonaisuuksiin. Ekumeenisen asiakirjan metodin mukaan teemoista pyritään löytämään fundamentaalinen konsensus, listaamaan sovitettua erilaisuuden painotukset ja kirjaamaan erot sekä jatkoselvittelyaiheet.

Jo johdanto muistuttaa, että työskentely liittyy jo aikaisempaan, eikä keskusteluja aloitettu nolla pisteessä. Varsinkin luterilais-katolisen keskustelutarjan ensimmäinen asiakirja ns. Maltan raportti ja toisen vaiheen virkaa ja ehtoollista koskevat asiakirjat sekä kolmannen vaiheen Kirkko ja vanhurskauttamisoppi ovat merkityksellisiä. Myös Yhteinen julistus vanhurskauttamisesta suhteutuu keskusteluihin.

Rajauksia

Komissio oli hyvin tietoinen siitä, että jo edellinen paavi Johannes Paavali II toivoi, että paaviudesta keskusteltaisiin avoimesti ja ekumeenisesti. Ykseyskomission pääkeskustelunaiheena se ei ollut, mutta johdannossa huomautetaan, että monissa saman aikaisissa muissa keskusteluissa aiheita on käsitelty ja esimerkiksi mainitaan luterilaisten ja katolilaisten välinen viimeisin dialogi USA:ssa.

Myös kysymys naisten ordinaatiosta rajataan ulkopuolelle. Johdanto huomauttaa kuitenkin, että puhuessaan papin ja piispan virasta luterilaiset sisällyttävät siihen sekä miehet että naiset.

Keskustelutarjan alkuvaiheissa parin vuoden ajan käsiteltiin myös eettisiä kysymyksiä ja kirkon moraaliooppia sekä laadittiin selvitystä luterilais-katolilaisten välisestä ehtoollisyhteyden mahdollisuudesta. Ilmassa oli jopa innostuneita

suuttakin laatia julistus ehtoollisiasiasta. Sekä keskustelujen laajuuden että myös välillä ilmaantuvien kylmien tuulin takia kyseiset teemat jätettiin syrjään.

Ehtoolliskysymyksestä tehtiin huomattavaa valmistelutyötä, joka jatkaa toisen komission ehtoollista ja virkaa käsittelevien asiakirjojen pohjalta. On valitettavaa, että selvitykset jätetään syrjään lopullisesta asiakirjasta. Syitä avoimeen tilanteeseen on erityisesti katolisen osapuolen jyrkästi torjuma kiire ja painostuksen välttäminen. Edes ekumeenisiä tilaisuuksia tai seka-avioliittoja koskevia erityistilanteita ei ole oltu toistaiseksi valmiita ottamaan esille. Huomattavaa on, että jo toisen vaiheen aikana interkommuuniosta laadittiin osapuolille suositus vuonna 1982. Sitä ei ole vielä koskaan julkaistu, vaan se on lähetetty sisäisenä tiedoksi antona osapuolten ekumeenisiin toimistoihin.

Yhteinen löytö on selkeä

Neuvottelujen keskusteluteema "apostolisuus" viittaa kirkon katkeamattomaan perintöön, joka on lähtöisin apostoleista ja heidän julistuksestaan. Apostolinen traditio merkitsee kirkon pysyvien tunnusmerkkien säilymistä, kuten todistusta apostolisesta uskosta ja viran velvollisuuksien siirtymistä. Apostolisuus on luterilaisille ja katolilaisille yhdistävä asia. Myös katolinen osapuoli tunnistaa apostolisuuden piirteitä luterilaisuudessa. Se, missä määrin näitä piirteitä tulisi toisessa löytää, jotta kirkot voisivat tunnistaa toisensa keskinäisesti kuuluvan Kristuksen tosi kirkkoon, jää vielä avoimeksi. Luterilaisethan eivät ole koskaan kieltäneetkään katolisen kirkon apostolisuutta.

Kysymyksiä luterilaisuudelle ja Luterilaiselle maailmanliitolle

Katolinen kirkko on kysellyt neuvotte- luissa, onko luterilaisilla yhteinen näkemys apostolisuudesta. Vaikeana asiana heidän näkökulmastaan on ollut se, että kaikissa luterilaisissa kirkkoissa ei esimerkiksi ole piispuutta. Tällöin puhutaan presidenteistä tai vanhimmist, mutta toisaalta johtamisen virka on havaittavissa kaikissa luterilaisissa kirkkoissa. Selvitystä vaatii myös, miten osa luterilaisista kirkkoista voi olla mukana Porvoon kommuuniossa ja osa taas sitoutuu Leuenberg-yhteyteen. Luterilainen osapuoli haluaa puolestaan tietää, mitkä ovat katolisen kirkon näkemyksen mukaan kirkollisen yhteyden edellytykset ja missä vaiheessa ehtoollisyhteys, askeleittainenkin, voi olla mahdollinen.

Luterilaisille kirkon apostolisen jatkuvuuden takaa se, että evankeliumin oppi saarnataan puhtaasti ja sakramentit oikein toimitetaan Kristuksen asetuksen mukaisesti. Tällöin paikalliskirkko edustaa Kristuksen kirkkoa ja puhuu universaalien kirkon äänellä.

Kirkon universaalien yhteyden viran pohjalta katolilaiset ovat kuitenkin kyselleet, voisiko luterilainen osapuoli miettiä yhteyden virkaa tai elintä esimerkiksi LML:n yhteyteen. Keskustelu tästä on ollut hyvin ennakoivaa. Katolilaiset ovat kysymässä sitä, miten hyvin luterilaiset voivat esiintyä yhteisenä rintamana - ja myös, mikä on LML:n rooli yhteisessä opinmäärittelyssä.

Sisarkirkkokäsite

Komissiotyöskentelyyn liittyvissä keskusteluissa sisarkirkko-käsite nousi hyvin voimakkaasti esiin. Ortodokseilla ei ole paaviutta vastaavaa kirkon ykseyden virkaa, mutta katolinen kirkko kutsuu sitä sisarkirkkokseen. Apostolisuuden pohjalta **sisarkirkko-käsite** nousee hyvin keskeiseksi. Jos kirkot ymmärtävät toinen toisensa **sisarkirkoiksi**, ne tunnustavat toisensa kuuluvan Kristuksen kirkkoon. Niillä saattaa olla erilaisia käsityksiä viran rakenteesta, pappeudesta tai kirkollisesta rakenteesta, mutta ne tunnustavat toisissaan tämän Kristuksen kirkkoon kuulumisen. Ne kunnioittavat toinen toisensa olemusta ja identiteettiä, eivät pyri muuttamaan toisiaan, niillä on tilaa olla vierekkäin ja ne voivat toimia ja rukoilla yhdessä sekä pohtia uutta tulevaisuutta. Huomiota herättää se, että komission istunnoissa asiaa käsiteltiin varsin paljon, samoin toiseksi viimeinen versio tekstistä sisälsi siitä suhteellisen paljon, nyt se enää vain viitteellisenä lopullisessa tekstissä.

Loppuhuomioita

Itselleni erityinen anti on teologisen työskentelyn lisäksi ollut se, että komissiotyöskentelyn kaikkiin vaiheisiin on liittynyt syvä yhteinen rukous- ja jumalanpalveluselämä sekä paikallisten seurakuntalaisten ja kirkollisten päättäjien tapaaminen. Yhteisen ehtoollisen puuttuminen on koettu todeksi kokouksissa. Samalla tosiasia on kannustin jatkaa ponnisteluja yhteyden askeleiden ottamiseksi.

Neljännän komission työn alkaessa TAJ (nyk. TAT) piti joitain yhteisiä kokouksia, joissa olin mukana, samoin alkuvaiheissa sain myös joiltain palautetta ja kommentteja. Tämän työskentelymahdollisuuden olisi voinut hoitaa hedelmällisemmin, mutta nyt tulevassa kannanotossa on vaikutusmahdollisuus tulevaan.

Pirjo Työrinoja, TT, Lauttasaaren srk:n kappalainen, luterilais-katolisen komission jäsen 1995-2005

”Kristuksesta osalliset” – Luterilais-metodististen neuvottelujen päätösasiakirja

Matti Repo

Suomen evankelis-luterilainen kirkko, Suomen metodistikirkko ja Finlands svenska metodistkyrka aloittivat teologisen oppikeskustelun syksyllä 2002. Neuvottelut päättyivät syyskuussa 2007 yhteisen asiakirjan hyväksymiseen.

Päätösraportissa ehdotetaan opillisen yksimielisyyden perusteella keskinäisen sopimuksen solmimista. Yhteisen uskon ja yhteisen kutsumuksen mukaisesti neuvottelukunta suosittelee kirkkoille yhteisen julistuksen antamista sekä yhteisen jumalanpalveluksen viettämistä ja siten astumista keskinäiseen alttarin ja saarnatuolin yhteyteen, johon sisältyy molemmipuolinen ordinaation tunnustaminen.

Asiakirja *Kristuksesta osalliset* sisältää johdannon ja viisi päälukua. Johdantoluku kuvaa ekumeenisten pyrkimysten taustana yhteisen uskon kolmiyhteiseen Jumalaan ja hänen pelastustekoihinsa sekä kutsumuksen yhteiseen todistukseen. Lähtökohtana on Raamatussa ja

klassisissa uskontunnustuksissa ilmaistu opillinen perusta. Johdanto on myös esipuhe, jonka neuvottelukuntien kolme puheenjohtajaa ovat allekirjoittaneet ja jossa dialogiryhmä antaa johtopäätöksensä kirkkojen harkittaviksi.

Ensimmäinen pääluku luo katsauksen luterilaisten ja metodistien tunnustusperustaan ja aiemmin käymiin neuvotteluihin ja laadittuihin sopimuksiin. Kansallisen tason neuvotteluille on antanut merkittävän sysäyksen Luterilaisen maailmanliiton ja Metodistikirkkojen maailmanneuvoston yhteinen asiakirja *Kirkko – armon yhteisö* (1984). Varsinaisia sopimuksia ovat luterilaiset ja metodistit solmineet sen jälkeen Saksassa, Itävallassa, Ruotsissa, Norjassa ja Yhdysvalloissa. Käsillä olevan asiakirjan kannalta tärkeä on ollut myös luterilais-katolinen *Yhteinen julistus vanhurskaustamisopista*, jonka Metodistikirkkojen maailmanneuvosto omaksui v. 2006.

Neuvottelukunnan raportin toinen pääluku käsittelee vanhurskauttamista, pyhitystä ja pelastusvarmuutta, kolmas pääluku armonvälineitä eli Jumalan sanaa sekä kasteen ja ehtoollisen sakramentteja ja neljäs pääluku kirkkoa sekä kirkon virkaa. Näiden lukujen teemat nousevat kysymyksistä, joita on käsitelty jo maailmanliittojen neuvottelussa, mutta jotka silti ovat nousseet esiin kussakin kansallisessa dialogissa. Globaalin tason dialogi ei sellaisenaan ole johtanut sopimuksiin kirkkojen välillä, vaan jokainen dialogi on käsitelty olennaisiksi tunnistettuja luterilais-metodistisen yhteyden kysymyksiä ja päätynyt niissä riittävään yksimielisyyteen. Edeltävät sopimukset ovat siten auttaneet myös suomalaista dialogia, mutta samalla ne ovat osoittaneet, että tietyt keskeiset kysymykset on ollut selvitettävä oman kirkon teologisen identiteetin valossa ja kulloisiinkin kansallisiin käytäntöihin soveltaen.

Raportin viides pääluku ehdottaa johtopäätöksensä keskinäisen julistuksen antamista. Julistus sisältää kaksi osaa, kuten laita on monissa nykyisissä ekumeenisissa sopimuksissa (vrt. Porvoon julistus). Osapuolet tunnustavat toinen toisensa osaksi maailmanlaajuisia Jeesuksen Kristuksen kirkkoa ja että ne julistavat puhtaasti Jumalan sanaa, että niillä ovat oikeat kasteen ja ehtoollisen sakramentit, oikea pappisvirka sekä piispan ja diakonin virat ja että niissä hoidetaan kaitsentaa ”henkilökohtaisesti, kollegiaalisesti ja yhteisöllisesti apostolisen uskon ja elämän säilyttämiseksi ja eteenpäin välittämiseksi”. Tunnustuksista ensimmäiset koskevat kirkon konstituentteja eli tekijöitä, jotka teologisesti katsoen luovat kirkon, kun taas viimeiset niistä liittyvät kirkon järjestysmuotoon.

Keskinäisen tunnustamisen jälkeen ilmaistaan sitoumukset, jotka perustuvat tunnustamiseen ja jotka koskevat yhteisen jumalanpalveluksen viettämistä ja toinen toistemme jäsenten vastaanottamista oman kirkon sakramentaaliseen elämään. Sopimuksessa ehdotetaan toisen kirkon papin, diakonin tai piispan vastaanottamista ilman uutta vihkimystä vastaavaan tehtävään mikäli hän siirtyy toisen kirkon palvelukseen, kulloinkin voimassaolevien säädösten mukaan, sekä yhteisten neuvottelujen pitämistä keskeisissä uskon ja elämän kysymyksissä, yhteisen paikallisen todistuksen ja palvelun muotojen kehittämistä sekä keskustelun jatkamista ja yhteyden syventämistä kysymyksissä, jotka vielä ovat tarpeen ennen kirkkojen täyttä yhteyttä.

Asiakirja on annettu neuvotteluun osallistuneiden kirkkojen päättävien elimien käsiteltäväksi, ja se on tarkoitus julkaista erillisenä painoksena sekä suomen että ruotsin kielellä.

Luterilaista valtuuskuntaa johti piispa Samuel Salmi, ja sen jäsenet olivat tuomiorovasti Simo S. Salo, dosentti Samuli Juntunen, teologian tohtori Märten Björkgren, teologian maisteri Minna Hietamäki sekä teologisten asiain sihteeri, dos. Matti Repo, joka toimi myös neuvottelujen sihteerinä. Neuvotteluihin osallistui myös Oulun hiippakunnan piispan teologinen sihteeri, pastori Timo Helenius. Metodistikirkkojen valtuuskuntaa johtivat pastori Tapani Rajamaa ja piirikunnanjohtaja Tom Hellsten. Muut jäsenet olivat piirikunnanjohtaja Timo Virtanen, teologian tohtori Leif-Göte Björklund, diakoni Pirjo Pöllänen sekä päätoimittaja Jan-Erik Andelin.

Metodistikirkoissa on Suomessa yhteensä noin 2000 jäsentä jakautuneena suomen- ja ruotsinkieliseen ns. vuosikonferenssiin. Metodismi on syntynyt Englannissa 1700-luvulla anglikaanisen kir-

kon herätysliikkeenä. Suomeen metodismi rantautui 1850-luvulla siihen Amerikassa tutustuneiden merimiesten mukana.

3. Matkaraportteja

Luterilaisen maailmanliiton 60-vuotisjuhla, neuvoston kokous ja kirkonjohtajien konsultaatio Lundissa 20.-27.3.2007

Ilmari Karimies

Luterilaisen maailmanliiton neuvosto kokoontui 20.-27.3.2007 Ruotsin Lundissa, kaupungissa, jossa Luterilainen maailmanliitto perustettiin vuonna 1947. Kokous oli samalla luterilaisen maailmanliiton 60-vuotisjuhla. Kokoukseen yhteydessä järjestettyyn kirkonjohtajien konsultaation ja juhlallisuuksiin osallistui noin 100 luterilaisten kirkkojen johtohenkilöä sekä muita vieraita eri puolilta maailmaa. Yhteensä Lundissa oli paikalla yli 500 henkeä.

Suomalaisina osallistujina paikalla olivat arkkipiispa Jukka Paarma, piispa Eero Huovinen (neuvoston ja eksekutiivikomitean jäsen), Riikka Myllys (neuvoston jäsen), Risto Saarinen (neuvoston neuvonantaja), Risto Cantell (kansalliskomitean jäsen), Matti Repo (kansalliskomitean jäsen), Ilmari Karimies,

Pauli Rantanen, Jukka Latva-Hakuni, Mia Wrang, SLS:ta Seppo Rissanen ja Tapani Pentikäinen, KUA:sta Antti Pentikäinen, lähetysjärjestö Sanansaattajista Juha Auvinen, ja Opetusministeriöstä Tuomas Kurttila. Kokouksessa vieraili myös Helsingin metropoliitta Ambrosius, joka toi 60-vuotisjuhlaan ekumeenisen patriarkan tervehdyksen. Lauantaina 25.3. juhlapuhujana oli presidentti Martti Ahtisaari.

Julkilausuma piispan virasta

Neuvosto hyväksyi kahdeksan vuotta valmistellun julkilausuman kaitsentavirasta (Episcopal Ministry within the Apostolicity of the Church - The Lund Statement by the Lutheran World Federation - A Communion of Churches).

Asiakirjan tarkoitus on olla julkilausuma, jossa luterilaiset kirkot esittävät oman ymmärryksensä piispuudesta pohjautuen sekä niiden opetukseen että käytäntöön. Asiakirjalla on suuri merkitys sekä luterilaisten kirkkojen sisäisen itseymmärryksen selventäjänä että ekumeenisissa dialogeissa luterilaisen kannan määrittelijänä.

Merkittävä osa asiakirjasta käytyä keskustelua koski asiakirjan otsikointia ja termien "episcopal ministry", "ministry of episcopé" ja "ministry of oversight" käyttöä. Taustalla oli jännite piispallisten kirkkojen ja sellaisten kirkkojen välillä, joissa ei ole nimettyä piispan virkaa. Suuri yksimielisyys vallitsi kuitenkin siitä, että luterilaisessa kirkossa on olemassa yksittäisten seurakuntien rajat ylittävä kaitseminen virka, joka on luonteeltaan henkilökohtainen. Tämä virka on kirkon erityisen viran (pappisvirka, johon vihitään, CA 7) muoto, ei siitä ole muuksellisesti poikkeava virka. Sillä on kuitenkin omat tehtävänsä, joiden kautta se eroaa paikallisseurakuntien papin virasta. Nämä liittyvät kirkon johtamiseen, julkiseen edustamiseen, seurakuntien rajat ylittävään kaitsemaan ja yhteyden vaalimiseen. Virkaa hoidetaan yhteistyössä seurakuntien kanssa, synodaalisesti ja kollegiaalisesti. Vaikka eri luterilaisissa kirkkoissa viran nimitykset ja käytännön järjestelyt poikkeavat toisistaan, erityisesti ekumeenisista syistä asiakirjassa päädyttiin nykyiseen otsikkoon "Episcopal Ministry within the Apostolicity of the Church". Valittu otsikko kuvastaa myös piispanviran merkitystä kirkon apostolisen jatkuvuuden takaajana, vaikkakaan apostolisuutta ei asiakirjassa haluttu sitoa mihinkään tiettyyn rakenteeseen. Viran ulkoiset muodot voivat kuitenkin heijastaa apostolisen uskon ja kirkon elämän jatkuvuutta. Asiakirjan merkitystä haluttiin vielä ko-

rosta lisäotsikolla "The Lund Statement by the Lutheran World Federation – A Communion of Churches".

Neuvosto otti asiakirjan vastaan kiittäen työryhmää, päätti vahvistaa tekstin asianmukaisena ilmaisuna nykyisestä luterilaisesta käsityksestä kaitsevatavirasta, ja omaksua sen LML:n julkilausumaksi. Pääsihteeriä pyydettiin toimittamaan asiakirjan teksti jäsenkirkkoille tutustumista ja paikallista soveltamista varten.

Perhe, avioliitto ja seksuaalisuus -työryhmä

Winnipegin yleiskokouksessa käydyn keskustelun pohjalta neuvosto oli asettanut Genevessä 2004 perhettä, avioliittoa ja seksuaalisuutta käsittelevän työryhmän. Aiemman tapaamisen lisäksi sen on määrä kokoontua 2005-2006 ja raportoida neuvostolle. Työryhmä on "a non-decision-making body", sen tehtävänä ei ole esittää jäsenkirkkoja sitovaa opetusta, vaan pikemminkin kuvata niissä vallitsevia oppeja ja käytäntöjä. Vaikka se ei tee kirkon opetusta koskevia päätöksiä, sen tehtävä ei ole helppo, sillä erityisesti homoseksuaalisuutta koskevasta opetuksesta vallitsee jäsenkirkkojen sisällä ja kesken toisistaan poikkeavia näkemyksiä. Työryhmä esitti lopuraporttinsa "The Proposed Guidelines and Processes for Respectful Dialogue" Lundissa. Raportti jakautui sisällöllisesti kahteen osaan, joista ensimmäinen käsittelee luterilaista käsitystä kirkollisen yhteyden edellytyksistä, vanhurskaudettomuudesta, etiikasta ja seksuaalisuudesta. Toinen osa oli luettelon muodossa oleva ehdotus ohjeista ja käytännöistä asiasta käytävän dialogin tarpeisiin.

Jännitystä ennen Lundin kokousta lisäsi juuri kokouksen alla annettu Ruotsin kirkon ilmoitus siitä, että Ruotsin kirkko oli valmis toimittamaan parisuhteen siunaamisen yhteydessä myös parisuhteen rekisteröinnin. Jonkin verran kokouksen ennakkotunnelmissa ilmeni jopa huolta LML:n kirkkojen välisen yhteyden rikkoutumisesta ja joidenkin Itä-Euroopan ja etelän kirkkojen vetäytymisestä LML:sta asian vuoksi. Siksi työryhmän raporttiin kohdistui suuria odotuksia. Ruotsin kirkon maltillinen esiintyminen asiassa kokouksen aikana lievitti kuitenkin jännitteitä ja mahdollisti avoimemman ilmapiirin asian käsittelylle.

Kuten jo asiakirjan otsikosta ilmenee, raportin tarkoitus oli ennen kaikkea mahdollistaa erilaisten käsitysten rinnakkaineloa kirkollista yhteyttä rikkomatta. Raporttia käsiteltiin ensin alueellisissa kokouksissa, ja sitten neuvoston istunnossa. Dokumentista käytiin yleiskeskustelu, jossa esitettiin mm. seuraavia huomioita:

- Raportti keskittyy liiaksi homoseksuaalisuuteen ja käsittelee liian vähän seksuaalisuutta ja perhettä laajemmasta perspektiivistä, ohittaen osin tehtäväksiannon ja otsikoinnin
- Kaivattiin syvempää paneutumista avioliiton ja perheen teologiaan
- Raportin hermeneuttisessa osassa on puutteita
- Jotkut Itä-Euroopan ja etelän kirkot esittivät huolensa "synnin hyväksymisestä" ja parannuksen vaatimuksen puutteesta
- Etenkin Pohjois-Amerikan kirkot taas esiintyivät voimakkaasti kaikenlaista seksuaalista syrjintää vastaan
- Ehdotettiin jälkimmäisen ohje-osan hyväksymistä muodossa tai toisessa, ja alkuosan merkitsemistä tiedoksi

Keskustelussa huomionarvoista oli myös, että monet raporttiin tyytymättömät kirkot eivät ilmaisseet näkemyksiään yleiskeskustelussa, vaan epämuodollisissa käytäväkeskusteluissa. Käytännössä Latvian arkkipiispa Vanags toimitti tässä rintamassa puhemiehen virkaa. Pohjois-Amerikan teologit taas käyttivät keskustelussa runsaasti puheenvuoroja. Monet Afrikan kirkkojen edustajat ilmaisivat hämmennyksensä kysymyksen edessä, ja kertoivat, että heidän kirkkoissaan ei ollut asiasta riittävästi kokemusta. Muut seksuaalisuuteen liittyvät ongelmat koettiin polttavimmiksi.

Aihe koettiin lopulta niin vaikeaksi, että neuvosto ei ryhtynyt muokkaamaan tekstiä. Todettiin, että tämä olisi ollut ajallisesti mahdotonta. Neuvosto merkitsi raportin tiedoksi ja lähetti sen jäsenkirkkoille keskustelua varten. Myös aluekokousten kommentit lähetettiin kirkkoille sellaisenaan raportin mukana.

Uudistuskomitean raportti

Uudistuskomitea (Renewal Committee) antoi raportin, jonka alustavaa luonnetta tähdennettiin. Siinä komitea analysoi LML:n toimintaympäristöä. Urbanisaatio, rikkaiden ja köyhien kuilu, kulttuurillinen masennustila, maahanmuutto ja AIDS mainittiin merkittävimpien haasteiden joukossa. Suurimpana ekumeenisena haasteena mainittiin ekumeenisen liikkeen rekonfiguraatio. Raportti pohti LML:n kommuunioluonnetta ja sen syventämistä. Komitea totesi, että uudistusprosessin täytyy olla inklusiivinen ja jäsenkirkkoja kuunteleva. Komitea tulee lähettämään kyselyn jäsenkirkkoille ja yhteistyökumppaneina toimiville järjestöille pyytäen kommentteja sekä uudistamisen metodologiasta että tavoitteis-

ta. Komitea jatkaa työskentelyään vuonna 2008 saadun palautteen pohjalta ja laatii neuvostolle väliraportin. Sen jälkeen kaikilla yhteistyökumppaneilla on vielä toinen mahdollisuus antaa palautetta. Lopullinen raportti annetaan neuvoston hyväksyttäväksi vuonna 2009 ja lähetetään jäsenkirkkoille ennen 11. yleiskokousta, jota pyydetään tekemään lopulliset päätökset.

Seuraava yleiskokous Stuttgartissa 2010

Neuvosto päätti vuonna 2005 pitää seuraavan yleiskokouksen Stuttgartissa vuonna 2010. Isäntänä toimii Württembergin evankelis-luterilainen kirkko. Lundissa yleiskokouksen päivämääräksi vahvistettiin 20.-27.7.2010 ja teemaksi "Anna meille tänä päivänä meidän jokapäiväinen leipämme", haluten näin korostaa ihmisten perustarpeitten merkitystä maailmanlaajuisesti. Lisäksi neuvosto hyväksyi ne periaatteet, joiden kautta yleiskokouksen edustajien lukumäärä määräytyy jäsenkirkkojen jäsenmäärän perusteella. Alle 25 000 jäsenen kirkot lähettävät yhden edustajan, 25 001 – 150 000 jäsenen kirkot 2, 150 001 – 350 000 jäsenen kirkot kolme ja tämän lisäksi suuremmat kirkot yhden lisäedustajan jokaista alkavaa 400 000 jäsentä kohden. Lisäksi eri maantieteellisiltä alueilta hyväksytään muutamia lisäedustajia (Afrikasta 4, Aasiasta 10, Euroopasta 5, Latinanali-sesta Amerikasta 6, Pohjois-Amerikasta 1).

Puheita ja kannanottoja

LML:n presidentti Mark Hanson käsit-teli kokouksen avajaispuheessa LML:n 60-vuotista historiaa verraten 2. maailmansodan jälkeen Euroopassa vallinnut-

ta humanitaarista hätätilannetta ihmisten tänä päivänä tuntemaan maailmanlaajui-seen hätään. Hän puhui kommuuniosta Jumalan lahjana ja työnä, joka yhdistää ihmiset kantamaan yhteistä ristiä. Han-son käsitteli maailmanliiton eri ulottu-vuuksia ja haasteita: evankelisuutta, missionaarisuutta, tunnustuksellisuutta ja ekumeenisuutta ja pyrki hahmotta-maan näiden kautta LML:n paikkaa maailmassa.

Myös pääsihteeri Ishmael Noko käsitte-li puheessaan LML:n historiaa. Hänen puheensa oli katsaus neuvoston koko-uksessa käsiteltäviin aiheisiin. Noko painotti LML:n luonnetta inklusiivise-na kommuuniona, joka sulkee sisäänsä erilaiset vähemmistöt. Tärkeinä tavoit-teina hän piti nälkää ja köyhyyttä vas-taan taistelemista, epäoikeudenmukaisen velkaantumisen vastustamista ja rauhan puolesta toimimista maailman eri krii-sipesäkkeissä. Noko puhui myös luteri-laisesta kommuuniosta osana yhtä, py-hää, apostolista kirkkoa viitaten rooma-laiskatolisen kanssa käytyihin oppikes-kusteluihin ja piispan virkaa käsittele-vään lausuntoon. Lisäksi hän puhui LML:n uudistusprosessista, Stuttgartin yleiskokouksesta 2010, uskonpuhdis-tuksen 500-vuotisjuhlan järjestelyistä 2017, perhe-, avioliitto- ja seksuaalisuus-raportista sekä piispan virkaa koske-vasta lausunnosta.

Lauantaina neuvoston puhujavieraana oli presidentti Martti Ahtisaari, joka pu-hui aiheesta "Euroopan talo". Hän kä-sitteli tarkemmin mm. neuvotteluja Ko-sovon asemasta ja EU:n laajentumisen aiheuttamia uudistustarpeita, sekä haas-tetta islamin kohtaamisesta. Ahtisaari korosti historian merkitystä sekä posi-tiivisessa että negatiivisessa mielessä kansallisten identiteettien luojana. Pu-heessaan Ahtisaari luetteli kuusi pilaria, joiden varaan hän haluaisi nähdä Euroo-

pan tulevaisuuden rakentuvan: 1. sovi-tettu erilaisuus, ykseys erilaisuudessa ("unity in diversity"), Eurooppa monen-laisten kulttuurien yhteisönä, jolla on toisaalta myös yhdistävä identiteetti. 2. Toimivan demokratian takaaminen. 3. Taloudellinen menestys. 4. Taloudellisen ja sosiaalisten erojen tasoittaminen EU:n jäsenvaltioiden välillä. 5. Koulut-tus. 6. Eri uskonnollisten traditioiden ja niille tärkeiden asioiden tunteminen. Ahtisaaren esiintymistä pidettiin rohke-ana ja hänen puheensa otettiin kiitoksella vastaan.

Kokouksessaan LML:n neuvosto hyväk-syi kannanottoja Zimbabwen tilantees-ta, köyhyyttä vastaan taistelemisesta, Filippiineillä tapahtuneista ihmisoikeu-srikkomuksista ja Lähi-idän tilanteesta. Neuvoston kokousta edeltänyt nuorten workshop laati lausunnon, jossa se ilmai-si pitävänsä tärkeänä Youth Deskin työ-tä, joka yhdistää eri maiden luterilaisia kristittyjä. Nuoret ilmaisivat tietoisuu-tensa siitä, että luterilainen identiteetti ilmenee eri maissa hyvin eri tavoilla, ja että luterilaisissa kirkkoissa on hyvin monenlaisia käsityksiä avioliitosta, per-heestä ja ihmisen seksuaalisuudesta. Näiden ei kuitenkaan tarvitse jakaa yhe-isöä.

Neuvoston kokouksen yhteydessä nais-piispat, -presidentit ja -kirkonjohtajat pitivät epävirallisen kokouksen, jossa laaditussa lausunnossa he ilmaisivat kiitollisuutensa mahdollisuudesta kokoon-tumiseen ja yhteiseen jakamiseen. Muis-tuttaen naispiispojen, -presidenttien ja -kirkonjohtajien kokouksessa vuonna 2005 antamastaan lausunnosta he vah-vistivat halunsa pitää jatkossakin säännöllisiä yhteisiä kokouksia, vaativat 40% naisedustusta ekumeenisiin delegaatioi-hin, vaativat, että kaikki jäsenkirkot vih-kisivät naisia ja naisten piispuus hyväk-

syttäisiin täysin, ja vetosivat naisiin koh-distuvan väkivallan julkisen tuomitsemi-sen puolesta. Lisäksi lausunnossa muis-tutettiin sukupuolikiintiöihin sitoutumi-sen tärkeydestä LML:n henkilöstöä va-littaessa.

Jumalanpalvelukset ja juhlallisuudet

Kirkonjohtajien konsultaation avajaisju-malanpalvelus pidettiin Lundin histori-allisessa katedraalissa keskiviikkona 22.3.2007. Neuvoston kokouksen yhtey-dessä järjestettiin kolme juhlallista ja yksi juhlalounas. Sunnuntaina 25.3. klo 11 katedraalissa vietettiin juhlallinen LML:n 60-vuotisjuhlamessu. Sekä mes-sun että neuvoston kokouksen yhteydes-sä kuultiin ekumeenisten vieraiden ter-vehdyksiä. Messun jälkeen vuorossa oli-vat Ruotsin kirkon isännöimät juhlalli-suudet Lundin yliopiston tiloissa. Ne päättyivät tilaisuuteen, jossa LML:n men-neisyyden vastuunkantajat luovuttivat kokouksen nuorisosedustajille symboli-sia esineitä LML:n työn jatkuvuuden merkiksi. Kirkonjohtajat poistuivat Lun-dista juhlallisuuksien jälkeen neuvoston jatkaessa kokoustaan vielä kahden päi-viän ajan.

Henkilövalinnat

Neuvosto valitsi brasilialaisen teologin Carlos Gilberto Bockin uudeksi neuvos-ton jäseneksi sekä Mission and Develop-ment-ohjelmakomitean puheenjohta-jaksi W. Altmannin tilalle. Neuvosto valitsi intialaisen Augustine Jeyakumarin neuvoston ja Communication Servi-ces -ohjelmakomitean jäseneksi Chan-dran Paul Martinin tilalle. Projekti-komi-tean jäsenen Anders Wejrydin (pj.), Martin Schindenhütten ja Ruth E. Jens-

enin tilalle nimitettiin slovakialainen emerituspiispa Julius Filo (uusi pj.), Rainer Kiefer ja Robert Granke. DWS:n pysyväiskomitean jäseneksi Carin Gardbringin tilalle nimitettiin Christer Akkeson.

Eksekutiivikomitea lykkäsi ekumeenisten asioiden apulaispääsihteerin (Assistant General Secretary for Ecumenical Affairs) valintaa tuonnemmaksi. Tämä koettiin hyvin ongelmalliseksi LML:n pitkän tähtäimen ekumeenisten toimintojen jatkuvuuden kannalta, minkä ekumeenisten asioiden ohjelmakomitea myös lausui raportissaan.

Muuta merkittävää

Ekumeenisten asioiden ohjelmakomitea otti vastaan suoraan painosta tulleen luterilais-katolisen ykseyskomission dokumentin "The Apostolicity of the Church – A study document of the Lutheran-Roman Catholic Commission on Unity". Dokumentti kuvaa komission käymiä luterilaisten ja roomalaiskatolisten välisiä keskusteluja ja niissä saavutettua lähentymistä kirkon apostolisuuden ymmärtämisessä.

Neuvosto keskusteli eksekutiivikomitean asemasta kiireisissä virantäytöissä neuvoston kokouksien välillä.

Viideltä kirkolta oli saatu epävirallisia kyselyjä LML:n jäsenyydestä. Keskusteluja näiden kirkkojen kanssa ollaan käymässä. Yhtään virallista jäsenhakemusta ei edellisen neuvoston kokouksen jälkeen ollut jätetty, eikä uusia jäsenkirkkoja siten otettu.

Suomen kirkko teki merkittävän lahjoituksen LML:n lahjoitusrahastoon kansainvälisten ja ekumeenisten yhteyksien rahastosta.

Ilmari Karimies, Helsingin piispan teologinen sihteeri.

Euroopan kirkkojen konferenssin dialogikomissio Kreikassa

Volos 18.-23.5.2007

Matti Repo

EKK:n dialogikomissio on lukuisista laajoista tehtävistään keskittynyt ortodoksisten kirkkojen ja muiden EKK:n jäsenkirkkojen välisten dialogien analysoimiseen. Tätä tehtävää varten on Suomen evl. kirkko palkannut TT Kaisamari Hintikan osa-aikaiseksi projektisihteeriksi, joka kutsuu eri kirkkojen teologeja laatimaan analyyseja dialogien eri teemoista. – Komissio keskusteli *The Nature and Mission of the Church* -asiakirjasta, mutta tärkeämpää tulee olemaan sen paikallinen ekumeeninen käyttö.

Yleistä

Euroopan kirkkojen konferenssin (EKK) dialogikomissio (Churches in Dialogue, CiD) piti neljännen kokouksensa 18.-23.5.2007 Kreikan Volosissa. Dialogikomission puheenjohtajina toimivat Elizabeth Fisher (Englannin kirkko) ja piispa Yeznik Petrossian (Armenian apostolinen kirkko) sekä sihteerinä professori Viorel Ionita (EKK, Romanian ortodoksinen kirkko). Osallistuin komission kokoukseen toista kertaa; edellisellä vuonna olin esitelmöitsijänä, mutta tällä kertaa prof. Ionita oli kutsunut mi-

nut kokoukseen erään komissiosta pois jäävän sijaisena kunnes keskuskomitea nimittää uuden jäsenen. Suomen evankelis-luterilaisesta kirkosta kokoukseen osallistui myös TT Kaisamari Hintikka EKK:n työntekijän ominaisuudessa – Hintikkahan aloitti huhtikuussa ulkoasiain osastolla osa-aikaisena työntekijänä, joka tutkii EKK:n ortodoksisten kirkkojen käymiä dialogeja.

Volos sijaitsee Magnesiassa, noin Thessalonikin ja Ateenan puolivälissä. Se tunnetaan kreikkalaisessa mytologiassa Iasonin ja argonauttien kotikaupunkina.

Kokouspaikka, Dimitriaan ortodoksinen akatemia, tarjosi upeat ja modernit tilat merinäköalalla. Ohjelmaan sisältyi myös retki vuoristoon Pyhän Johannes Edelläkävijän luostariin, jonka uudelleen käyttöön ottaminen pitkän rauniokauden jälkeen on ollut muutamien tarmokkaiden nunnien seitsemän vuotta sitten aloittaman työn tulosta. Samana iltana osallistuttiin myös Volosin kaupungissa vesperiin Pyhien Konstantinoksen ja Helenan kirkossa. Sen toimitti Dimitriaan ja Almyrosin hiippakunnan piispa, metropoliitta Ignatios. Koska kyseessä oli nimenomaan Konstantinoksen päivän (21.5.) aatto, oli kirkko täynnä kansaa. Koko vesperin ajan oli kadulla pitkä jono ihmisiä odottamassa sisäänpääsyä. Monet kaupungin ja valtion virkamiehet, esim. upseerit virkapuvussaan kävivät pyytämässä metropoliitan siunasta. Seuraavana iltana metropoliitta Ignatios tarjosi komissiolle illallisen residenssissään, jonka terassilta aukeni vaikuttava näky valaistuun kaupunkiin ja sen satamaan.

Dialogikomission tehtävät

Dialogikomissio ei ole varsinaisen tutkimuskomission siinä mielessä, että se laatii itse teologisia tekstejä ja tarjoaisi niitä kirkkoille vastaanotettaviksi. Se ei myöskään käy itse oppikeskusteluja. Sen tehtävä on pikemminkin käynnistää ja tukea erilaisia kahden- tai useammanvälistä kohtaamisia ja dialogeja asettaen painon erilaisiin haasteiden teologiseen analysoinnille.

Edelliset dialogikomission kokoukset on EKK:n Trondheimin yleiskokouksen (2003) jälkeen pidetty Århusissa (2004), Cartignyssa (2005) ja Tallinnassa (2006). Komission toiminnalle asetettiin Trondheimissa paljon odotuksia. Sen

toivottiin erityisesti käyttävän *Charta Oecumenicaa* kaiken tutkimuksen ja dialogin lähtökohtana. Uutta komissiota joulukuussa 2003 asettaessaan EKK:n keskuskomitea suosittelee prioriteeteiksi kuutta tutkimusaluetta:

- 1) Ortodoksisten kirkkojen ja reformaation kirkkojen suhteet,
- 2) Kirkkojen yhteinen missio Euroopassa,
- 3) Enemmistö- ja vähemmistökirkot,
- 4) Teologisten tiedekuntien ja koulutuslaitosten yhteistyö,
- 5) Spirituaaliteetti ja jumalanpalveluselämä kirkkoissa ja ekumeenisissa kokouksissa, ja
- 6) Suhteet muihin uskonnollisiin yhteisöihin.

Ensimmäisessä kokouksessaan 2004 komissio omaksui nämä tehtäväalueet. Vuotta myöhemmin se täydensi listaa ekumeenisen kasvatuksen kysymyksillä sekä liittymällä tukemaan EKK:n ja EPKY:n yhteistä "Healing of Memories"-hanketta. Vuonna 2006 keskuskomitea totesi komissiolla olevan jo kovin monia tehtäväalueita ja neuvoi sitä keskittymään johonkin. Komissio päättikin viime kokouksessaan keskittyä ortodoksisten kirkkojen ja muiden EKK:n jäsenkirkkojen välisten dialogien arviointiin. Vaikka muut tehtäväalueet ovat edelleen komission työlliställä, suurin osa tämänvuotisesta kokousajasta käytettiin tähän teemaan.

Ortodoksisten ja evankelisten kirkkojen dialogien tutkimusprojekti

Ortodoksisten kirkkojen ja muiden EKK:n jäsenkirkkojen dialogien tutkimusprojektissa tullaan ensin kokoamaan tiedot kaikista käydyistä dialogeista ja

kutsumaan eri kirkkoista teologeja analysoimaan yhtä teemaa kussakin dialogissa. Alkuvaiheessa pyydetään kirkkojen ekumeniasta vastaavia viranhaltijoita arvioimaan käydyin dialogin merkitystä yleisellä tasolla, mutta varsinaista teemaattista analysointia varten järjestetään kesäkuussa 2008 konsultaatio, jossa kutsutut asiantuntijat esitelmöivät kustakin tutkimustaan aiheesta. Hankkeessa on kysymys Euroopassa käydyistä, lähinnä bilateraalista dialogeista, mutta samalla tulee koota vastaavia tietoja myös globaalitason neuvotteluista (esim. Luterilaisen maailmanliiton tai Anglikaanisen kommuunion ortodoksikirkkojen kanssa käymistä dialogeista) ja tunnistaa niistä teemat, joita on voitu käsitellä myös alueellisella tasolla. Näin voidaan lähestyä esim. sellaisia kysymyksiä, joissa joillain on voinut olla dialogeissaan "lyhyt muisti". Esimerkkinä voidaan esittää kysymys, voiko jokin kirkko sanoa olevansa rukousyhteydessä toisen kanssa ja silti pidättäytyä rukoilemasta yhdessä.

Tutkimushanke ei tule olemaan yksinomaan akateeminen harjoitus, vaan tarkoitus on katsoa dialogeja ja niiden tuloksia nimenomaan kirkkojen näkökulmasta. Näin voidaan myös välillisesti haastaa kirkkoja kehittämään menetelmiä, joilla ne ottavat vastaan dialogien tulokset omassa elämässään ja työntekijöiden koulutuksessa. Ensi kesänä Pullachissa pidettävään konsultaatioon on siksi parasta kutsua myös kirkkojen johtajia mukaan.

Komissio pohdiskeli tutkimuksen teemojen jäsentelyä sekä mahdollisten henkilöiden nimiä. Se painotti, että projekti ei pääty Pullachiin 2008 eikä edes seuraavaan EKK:n yleiskokoukseen Lyonissa 2009, sillä sen painopiste on dialogien tulosten reseptiossa kirkkoissa.

Tutkimusteemat sinänsä kattavat keskeiset dogmaattiset kysymykset Raamatun ja tradition suhteesta, skisman ja heresin käsitteistä, Jumala-opista, kristologiasta, pneumatologiasta, antropologiasta, soteriologiasta, ekklesiologiasta, sakramenteista, kasteesta, ehtoollisesta, virasta, eskatologiasta jne. aina pastoraalisiin haasteisiin ja sosiaalisiin kysymyksiin asti.

Kaisamari Hintikan tehtävät projektisih-teenä keskittyvät ensi vaiheessa tietojen keräämiseen dialogeista sekä tutkijoiden kutsumiseen kirjoittamaan kunkin eri teeman tuloksista oman kirkkonsa dialogissa. Tänä vuonna Suomen evankelis-luterilainen kirkko tukee tutkimusprojektia Hintikan 25% työpanoksella. Hanke on sisällytetty teologisten asiain yksikön toiminta- ja taloussuunnitelmaan myös vuoden 2008 ajaksi.

Muita hankkeita

Muihin tärkeisiin komission käsittelemiin teemoihin lukeutui "yhteisen mission" projektiin palkatun tutkijan **Darrell Jacksonin** kirjallinen raportti. Jackson oli toiminut parin vuoden määräajan Budapestiin sijoitettuna tutkijana ja koonnut tietoa eri kirkkojen ja niiden piirissä toimivien järjestöjen lähetyksestä. Jacksonin projekti oli huipentunut tämän vuoden alussa pidettyyn laajaan missio-aiheiseen kokoukseen Budapestissa. Alkuperäisen mandaatin mukaan näkökulma oli ollut eurooppalainen, mutta jotkut kokoukseen osallistuneet olivat kuitenkin kaivanneet globaalia tarkastelua. Keskeisiksi haasteiksi jatko-työskentelylle jäi projektista proselytismin ongelma sekä maahanmuuttajien "uusien" kirkkojen asema, vähemmistö- ja enemmistökirkkojen suhteet, paikal-

lisen yhteisön missionaarinen luonne sekä lähetyškoulutus.

Komission jäsenistä **Matthias Zeindler** sai tehtäväkseen jatkaa muiden uskontojen kohtaamista koskevien kysymysten käsittelyä. Päätettiin koota kirkkojen ja kansallisten ekumeenisten neuvostojen hyväksymiä uskontoteologisia kannanottoja. Komission työn kannalta on tärkeää, ettei keskustelu jää käytännön kokemusten tasolle vaan syvenny teologisiin linjauksiin. Aihepiiriä käsittelevän runsaan kirjallisuuden ja artikkelien sijasta on komission koottava nimenomaan "virallisia" lausuntoja, joiden avulla se voi vähitellen tuottaa yhteiseen näkemykseen tietä osoittavan paperin.

Odottamaton keskustelu Faith and Order -asiakirjasta

Merkittävä, joskin puutteellisen valmistautumisen vuoksi pinnalliseksi jäänyt osa kokousta oli sen viimeiselle päivälle sijoitettu tapaaminen eräiden *Faith and Order* -komission edustajien kanssa. Ilmeni, että dialogikomission tehtävänä oli keskustella *The Nature and Mission of the Church* (NMC) -asiakirjasta, mutta asiasta ei ollut annettu jäsenille minkäänlaista etukäteistietoa. Sitä puolestaan eivät tieneet paikalle kutsutut **Tamara Grdzeldze** F&O:n sihteeristöstä sekä piispa **John Hind** Englannin kirkosta, jotka alustivat asiakirjan sisällöstä, sen suhteesta Porto Alegren ykseyslausumaan ja F&O:n nyt odottamasta jatkotyöskentelystä eri kirkkoissa. Yllättyneet dialogikomission jäsenet valittelivat etteivät olleet valmistautuneet työskentelyyn lukemalla asiakirjaa etukäteen eivätkä edes ottamalla sitä mukaansa kokoukseen. Monet eivät olleet koko dokumenttia nähneetkään. Minulla ei onneksi ollut vaikeuksia käy-

dä spontaanisti keskustelua asiakirjasta, koska Teologisten asiain toimikunta oli vastikään työskennellyt sen parissa ja Kirkon ulkoasiain neuvosto äskettäin antanut siitä toimikunnan valmistelujen mukaisen lausunnon.

Tamara Grdzeldze viittasi v. 1998 ilmestyneeseen *The Nature and Purpose of the Church* -asiakirjaan, josta koottujen vastausten pohjalta oli jatkotyöskentely kohdistettu kolmeen alueeseen: sakramentaalisuus, virka ja auktoriteetti. Uudesta asiakirjasta *The Nature and Mission of the Church* pyydettiin aluksi palautetta pääsiäiseen 2007 mennessä, mutta koska Porto Alegren yleiskokouksessa hyväksytty ykseyslausuma *Called to Be the One Church* nosti samaan aikaan toisen ekklesiologisen keskustelun, oli näiden asiakirjojen teemat parasta suhteuttaa toisiinsa. Tarkoitus on nyt, että F&O-komissio saa kirkoilta substantiaalisia vastauksia, joissa otetaan kantaa siihen, onko NMC-asiakirjan osoittama suunta oikea, mutta myös, että asiakirjaa käytetään paikallisella tasolla kirkkojen suhteiden edistämiseen. Tässä tarkoituksessa komissio on järjestänyt alueellisia ekumeenisiä kokouksia, joissa eri kirkkojen edustajat ovat käsitelleet asiakirjaa. Volosissa pidetyn kokouksen olikin määrä olla Euroopan alueellinen kokous. Valitettavasti osanottajat eivät tieneet sellaiseen tulleen. Joka tapauksessa kävi selväksi, että esimerkiksi Suomessa on syytä käydä ekumeenista keskustelua kummastakin paperista. Tällaista onkin jo suunniteltu ulkoasiain osastolla yhteistyössä Suomen ekumeenisen neuvoston ja sen opillisten kysymysten jaoston kanssa.

John Hind kertoi, että asiakirjan alku on BEM-dokumentissa, josta saatu palaute osoitti eri sakramentti- ja virkanäkemysten juurtuvan erilaiseen käsitykseen kir-

kosta. BEMin jälkeen on tapahtunut paljon myönteistä kehitystä, mutta myös hidastumista, paikoilleen juuttumista ja jopa takaisinpäin liukumista. Hind muistutti, että KMN:n New Delhin ykseyslausuma (1961) ilmaisee edelleen tavoitteen, ei alun, johon palataan. Nyt käsillä oleva asiakirja haastaa pohtimaan, missä vaiheessa kirkot ovat pyrkimyksessään ykseyttä kohti. Sen edellytyksenä kuitenkin on, että niillä on myös selvä käsitys itsestään. Hermostuneet reaktiot Vatikaanin v. 2000 julkaisemaan *Dominus Iesus* -asiakirjaan (sekä tämän vuoden kesäkuussa Uskonopin kongregaation julkaisemiin "Vastauksiin joihinkin opillisiin kysymyksiin kirkosta") osoittavat aiheen tärkeyden. On niitä, joille kirkko on itse evankeliumin ytimessä, ja niitä, joille kirkko on vain sosiologinen suure. Useimmat mielipiteet asettuvat näiden väliin, mutta on syytä kysyä: onko kirkko vain inhimillinen ilmaisu teologisesta teoriasta eikä konkreettinen, liturgis-doksologinen tapahtuma? Kun kirkot ottavat kantaa tämän tyyppisiin asiakirjoihin, ymmärtävätkö ne itsensä jumalanpalveluksena, jossa totuus ilmaistaan ylistyksessä ja eukaristiassa, vai kokoontumisena demokraattisen päätöksenteon synodaalisissa rakenteissa?

F&O-edustajien esitysten ja niitä koskevien kysymysten jälkeen kuultiin kaksi pyydettyä puheenvuoroa. Professori **Friederike Nüssel** (EKD) kommentoi asiakirjaa "protestanttisesta" eli Leueningin kirkkoyhteisön näkökulmasta. Hän pohdiskeli asiakirjan kysymystä siitä, missä määrin kirkkojen erilaisuuksia voidaan pitää rikkautena ja missä puolestaan on raja, jossa erilaisuus muuttuu erottavuudeksi. Nüssel viittasi Leueningin konkordian tulkintaan Augsburgin tunnustuksen 7. artiklasta ja katsoi, että missä ikinä on ilmeinen yksimieli-

syys evankeliumin julistamisesta ja sakramentit jaetaan Jumalan sanan mukaan, kirkkoyhteisön ykseys voidaan kokea näkyvällä tavalla. Yksimielisyyttä evankeliumin julistamisesta huipentuu oppiin uskonvanhurskaudesta. Sitä vastaan sotivaa julistusta tai kirkon virallisia kannanottoja tulee pitää erottavana. Mitä tulee yksimielisyyteen sakramenttien toimittamisesta, Nüssel kertoi useiden kirkkojen äskettäin Saksassa hyväksyneen toistensa kasteen. Ehtoollisopissa hän puolestaan piti tärkeimpänä kysymyksenä sitä, voivatko protestantit puhua eukaristiasta uhrina.

Maisteri **Xanti Morfi** (Kreikan ort.) oli saanut tehtäväkseen käsitellä aihetta ortodoksista näkökulmasta. Hän pohdiskeli, ovatko erot kirkkojen välillä loppujen lopuksi inhimillisiä ja kulttuurisia. Morfin mukaan eroja voidaan selvittää, ja osa niistä on hyväksyttävää rikkautta, mutta todellinen ykseys on Pyhän Hengen lahja, jota voimme vain rukoilla. Morfin esitelmä herätti vastakätkä ortodoksien omissa riveissä; kysyttiin, onko kirkon itseymmärrys riippuvainen kulttuurisesta ympäristöstä. Minua kiinnosti kuulla, miten ortodoksit näkevät rukouksen ja ykseyden välisen suhteen: jos ykseys on Pyhän Hengen lahja, voiko ortodoksinen kirkko rukoilla sitä yhdessä sellaisten kanssa, joiden kanssa sillä ei ole yhteyttä? Kysymykseen kiiruhti vastaamaan Morfin opettaja, komission jäsen apulaisprofessori **Dimitra Koukoura**, joka vakuutti että yhdessä voi rukoilla. Ehtoollinen on vain huippu, joka ilmaisee, että ollaan kommunioissa. Koukoura tärsähti, että heidän leirissään on kuitenkin "ortodoksia talebaneja", jotka kiistävät yhteisen rukouksen. Tämä herätti isä **Andrej Elisevin** (Venäjän ort.) muistuttamaan, että ykseyttä on rukoiltu jo tuhat vuotta, mutta on jouduttu yhä enemmän hajal-

le. On myös tehtävä työtä ykseyden eteen, sillä Jumala käyttää meitä käsinään. Isä Andrei oikaisi, etteivät kritisoitut näkemykset ole talebanien vaan pyhien isien opetusta.

Keskusteluissa kävi näin käytännöllisellä tavalla selväksi, että komission keskittyminen ortodoksidiialogien analysoi-

miseen on tarpeellista. Samoin tuli ilmi, että kirkkojen tulee enemmän yhdessä pohtia ykseyksäsitettä ja keskinäisen yhteyden edellytyksiä.

Matti Repo, dosentti, teologisten asiain sihteeri

Kirkkojen maailmanneuvoston ja helluntaiherätyksen välisen komission kokous

"Joint Consultative Group between the WCC and Pentecostals"
Focolare Center, Baar, Sveitsi 3.-10.10.2007

Tuija Mannström

1. Komission synty ja työskentely vuosina 2000-2005

Kirkkojen maailmanneuvoston Hararen yleiskokous 1998 hyväksyi eksekutiivikomitean esityksen KMN:n ja helluntaiherätyksen yhteisen työryhmän perustamisesta ja antoi keskuskomitealle tehtäväksi työskentelyn käynnistämisen. Keskuskomitea nimitti työryhmän jäsenet ensimmäiselle kuusivuotiskaudelle 2000-2005. KMN:n ryhmän puheenjohtajana toimi pastori, teol.tri Bruce Robins ja helluntaiherätyksen ryhmän puheenjohtajana pastori, teol.tri Cecil M. Robeck Jr.

Työryhmän kokoukset, niiden paikat ja teemat olivat seuraavat:

2000 Hautecombe, Ranska: tutustuminen, työryhmän tehtävän määrittely ja suunnittelu

2001 Quito, Ecuador: toistemme ymmärtäminen

2002 Soul, Korea ja 2003 Cleveland, Tennessee, USA: kirkon ykseys

2004 Johannesburg, Etelä-Afrikka ja

2005 Kairo, Egypti: spiritualiteetti

Komissio teki työskentelystään raportin KMN:n Porto Alegren yleiskokoukselle 2006. Siinä todettiin, että työryhmän tärkein tehtävä on suhteiden luominen; tätä päämäärää palvelee teologinen työskentely. Työryhmä katsoi, että tulevaisuudessa erityistä huomiota vaativia teemoja ovat lähetys ja evankeliointi, armonlahjat ja sakramentit, Raamatun tulkinta, kirkon luonne, tuntomerkit, rajat ja jäsenyys. Työryhmä suositti myös KMN:n ja helluntaiherätyksen välisen dialogin laajentamista entistä enemmän

paikalliselle tasolle. Seuraavan komission kokoonpanon tulee työryhmän mukaan olla ensimmäistä monipuolisempi sekä maantieteellisesti että osanottajakirkkojen puolesta.

2. Komission kokoonpano 2007–2012

Kirkkojen maailmanneuvoston jäsenkirkkojen edustajat

Pastori Jennifer S. Leath, Afrikkalainen metodistinen episkopaalinen kirkko (USA), KMN:n ryhmän puheenjohtaja

Pastori, teol. tri Lesley George Anderson, Metodistinen kirkko Karibialla ja Amerikassa (Jamaica)

Pastori, teol. tri Michael Tita, Romanian ortodoksinen kirkko, ei osallistunut 1. kokoukseen, sijaisena professori Ioan Chirila

Rouva Nahed Fahim Habassy Youssef, Koptilainen ortodoksikirkko (Egypti)

Pastori Paul Goodliff, Iso-Britannian Baptistiyhteisö

Teol. tri Marina Kolovopoulou, Kreikan kirkko

Pastori Tuija Mannström, Suomen evankelis-luterilainen kirkko

Pastori Iara Muller, Luterilaisen tunnustuksen evankelinen kirkko Brasiliassa

Pastori, teol. tri Cephas Omenyo, Ghanan presbyteerinen kirkko

Pastori Eric S. Y. So, Kristuksen kirkko Kiinassa, Hong Kongin neuvosto

Äiti (Sr Mother Superior) Theoxeni, Ekumeeninen patriarkaatti (Kreeta, Kreikka)

Pastori, teol. tri Frederick Ware, Church of God in Christ, USA, ei osallistunut 1. kokoukseen

Helluntaiherätyksen edustajat

Pastori, teol. tri Cecil M. Robeck Jr., Assemblies of God (USA), Helluntaiherätyksen ryhmän puheenjohtaja

Pastori, teol. tri Harold Hunter, International Pentecostal Holiness Church (USA)

Pastori, teol. tri Veli-Matti Kärkkäinen, Suomen Helluntaiherätys

Teol. tri Japie Jimmy LaPoorta, Apostolic Faith Mission of South Africa

Teol. tri Paulson Pulikottil, Intian Helluntaikirkko

Piispa Stephen Safwali, Pentecostal Assemblies of God (Sambia)

Kirkkojen maailmanneuvoston henkilökunnasta ensimmäiseen kokoukseen osallistuivat johtaja Jacques Matthey, johtaja Martin Robra (osan kokouksesta), ohjelmajohtaja Douglas Chial sekä assistentti Luzia Wehrle.

Kirkkojen maailmanneuvoston ryhmä oli koottu edellisen ryhmän suosituksia noudattaen monipuolisesti. Helluntaiherätyksen ryhmän kokoaminen sen sijaan oli kiireisten valmisteluaiakataulujen vuoksi kesken ja ryhmä oli ensimmäisessä kokouksessa pieni. Erityisesti helluntaikirkkojen tarkoituksena on keskittyä kokonaan puuttuvien naisedustajien mukaan saamiseen työryhmään.

3. Tämän kokouksen työskentely Baar, Sveitsi 3.-10.10.2007

Jumalanpalvelus- ja rukouselämä

Kokouksen työskentelyn perustan muodosti vahva yhteinen jumalanpalvelus- ja rukouselämä. Jokainen kokouspäivä alkoi ja päättyi yhteisellä jumalanpalveluksella tai rukoushetkellä, joita vietettiin vuorotellen kunkin osallistujan tradition mukaan. Aamu- ja iltarukousten perusteella saatiin jo laaja käsitys toisaalta traditoidemme moninaisuudesta ja toisaalta monista yhdistävistä asioista. Aamurukouksen jälkeen oli vuorossa yhteinen Raamatun tutkimus, jonka alustajina toimivat niin ikään kokouksen osallistujat kukin hyvin eri tyylillä milloin akateemista, eettistä, kokemuksellista ym. näkökulmaa painottaen. Raamatunkohdat oli valittu kokouksen teemoihin liittyviksi, ja keskustelu niistä kävi vilkkaana ja antoisana.

Käsitellyt aiheet

Koska työryhmä kokoontui tällä kokoonpanolla ensimmäisen kerran, työskentelyn alussa käytettiin runsaasti aikaa siihen, että kaikki osallistujat kertoivat toisille itsestään ja taustastaan sekä hengellisestä elämästään. Kukin osallistuja esitti myös suppean katsauksen oman kirkkonsa historiasta ja traditiosta sekä kirkkonsa jumalanpalveluselämästä ja tähänhetkiseen tilanteeseen. Ensimmäiset päivät olivatkin osallistujalle huikea oppimiskokemus, pieni matka ympäri maailman ja eri kirkkojen. Työryhmä myös perehtyi edellisen komission raporttiin ja suosituksiin tämän ryhmän työskentelylle.

Tämän kokouksen teologisesti keskeisten alustusten aiheina olivat kirkolliset lahjat (ecclesial gifts), sakramentit ja

armolahjat. Näiden aiheiden käsittelyä edellinen työryhmä oli suosittanut. Sakramenttikäsityksestä alusti ortodoksisesta näkökulmasta Marina Kolovopoulou, joka selvitti ortodoksista käsitystä sakramenteista mysteereinä, käsitystä kasteesta ja konfirmaatiosta sekä ehtoollisesta kristittyjen yhteyden päämääränä. Protestanttien kirkkojen sakramenttinäkemyksiä selvitti Cephas Omenyo. Hän kuvasi Lutherin ja Zwinglin näkemykset kahdelle toisilleen vastakkaisena ääripäänä (Lutherille sakramentit välittävät pelastuksen, Zwinglille symboleja), ja Calvinin näkemyksen näiden välisenä keskitienä. Armolahjoista alusti helluntaiherätyksen näkökulmasta Harold Hunter, joka pohti armolahjojen luonnetta ja tehtävää. Armolahjat on annettu seurakunnan ja kirkkojen yhteiseksi hyväksi, ja myös yksilöiden parhaaksi esim. siksi, että ihminen voi niiden avulla nähdä elämänsä uudessa valossa. Keskustelua sakramenteista ja armolahjoista ehdittiin kokouksessa käydä vain vähän ja todettiin, että näiden aiheiden käsittelyä työryhmän tulee jatkaa.

Suomen helluntaiherätyksen edustaja, nykyisin USA:ssa työskentelevä Veli-Matti Kärkkäinen kertoi alustuksessaan kokousväelle helluntaiherätyksen tällä hetkellä käymistä kahdenvälisistä ekumeenisista keskusteluista maailmalla. Näistä dialogeista huomattavin ja haastavin on katolisen kirkon kanssa v. 1972 aloitettu ja edelleen käynnissä oleva keskusteluprosessi. Prosessi on osoittanut, että kaksi monissa asioissa miltei toisilleen vastakkaista kirkkoa voi käydä merkityksellistä dialogia keskenään. Keskusteluissa on edetty luottamuksen rakentamisesta olennaisiin teologisiin kysymyksiin (kirkko kommuuniona, traditio, hermeneutiikka, parantaminen, usko ja kokemus, Maria, pappeus jne).

Reformoitujen kirkkojen kanssa v. 1996 lähtien käyty dialogi on ollut lähtökohdiltaan erilainen, koska monin paikoin reformoitu traditio on ollut kasvualustana helluntaiherätykselle ja sen teologialle. Keskusteluaiheina ovat olleet mm. spirituaaliteetti ja kokemuksen merkitys kristillisessä uskossa. Pienimuotoisempi dialogi luterilaisten kirkkojen kanssa on alkanut v. 2004 Luterilaisen Maailmanliiton yleiskokouksen aloitteesta Strasbourgin ekumeenisen instituutin käynnistämänä ja kokoontunut vuosittain.

4. Terveisiä Suomen evankelis-luterilaisen kirkon ja helluntaiherätyksen väliselle neuvottelukunnalle

Veli-Matti Kärkkäinen kertoi alustuksessaan myös Suomessa 80-luvulla käydyistä keskusteluista luterilaisten ja helluntailaisten välillä ja itse kerroin keskusteluissa 1996 alkaneen neuvottelukuntamme työstä. Neuvottelukuntamme tyylinen työskentely osoittautui maailmalla melko harvinaiseksi ja herätti kiinnostusta. Haasteena Suomen neuvottelukunnalle voin kertoa terveiset, joissa kovasti kyseltiin, onko keskusteluistamme julkaistu mitään dokumenttia, jotta muutkin saisivat tietää niiden sisällöstä.

5. Tuleva työskentely

Baarin kaupungissa pidettyä kokousta leimasi avoin ja lämmin keskusteluilma. Edellisen työryhmän keskustelua oli käyty ajoittain kiivaissa ja poleemisissakin tunnelmissa. Molemmissa työryhmissä mukana olleet pitivät kokouksen ilmapiiiriä osoituksena jo aiemmin

luodusta perustasta ja hyvänä maaperänä tulevalle työlle.

Kokouksessa suunniteltiin ryhmän tulevaa työskentelyä. Seuraava kokous pidetään 14.-21.11.2008, teemana kirkon tunnusmerkit: ykseys, pyhyys, katolisuus ja apostolisuus. Vuoden 2009 kokouksen teemaksi päätettiin lähetys ja evankeliointi. Keskustelua sakramenteista ja armolahjoista aiotaan tulevaisuudessa jatkaa; osittain niihin liittyen on tarkoitus keskustella myös parantamisesta, hengellisestä keskinäisestä kunniotuksesta ja väkivallasta sekä sukupuoli- ja valtakysymyksistä. Raamatun tulkinta ja traditio on yksi mahdollinen keskeinen teema tulevaisuudessa.

Suunnitteilla on niin ikään KMN:n seminaari helluntailaisuudesta sekä helluntailainen seminaari kristittyjen ykseydestä. Tarkoituksena on, että komissio osallistuisi kummankin seminaarin valmisteluun, ja seminaarit pidettäisiin komission vuosittaisten kokousten yhteydessä. KMN:n ja helluntaiherätyksen välinen työryhmä tahtoo myös rohkaista laajentamaan kirkkojenvälistä dialogia alueellisille ja kansallisille tasoille sekä rohkaista kirkkoja käytännölliseen yhteistyöhön esim. raamattupiirien ja diakonian puitteissa.

Tuija Mannström toimii seurakuntapastorina Jyväskylässä ja on Kirkkojen maailmanneuvoston ja helluntaiherätyksen välisen komission jäsen

ANBTC Upsala 2007

Kaisa Huhtala, Pekka Kärkkäinen ja Mika KT Pajunen

1. Kokouksen järjestäjä, aihe, ja suomalaiset osanottajat

Kokouksen järjestäjänä toimi Ruotsin kirkko ja kokouksen teemana oli Pyhä Henki. Suomen evankelis-luterilaisesta kirkosta kokoukseen osaa ottivat Kaisa Huhtala, Pekka Kärkkäinen ja Mika KT Pajunen.

2. Tarkoitus ja tavoite

Nykyinen Anglo-Nordic Baltic Theological Conference (ANBTC) on jatkumo jo vuonna 1929 alkaneista Anglo-Scandinaviaavista teologikokouksista. Näiden kokousten pääpaino on aina ollut siinä, että ne ovat tuoneet yhteen teologeja ja kirkonjohtajia alueen luterilaisista ja anglikaanisista kirkkoista keskustelemaan teologiasta ilman painetta tuottaa yhteisiä asiakirjoja tai julkilausumia. Sen sijaan kokousten tehtävänä on ollut tuoda yhteen kirkkojemme teologinen osaaminen ja kulloisetkin kirkollisen elämän huolenaiheet. Näin oli asian laita myös tällä kertaa.

Kokousten tarkoituksena on erityisesti kirkkojen välisen teologisen yhteydenpidon laajentaminen ja syventäminen siten, että teologian tekemisen eri tavat niin kirkkojemme sisällä kuin välilläkin olisivat edustettuina keskustelussa. Jatkuvan teologisen keskustelun lisäksi kirkot ovat käyttäneet konferensseja keskinäisen yhteydenpidon syventämisen välineenä, joka on tuonut alueen luterilaisia ja anglikaanisia teologeja yhteen. Perinteeksi on myös muodostunut, että isäntämaan kirkko on esitellyt omaa kirkollista elämäänsä osoittaessaan vieraanvaraisuuttaan kokousedustajia kohtaan.

3. Pääasia ja päätökset

Edellisestä johtuen kokouksessa ei tehty muita päätöksiä kuin tavata uudelleen kahden vuoden kuluttua Englannissa, mahdollisesti Canterburyssa, jossa Englannin kirkon edustajat pyrkivät järjestämään kokoukselle Canterburyn arkkipiispan vastaanoton. Kokouksen pääasiaksi nousivatkin:

- a) esitelmät
- b) esitelmistä käydyt keskustelut
- c) kokousedustajien yhteiselämä Ruotsin kirkon vieraina

a) Esitelmät (Pekka Kärkkäinen)

Kullekin esitelmälle oli varattu aikaa 1 t 15 min, joka sisälsi runsaasti aikaa keskusteluun. Esitelmöitsijöitä oli tällä kertaa pyydetty lähettämään esitelmät etukäteen valmiiksi kirjoitettuna, mikä antoi kuulijoille mahdollisuuden tutustua esitelmiin etukäteen ja esitelmöitsijöille vapauden olla lukematta paperia sanasta sanaan paikan päällä. Ratkaisu vaikutti onnistuneelta.

Konferenssin aloitti Riian Luther-Akatemian rehtori William C. Weinrich esitelmällään "The Spirit of Holiness: The Holiness of Man". Esitelmän aiheena oli hahmotella Athanasiosoksen Pyhän Hengen jumalallisuutta koskevaa opetusta ja sen taustoja. Esitelmöitsijä toi esille sen, kuinka Pyhän Hengen (ja myös Pojan) jumalallisuutta perusteltiin patristiikassa sillä, että Pojan ja Hengen työt nähtiin osana Jumalan toimintaa Luojana. Luoja näyttäytyy tässä jonain, joka erotuu selkeästi luomakunnasta mutta on läheisessä suhteessa sen kanssa. Pojalla ja Pyhällä Hengellä on omat roolinsa kertomuksessa Jumalan luovasta toiminnasta, eikä koko kertomus ole täydellinen ilman molempien osuutta. Esitelmänsä lopussa Weinrich viittasi myös Lutherin v. 1528 ehtoollistunnustuksen esitykseen Kolminaisuudesta, jonka hän katsoi seuraavan olennaisilta osiltaan patristista esikuvaa.

Perjantain aamupäivää jatkoi piispa Michael Jacksonin esitelmä aiheesta: "The Holy Spirit and the Sacraments – an introductory exploration". Jackson kysyy aluksi, annetaanko Pyhä Henki eri

sakramenttien yhteydessä jotenkin eri tavoin? Hän toteaa, että koko kysymys on huonosti asetettu. Anglikaanisen teologian ja kirkollisten toimitusten kehityshistoria avaa toisenlaisia jännitteitä eri sakramenttien välillä, jotka eivät palaudu tällaiseen kysymyksenasetteluun. Tarkastellessaan Jackson kiinnitti huomiota mm. konfirmaation asemaan, joka näyttäytyy historian valossa hämärältä ja epäitsenäiseltä suhteessa kasteeseen. Pyhän Hengen antaminen näyttää liittyneen konfirmaation sijasta ennen kaikkea kasteeseen. Oma merkityksensä Pyhällä Hengellä on ehtoollisen yhteydessä, jossa se liittyy luonnollisesti epikleesirukoukseen, mutta asiasisällön kannalta myös hengellisen elämän vahvistamiseen. Jackson huomautti, että mikäli sakramenttien merkitystä Pyhän Hengen välittäjinä korostetaan liiaksi, johtaa se eräiden tärkeiden aspektien laiminlyöntiin. Lopuksi Jackson muistutti myös siitä, että epikleesi ei ole vain Pyhän Hengen, vaan nimenomaan Kristuksen Hengen avuksihuutamista.

Anna Samuelson-Wikell Ruotsista aloitti perjantai-iltapäivän session puhumalla musiikin ja Pyhän Hengen teologian suhteesta ("The Holy Spirit and Music"). Taustamateriaalina hän käytti ruotsalaisen kirjallisuuden lisäksi mm. ELCA:n v. 2002 julkaisemia lauselmia musiikin teologiasta. Eräänä keskeisenä kysymyksenä Samuelson-Wikell nosti esiin usein pohditun ongelman, millaista musiikkia kirkkoissa voidaan esittää. Kirkkorakennusten luonne jumalanpalvelustiloina antaa syyn rajoittaa niissä esitettävien musiikinlajien kirjoa, mutta historia toisaalta opettaa, että kirkkomusiikkina on esitetty usein hyvinkin epäkirjollisissa konteksteissa syntyynyttä säveltaidetta. On myös vaikea uskoa, että musiikin säveltäminen kirkkomusiikiksi toisi mukanaan jotenkin automaatti-

sesti Pyhän Hengen läsnäolon. Käsitys siitä, mikä on kirkkomusiikkia, on elimellisesti yhteydessä siihen, miten ymmärrämme kirkon ja sen tehtävän. Kirkkomusiikin taustalla on aina myös sen syntyajan yhteiskunnallinen konteksti. ELCA:n esittämiä periaatteita Samuelson-Wikell piti helposti omaksuttavina, mutta löysi niistä myös kritisoitavaa. Esimerkiksi ajatus siitä, että ihmisäänellä olisi etusija kirkkomusiikissa, tuntui hänestä liian rajoittavalta.

Perjantain viimeisen esitelmän piti Miranda Threlfall-Holmes Durhamista. Hän antoi lyhyen katsauksen keskiajan oppeihin Pyhästä Hengestä. Aihe liittyi hänen meneillään olevaan tutkimukseensa kolminaisuusopista liturgiassa ja kansanhurskaudessa keskiajalla. Aluksi hän esitteli Filioque-kiistaa, tämän jälkeen Pyhää Henkeä 1100-luvun kolminaisuusteologiassa ja Tuomas Akvinalaisella. Lopuksi hän käsitteli vielä Pyhää Henkeä keskiajan mystiikassa ja hartauskirjallisuudessa sekä rukouselämässä. Kiinnostavana yksityiskohtana Threlfall-Holmes kiinnitti huomiota siihen, että trinitaarinen rukouksen muoto pysyi suosiossa silloinkin, kun hartauselämä muuten oli leimallisesti Kristus-keskeistä. Suoraan Pyhälle Hengelle omistettuja rukouksia näyttää puolestaan olleen keskiajan rukouskirjoissa määrällisesti suhteellisen vähän, mutta toisinaan Pyhän Hengen persoonalle oli omistettu kokonaisia rukousjaksoja.

Lauantaiaamun aloitti oma esitelmäni ("The Holy Spirit and Martin Luther"), jossa tarkastelin Lutherin Gal. 3, 2:n eksegeesiä. Tuloksena oli, että Luther tarkensi vuosien varrella tulkintaansa siitä, mitä Paavali tarkoitti ilmaisulla "kuulemalla ja uskomalla evankeliumin". Nuoren Lutherin mukaan jae on tulkittava niin, että Pyhä Henki annetaan

ja usko syntyy, kun ihminen kuulee evankeliumin. Myöhemmin Luther tulkitsi kohtaa siten, että Pyhän Hengen lahjan edellytys on evankeliumin kuuleminen ja sen vastaanottaminen uskolla.

Aamupäivän toisessa esitelmässä siirryttiin anglikaaniseen reformaation suureen nimeen, Richard Hookeriin. Pyhän Hengen ja inhimillisen järjen suhde ilmoitustapahtumassa oli Alison Joycen esitelmän ("The Holy Spirit and Richard Hooker") keskeisin teema. Joycen mukaan Hooker rakensi käsityksensä perinteisen Pyhää Henkeä koskevan opetuksen perustalle ja korosti lisäksi Hengen toimintaa maailmanhistorian tapahtumissa. Hooker korosti apostolien yksinkertaisuutta ja oppimattomuutta, joka tosin oli hieman ristiriidassa sen kanssa, että hän toisaalla epäili vahvasti sitä, että oppimattomille voisi antaa sananvaltaa hengellisissä asioissa. Puritaanien biblisismiä vastaan Hooker korosti Hengen toiminnan moninaisuutta. Eriytisesti hän korosti sitä, että Henki toimii paitsi ilmoituksen, myös järjen kautta. Edelleen Joyce kuvaili sitä, kuinka Hooker vastusti puritaanien opetusta siitä, että Raamatun lukemista tulee aina seurata ääneen saarnattu selitys. Hookerin mukaan tästä seurasi vain huonoa ja mielivaltaista raamatunselitystä. Kirjoitettu Raamatun sana on Hookerin mukaan parempaa saarnaa kuin useimmat puritaanien ääneen saarnatut selitykset. Puritaanien massoihin vetoavassa retoriikassa hän näki ennemmin merkin kontrolloimattomasta tunteiden vallasta kuin Pyhän Hengen innoituksesta, johon nämä kuitenkin vetosivat. Tältä pohjalta hän otti etäisyyttä myös Calvinin ajatuksesta Raamatusta oman itsensä auktoriteettina. Hookerin mukaan Raamatun auktoriteetti lepää järjen ja kokemuksen perustalla, vaikka hän suhtau-

tuokin varauksella syntyinlankeemuksen heikentämän järjen kykyihin. Järki on Joycen mukaan tässä nimenomaan Pyhän Hengen valaisema ja oikeaan järjestykseen asettama järki.

Lauantai-iltapäivän päätteeksi Mary Holm-Larson ja Christian Pedersen palasivat kysymykseen Hengen ja musiikin suhteista keskittymällä Pyhään Hengen kirkkolaulun ja erityisesti tanskalaisen virsirunouden yhteydessä. Pedersen viittasi lyhyesti kirkkolaulun asemaan VT:n ja UT:n teksteissä sekä siihen, että idän ortodoksisten kirkkojen kielteisessä suhtautumisessa kirkolliseen instrumentaalmusiikkiin on, kumma kyllä, jotain samaa kuin luterilaisessa sanakeskeisyydessä. Tanskan kirkon virsikirjasta Pedersen huomautti, että Pyhällä Hengellä on suuri merkitys virsikirjan rakenteella, jossa kolmannen uskonkappaleen alaan kuuluvat virret ovat osastossa "Pyhä Henki". Lopuksi Pedersen pohdiskeli Anne Marie Aagaardin pneumatologisen teologian pohjalta virsilaulun merkitystä Hengen toiminnan ruumiillisuuden manifestaationa kirkossa. Mary Holm-Larson tulkitse omassa osuudessaan muutamia tanskalaisen virsikirjan Pyhää Henkeä koskevia virsiä.

b) Keskustelu (Mika KT Pajunen)

Konferenssin alkua varjosti muutama ikävä seikka. Ensinnäkin konferenssin pitkäaikainen osanottaja ja puheenjohtaja Portsmouthin piispa Kenneth Stevenson joutui jäämään pois vakavan sairautensa vuoksi. Tämän lisäksi sihteeri Martin Kitchen loukkasi konferenssin alla selkänsä, eikä pystynyt matkustamaan Upsalaan. Näin puheenjohtajan tehtävä lankesi Chelmsfordin piispa John Gladwinille ja sihteerin tehtäviä hoiti Ruotsin kirkon kirkkohallituksen

teologinen sihteeri Johan Dalman ja kokouksen kappalaisena toimi isäntäkirkon ekumenia-sihteeri Christofer Lundgren. Tämä järjestely osoittautui oikein toimivaksi ja takasi hyvät puitteet keskustelulle niin kokouksalissa kuin sen ulkopuolellakin.

Konferenssin suurena etuna olivat esitelmät, jotka takasivat sen, että kaikki osallistujat olivat pystyneet jo ennalta tutustumaan käsiteltäviin teemoihin. Jokainen esitelmiä johti vilkkaaseen keskusteluun, jossa nousi esiin niin akateemisia kuin käytännön kirkollisia kysymyksiä.

William C. Weinrichin esitelmiä johdatti keskustelun patristiseen kauteen, idän ja lännen kirkon teologian eroihin sekä reformaattorien teologian patristisiin juuriin. Keskusteluissa heijastui siten luontevasti edellisen Suomessa pidetyn vanhurskauttamista ja jumalallistamista käsitelleen konferenssin tematiikka. Muun muassa Strängnäsän piispa Hans-Erik Nordin otti esiin Jumalan ja luonnon suhteen ja pohti, josko luonnon ymmärtäminen Jumalan ikonina voisi tuoda jonkinlaista inspiraatiota nykyisen ympäristökriisiin. Weinrich ei pitänyt ajatusta toimivana, vaan ajatteli, että luonnosta pitäisi ehkä pikemminkin puhua sakramentaalisin termein kuin Jumalan ikonina.

Weinrich toi esiin myös akateemisen teologian suoran yhteyden kirkolliseen elämään kuvatessaan Raamatun tulkintaa saarnaamisena ja pitiessään pastoraalista työtä teologian tekemisen aidoimpina muotona. Tämä olikin hyvin sopivaa, sillä Weinrichin tausta on Amerikan luterilaisessa Missouri Synodissa, jossa hän on aiemmin toiminut muun muassa *Concordia Theological Seminary*:n akateemisena dekaanina. Nykyisin hän toi

mii Latvian evankelis-luterilaisen kirkon Luther-Akatemian rehtorina, jossa tehtävässä hän on hiljattain aloittanut.

Weinrichin lisäksi Latviasta konferenssiin osaa otti Paviļs Bruvers, joka on sittemmin vihitty ja asetettu Latvian kirkon Liepajan hiippakunnan piispaksi. Bruvers ei juuri ottanut osaa konferenssissa käytyyn keskusteluun, joka lienee johtunut hänen heikohkosta englanninkielentaidostaan. Joka tapauksessa latvialaisten osallistuminen kokoukseen sujui hyvin, eikä aiheuttanut sen suurempia ristiriitoja, vaikka heidän teologinen taustansa hyvin konservatiivisina luterilaisina poikkesi ehkä kaikkein eniten konferenssin yleisilmeestä osanottajien enemmistön edustaessa lähinnä kirkkonsa ekumeenisesti avointa siipeä. Esimerkiksi konferenssin anglikaaniedustajat tuntuivat edustavan lähinnä kirkkonsa liberaalia (ja/tai) keskiteitä.

Weinrichin lisäksi syvempää akateemista keskustelua herättivät Miranda Threlfall-Holmesin keskiajan teologiaa, Pekka Kärkkäisen Lutheria sekä Alison Joycen Hookeria käsitelleet esitelmät. Oppineet esitelmät johtivat oppineeseen pohdintaan Marian ja Pyhän Hengen tehtävistä kansanhurskaudessa ja akateemisessa teologiassa; Lutherin uskonkäsitykseen ja yhteyksiin suuriin teologisiin kysymyksiin kuten *filioque*, uskon ja teon suhteeseen, vapaaseen tahtoon ja antropologiaan; Hookerin tomismiin ja suhteeseen luterilaisuuteen sekä Pyhän Hengen tehtävään suhteessa Raamattuun, järkeen ja traditioon.

Perusteelliseen tutkimukseen pohjautuvat esitelmät toivat keskustelijoille vanhan pohjan esittää omia selventäviä kysymyksiään sekä inspiroituja ajatuksia ja mielleyhtymiä, jotka tarjosivat kaikille osallistujille uutta pohdittavaa ja

mielenkiintoisia näköaloja muutoin kovin tuttuihin teemoihin. Samalla toteutui eräs ANBTC:n hyvistä puolista: joutuessaan selittämään omaa traditiotaan toisesta traditiosta tulevalle keskustelukumppanille, joutuu samalla ajattelemaan itseään ulkopuolisen näkökulmasta. Siten kummallekin traditiolle keskeisten vaikuttajien kuten Lutherin ja Hookerin sekä taustalla vaikuttavan keskiajan teologian pohdinta herätti välttämättä kysymyksen siitä, mikä traditiolissamme on keskeistä ja yhteiseen uskoon perustuvaa, mikä puolestaan kontingenttia ja kulttuurisidonnaista.

Clogherin piispa Michael Jacksonin esitelmiä johti konferenssin luontevasti kirkollisen elämän ja akateemisen diskurssin rajapintaan ottamalla käytännöllisen näkökulman sakramenteihin. Jacksonin kokemukset episkopaalisena konfirmaatiokoneena johtivat pohtimaan erityisesti konfirmaation asemaa ja suhdetta kasteeseen. Esiin nousivat siten luonnollisesti myös luterilais-anglikaanisen seurakuntatyön käytännölliset ja periaatteelliset kysymykset: miten toimia tilanteessa, jossa toinen osapuoli pitää piispallista konfirmaatiota itsestään selvyytenä ja toinen taas vaatii kaikkien kirkon jäsenten konfirmaatiota muun muassa kirkollisen vihkimisen edellytyksenä? Aihe herätti hedelmällistä keskustelua, muttei luonnollisesti johtanut mihinkään erityiseen tulokseen. Siksi olisikin paikallaan jatkaa keskustelua Porvoo-kontekstissa samaan tapaan kuin on tähän mennessä käsitelty esimerkiksi diakonaattia. Ottaen huomioon suomalaisen rippikoulun erityisaseman toimivana katekeesin muotona, voisi omalla kirkollamme olla tässä merkittävä rooli konfirmaation teologian ja käytännön keskustelun avaajana.

Edelleen käytännöllistä keskustelua syn-
tyi Anna Samuelsson-Wikellin musiik-
kia sekä Christian Pedersenin ja Mary
Holm-Larsonin pyhää laulua käsitelleis-
tä esitelmistä. Samuelsson-Wikellin esi-
telmä sai osallistujat pohtimaan pyhän
musiikin olemusta ja kulttuurisidonnai-
suutta yleisellä tasolla, kun taas Peder-
senin ja Holm-Larsonin esitys kiinnittyi
tanskalaiseen maastoon, jossa N.F.S.
Grundtvigillä oli erityisen voimakas roo-
li. Käydyssä keskustelussa musiikki ja
etenkin pyhä laulu osoittautuivat todel-
la sekä luterilaisia että anglikaaneja ai-
dosti yhdistäväksi tekijäksi. Tämä kävi
hyvin esiin esimerkiksi piispa Jacksonin
epäilyksestä virsiemme yhteyksistä, jo-
hon vastasin viittaamalla suomalaisen
Piae Cantionesin levinneisyydellä ny-
kyisiin anglikaanisiin virsikirjoihin.
Musiikki on ollut omiaan kulkemaan yli
rajojen ja tulemaan yhteiseksi omaisuu-
deksi siten, että sen alkuperää on nyky-
ään vaikea pintapuolisesti tunnistaa.

Kokonaisuudessaan konferenssin kes-
kustelut käytiin leppoisan avoimessa ja
ystävällisen ymmärtävässä hengessä.
Monet osallistujista olivat meidän suo-
malaisten tavoin konferenssin ensiker-
talaisia, mutta tämä ei mitenkään haitan-
nut osallistumista yhteisiin keskustelui-
hin ja avoimeen ajatuksen vaihtoon. Esi-
merkiksi Kärkkäinen esiintyi monissa
keskusteluissa Luther-asiantuntijana,
kun taas itse koetin sekä luterilaisen että
anglikaanisen kirkon pappina toimia
tulkkina perinteittemme välillä. Käydyt
keskustelut osoittivat mielestäni sen, että
olemme päässeet Porvoon alueen kirk-
kojen kesken tilanteeseen, jossa teolo-
giset erot eivät ole enää vain kirkkojem-
me välillä vaan sisällä siten, että kaiken-
laisia mielipiteitä löytyy kaikista kirkoi-
sta. Siten ehkä merkittävin ero luterilais-
ten ja anglikaanien välillä löytyy nykyi-
sin edelleen teologian tekemisen perin-

teestä, siitä mihin kysymyksiin on totuttu
kiinnittämään huomioon ja miten niistä
on totuttu keskustelemaan, kärjistettynä
"kirkon kellojen tahtiin" tai niukan aka-
teemisessa diskurssissa. Tämäkin ero on
nytemmin kaventumassa, mikä oli mie-
lestäni selvästi aistittavissa Ruotsin ja
Tanskan luterilaisten yhä käytännöllii-
sempänä asenteena teologian tekemiseen
suomalaisiin ja baltteihin verrattuna. Se
onko tämä yksistään positiivinen kehi-
tys, on sitten kokonaan toinen kysymys.

c) Yhteiselämä Ruotsin kirkon vieraina (Kaisa Huhtala)

Meidät otettiin Upsalassa sydämellises-
ti vastaan. Paikallinen järjestäjätaho oli
nähty runsaasti vaivaa ja suunnitellut
huolellisesti kokousten hartausohjelman
sekä ruokailut erilaisissa paikallisissa
ravintoloissa. Kokousvieraat saivat yh-
dessä hiljentyä tuomiokirkossa kaikille
avoimissa aamumessuissa, joissa avus-
tajiksi pyydettiin vierailijakirkkojen
edustajia. Paikalliset ravintolat edustivat
erilaisia etnisperäisiä keittoita. Kokous-
vieraat ruoka-ainerajoituksineen kohdat-
tiin kauniisti ja ylenpalttisesti. Sunnun-
tain vierailu Strängnäsän piispantalossa
oli vieraanvaraisuuden huipennus.

4. Arviointi kokouksen annista kirkollemme

Alueemme luterilaisten ja anglikaanis-
ten kirkkojen välisen yhteydenpidon ja
yhteiselämän tarve kirkollisen elämän
kaikilla tasoilla ei ole suinkaan onnistu-
neen Porvoo-prosessin myötä vähenty-
nyt, vaan jopa kasvanut, koska sopimus
sitoo meidät yhä syvempään keskinäi-
seen kanssakäymiseen luterilaisina ja
anglikaaneina. ANBTC edesauttaa kirk-
koamme hyvin siinä, että:

- voimme käydä keskusteluja ajan-
kohtaisista teologisista ja kirkollisen
elämän kysymyksistä ilman velvol-
lisuutta tuottaa julkilausumia
- pysymme selvillä alueen teologises-
ta ilmastosta niin luterilaisissa kuin
anglikaanisissakin kirkkoissa;
- opimme tuntemaan toisten kirkko-
jen nykytilannetta ja vaikuttajia;
- koulutamme oman kirkkomme teo-
logeja ekumeeniseen sekä erityisesti
luterilais-anglikaaniseen yhteistyö-
hön

5. Mahdolliset suositukset kirkollemme/ulkoasiain neuvostolle

Ryhmämme katsoo oman kokemuksen-
sa perusteella tarpeelliseksi suositella
kirkollemme ja sen ulkoasian neuvostol-
le, että

- jatkamme osallistumista näihin ko-
kouksiin;
- lähettämme osallistujiksi kokouk-
seen vähintään kulloisenkin teeman
asiantuntijan esittelemään oman
kirkkomme osaamista, luterilais-
anglikaanisen yhteistyön asiantun-
tijan edistämään kokouksen keskus-
telua ja yhteisymmärrystä eri perin-
teiden välillä sekä mahdollisesti
muuta teologeja, jotta luterilais-ang-
likaaninen tietous ja yhteistyö laa-
jenisi kirkossamme;
- pyrimme kehittämään dialogia kon-
firmaation teologiasta Porvoon so-
pimuksen kirkkojen välillä;
- yhteenvedon kokouksen annista
voisi saattaa laajemmin koko kirkon
käyttöön esim. julkaisemalla sen kir-
kon internet-sivuilla

6. Kokouksen aineisto internetissä

ANBTC 2007 Upsalalla on kotisivu
osoitteessa: <http://www.4westh.org/anbta2007/Anbta2007>. Tältä sivulta löyty-
vät muun muassa kaikki kokouksessa
pidetyt esitelmät, paljon valokuvia sekä
osanottajien kotisivuja. Esitelmien suo-
ra osoite on: <http://www.4westh.org/anbta2007/Documents>.

7. Tiivistelmä

Kokous osoitti, että ANBTC on yhä elin-
voimainen instituutio ja tarjoaa mahdol-
lisuuden kirkkojen väliseen keskusteluun
tavalla, jota muut vastaavat kokoukset
eivät korvaa. Kokouksen järjestelyt an-
toivat aikaa monipuoliseen keskusteluun
erilaisista kirkon opin ja elämän kysy-
myksistä tasolla, joka yhdisti akateemi-
sen teologian, kirkon johdon ja ruohon-
juuritason seurakuntaelämän näkökul-
mia.

Haettavana olevat stipendit

Ulkoasiain osaston välittämät stipendit

Eurooppaan

Saksa

Baijerin maakirkko myöntää kirkollemme vuosittain 8-10 stipendia. Stipendi käsittää 1-3 kk opinnot **Erlangenissa**. Stipendi kattaa asumisen Martin Luther Bund'in asuntolassa ja opinnot, mutta ei matkoja (matka-apurahaa voi anoa erikseen). Stipendi on tarkoitettu jatko-opintojen harjoittajille. Stipendikuukausia vielä jäljellä vuonna 2008 huhti-toukokuussa ja loka-joulukuussa!

Josef Stalinin koulutuskeskuksessa järjestetään ekumeeninen opintokurssi "Geheiligt werde Dein Name" Geheiligt leben in der Postmoderne 26.5.-4.6.2008. Kurssikielet ovat saksa ja englanti. Tiedustelut ja hakemukset KUO:n teologisten asiain yksiköstä (kts. alla) 28.2.2008 mennessä. Josef Stalinin kotisivut <http://www.josefstal.de/>.

Sveitsi ja Ranska

Ecumenical Institute Bossey Geneven lähellä Sveitsissä tarjoaa erilaisia kursseja, joiden kesto on yhdestä viikosta vajaan vuoteen. Graduate School on tarkoitettu nuorille teologeille ja muille kiinnostuneille maallikoille. Edellytyksenä on suoritettu TK tai muu vastaava tutkinto ja kiinnostus ekumeenisten kysymysten opiskeluun sekä halu valmistautua ekumeeniseen työhön. <http://www.oikoumene.org/index.php?id=bossey>.

Ranskassa sijaitsevan **Strasbourg**in **Ekumeenisen Instituutin** 42. kesäseminaari "Spiritual Ecumenism - Ecumenical Spirituality" järjestetään 2.-9.7.2008. Tiedustelut ja hakemukset KUO:n teologisten asiain yksiköstä (kts. alla) 28.2.2008 mennessä. Instituutin kotisivut: <http://www.ecumenical-institute.org/>

Unkarin luterilaisen kirkon teologiseen akatemiaan ja **Venäjän ortodoksisen kirkon Pietarin hengelliseen akatemiaan**

Edellytyksenä näiden stipendien saamiselle on opiskelumaan kielen alkeiden hallinta ja loppuvaiheessa olevat teologian opinnot. Stipendit sopivat myös vastavalmistuneille. Stipendiaattijakso joko koko lukuvuosi tai 3-4 kk. Hakuaika syyslukukaudelle 2008 helmikuun 2008 loppuun mennessä.

Yhdysvaltoihin

Gettysburgin luterilaisessa teologisessa seminaarissa opiskelua varten on haettavana stipendi lukuvuodeksi 2008-2009. Stipendin tarkoitus on mm. edistää Pohjois-Amerikan luterilaisuuden ja kirkollisen elämän tuntemusta. Stipendi kattaa asumis- ja opiskelukustannukset. Sopii hyvin jo muutaman vuoden opiskelleelle opiskelijalle. Vapaamuotoinen hakemus, johon sisältyy selvitys opinnoista, curriculum ja kahden suositelijan nimet. Hakemukset toimitetaan KUO:n teologisten asiain yksikölle. Stipendi ei kata matkoja. (Erillistä matka-apurahaa voi anoa) Hakuaika lukuvuodeksi 2008-2009 päättyy 31.3.2008. <http://www.lts.edu/>

Luterilaisen maailmanliiton stipendit

Stipendiohjelman painopiste on tällä hetkellä kolmannen maailman sekä entisen itä-Euroopan kirkkojen tukemisessa. Suomalaisen stipendihakijan mahdollisuudet stipendin saamiseen ovat parhaat silloin, kun suunniteltu opiske-

lu tähtää kulttuurien väliseen oppimiseen (Inter-cultural learning), eli opiskelu on tapahtuu Afrikassa, Aasiassa tai Latinalaisessa Amerikassa. Stipendijakso voi vaihdella 3-12 kuukauteen.

Akateemisten opintojen lisäksi ohjelman puitteissa tuetaan myös käytännöllisempää, ei-akateemista opiskelua. Etusijalle asetetaan ohjelmat, joiden painopisteenä on jokin seuraavista: kehitys, sosiaalinen ja taloudellinen oikeudenmukaisuus, ihmisoikeudet, kristinusko ja muut uskonnot ja kristinuskon ja ideologiat.

Lukuvuoden 2009 hakuaika päättyy 15.9.2008.

Tiedusteluihin vastaavat teologisten asiain yksikössä vs. työalasihteeri Mirja Aukee-Peiponen (s-posti: mirja.aukee@evl.fi), p. 09 1802 353 tai teologisten asiain sihteeri Matti Repo ja kirjeenvaihtaja-sihteeri Minna Valiaho. Sähköposti: etunimi.sukunimi@evl.fi. Yksikön kotisivut: www.evl.fi/kkh/kuo.

TILAUSLOMAKE:

HALUAN, ETTÄ MINULLE POSTITETAAN RESEPTIO-LEHTI:

NIMI _____

OSOITE _____

POSTITETAAN OSOITTEELLA: RESEPTIO/KIRKKOHALLITUKSEN
ULKOASIAIN OSASTO, PL 185, 00161 Helsinki

Hyvä opiskelijatilaaja! Mikäli osoitteesi vaihtuu tai haluat lopettaa Resep-
tion tilauksen, pyydämme sinua ystävällisesti ilmoittamaan: toimistosi-
teeri Hilka Ranki, Systemaattisen teologian laitos. Aleksanterinkatu 7 PL
33, 00014 Helsingin yliopisto, p. 09-191 23030

Tässä numerossa

Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa on 30 vuoden ajan toiminut työryhmä, jonka tehtävänä on ollut edistää kirkon ja juutalaisen seurakunnan vuoropuhelua. Työryhmä on viime vuosina järjestänyt lyhyitä "Tökuna juutalaisuuteen" -kursseja, joilla syvennyttään kristinuskon juuriin ja tarkastellaan juutalaista uskoa ja juutalaisuuden historiaa. Tässä lehdessä julkaistaan työryhmän valmistelemaa aineistoa lokakuussa pidetyltä kursilta.

Vuotta 2007 on vietetty myös Mikael Agricolan juhluvuotena. Reformaattorin ja suomen kirjakielen isän kuolemasta on kulunut 450 vuotta. Reseptio liittyy juhlaan julkaisemalla kaksi Suomen ekumeenisen neuvoston Agricola-seminaarissa pidettyä puheenvuoroa.

* * *

